

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА ЄС У КОНТЕКСТІ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 623 групи

Середенко Валерія Вячеславівна

Керівник:

доктор політичних наук,

доцент **Макар В. Ю.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол №_____ від _____ 2025 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Макар В.Ю.

Чернівці – 2025

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу співпраці України та Європейського Союзу в умовах повномасштабного російського вторгнення 2022–2025 років. У дослідженні розглянуто еволюцію політичного діалогу, економічної та фінансової підтримки, секторальної інтеграції, безпекової взаємодії та участі ЄС у процесах післявоєнної відбудови України. На основі системного аналізу встановлено, що повномасштабне вторгнення стало каталізатором безпрецедентного поглиблення відносин між Україною та ЄС, перетворивши європейську інтеграцію на стратегічний елемент загальноєвропейської безпеки та основу для післявоєнної модернізації України.

Ключові слова: *Україна, Європейський Союз, повномасштабне вторгнення, європейська інтеграція, післявоєнна відбудова, безпекова співпраця, макрофінансова допомога.*

Summary

The qualification work provides a comprehensive analysis of the cooperation between Ukraine and the European Union in the context of Russia's full-scale invasion during 2022–2025. The research examines the evolution of political dialogue, economic and financial assistance, sectoral integration, security cooperation, and the EU's involvement in Ukraine's post-war recovery. Based on a systematic analysis, the study demonstrates that the full-scale invasion has acted as a catalyst for unprecedented deepening of Ukraine–EU relations, turning European integration into a strategic component of Europe's security architecture and a foundation for Ukraine's post-war modernization.

Keywords: *Ukraine, European Union, full-scale invasion, European integration, post-war recovery, security cooperation, macro-financial assistance.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Середенко В В.

ЗАЯВА

Студентка _____

Номер студентської книжки: _____

Я заявляю, що наукова робота:

Була підготовлена виключно мною, * і:

А. Не порушує авторські права третіх осіб у відповідність із законом про авторське право.

Б. Повністю або частково була використана в якості основи для отримання диплому про вищу освіту або наукового ступеня мною чи іншою особою.

1) Крім того, я заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи збігається з друкованою.

Даною заявою я підтверджую, що був, (-ла) проінформований, (-а) про права та обов'язки студента,(-ки) Університету, про правила, що стосуються перевірки оригінальності наукових робіт. Тому я заявляю, що я згоден,(-на) на обробку моїх письмових робіт у відповідності з антиплагіатними процедурами Університету, а також на архівування цих робіт в базі даних інтернет системи Turnitin Similarity згідно з антиплагіатними правилами і процедурами Університету.

Я також свідомий, (-ма) того, що у випадку, якщо робота написана мною, за рішенням Комісії університету буде містити факти, які суперечать умовам зазначеним у цій заяві, або, якщо коефіцієнти виходять за межі гранично допустимих норм (згідно Додатку 2), робота буде повернута на доопрацювання.

Дата

Підпис

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1.....	12
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1. Концептуальні та методологічні засади дослідження.....	12
1.2. Джерельна база дослідження.....	23
РОЗДІЛ 2.....	27
ІНСТИТУЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНА–ЄС У	
ВОЄННИЙ ЧАС.....	27
2.1 Прискорення євроінтеграції України: від заявки до переговорів про членство.....	28
2.2 Основні інституційні механізми співпраці, функції інституцій ЄС та держав-членів у формуванні рішень щодо України (2022–2025 рр.).....	31
2.3 Механізми умовності ЄС та секторальна взаємодія з Україною у 2022–2025 рр.....	50
РОЗДІЛ 3.....	69
ЕМПІРИЧНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ	
ТА ЄС В КОНТЕКСТІ ВТОРГНЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ.....	69
3.1 Галузеві результати співпраці України та ЄС під час війни та підтримка післявоєнної відбудови.....	69
3.2 Сприйняття України в країнах ЄС та громадянське суспільство як чинники поглиблення співпраці та політики підтримки.....	93
3.3 Перспективи та виклики співпраці України та ЄС у контексті євроінтеграційних процесів.....	103
ВИСНОВКИ.....	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118
ДОДАТКИ.....	128
SUMMARY.....	131

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
ASAP	Регламент ЄС «Act in Support of Ammunition Production» (Акт на підтримку виробництва боєприпасів)
CARE	Ініціатива ЄС «Cohesion's Action for Refugees in Europe» (Дія згуртованості для біженців у Європі)
CEPS	Центр європейських політичних досліджень (Centre for European Policy Studies)
CER	Центр європейської реформи (Centre for European Reform)
CSDP	Спільна політика безпеки й оборони ЄС (Common Security and Defence Policy)
ECFR	Європейська рада з міжнародних відносин (European Council on Foreign Relations)
ECOFIN	Рада ЄС з економічних і фінансових питань (ECOFIN)
EDA	Європейське оборонне агентство (European Defence Agency)
EDIP	Європейська програма оборонних інвестицій (European Defence Investment Programme)
ENTSO-E	Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії (European Network of Transmission System Operators for Electricity)
EPC	Європейське політичне співтовариство (European Political Community)
EPF	Європейський фонд миру (European Peace Facility)
EUAM	Консультативна місія ЄС в Україні (EU Advisory Mission Ukraine)
EUGS	Глобальна стратегія Європейського Союзу (EU Global Strategy)

EUMAM	Місія військової допомоги ЄС Україні (EU Military Assistance Mission in support of Ukraine)
MFA	Макрофінансова допомога ЄС (Macro-Financial Assistance)
PESCO	Постійне структуроване співробітництво у сфері безпеки й оборони (Permanent Structured Cooperation)
RDNA	Оцінка збитків та потреб на відбудову (Rapid Damage and Needs Assessment)
REACT-EU	Інструмент підтримки відновлення для згуртованості та територій Європи (Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe)
ЄК	Європейська комісія
ЄП	Європейський парламент
ЄС	Європейський Союз
ЄФМ	Європейський фонд миру
АТЗ	Автономні торговельні заходи ЄС щодо України
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВДЕ	Відновлювані джерела енергії
ВПК	Військово-промисловий комплекс
ЗМІ	Засоби масової інформації
НУО	Неурядова організація
ПВЗВТ	Поглиблена і всеохопна зона вільної торгівлі
ППО	Протиповітряна оборона

ВСТУП

Актуальність теми. Співпраця України та Європейського Союзу в умовах повномасштабного вторгнення Росії 2022 року стала одним із ключових факторів збереження української державності, забезпечення обороноздатності, економічної стійкості та модернізації державних інституцій. Війна створила безпрецедентну ситуацію, у якій взаємодія між Україною та ЄС вийшла далеко за межі традиційних рамок Східного партнерства, Угоди про асоціацію чи секторальних політик. Вперше в історії Європейський Союз одночасно застосував до країни-партнера максимальний набір інструментів — від масштабної фінансової допомоги та оборонної підтримки до активної участі у післявоєнному плануванні реконструкції й ухвалення стратегічного рішення щодо європейського майбутнього України.

Повномасштабна агресія стала каталізатором радикального поглиблення інтеграційних процесів. Уже 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС, а 23 червня того ж року отримала статус кандидата. Це рішення було ухвалене Європейською радою вперше в умовах активної війни, що свідчить про геополітичне переосмислення розширення ЄС. Європейська інтеграція України остаточно перестала бути виключно технічним процесом гармонізації законодавства й стала питанням безпеки всієї Європи та стабільності європейського континенту.

Водночас Європейський Союз став фундаментальним чинником виживання та розвитку України у період війни. ЄС надав безпрецедентні обсяги макрофінансової допомоги, скасував торговельні мита, забезпечив роботу «Шляхів солідарності», підтримав енергетичний сектор, відкрив внутрішній ринок для українського експорту та синхронізував енергосистему України з ENTSO-E. У сфері безпеки ЄС уперше профінансував постачання летального озброєння через Європейський фонд миру, створив тренувальну місію EUMAM Ukraine, а держави-члени стали найбільшим тренувальним центром для українських військових у світі.

Повномасштабне вторгнення також переформатувало інституційну архітектуру співпраці. Створення Ukraine Facility заклало підвалини нової моделі інтеграції: відбудова як механізм європеїзації. Механізм підтримки поєднує бюджетну допомогу, інвестиційну рамку та технічну підтримку реформ, закріплюючи принцип політичної умовності ЄС навіть під час війни.

З іншого боку, Україна стала фактором безпеки самої Європи. Українська армія стримує державу-агресора, захищає східний фланг ЄС, забезпечує стабільність у регіоні та сприяє оновленню європейської оборонної політики. Україна повністю синхронізувала свою зовнішню та безпекову політику з ЄС, приєднавшись до всіх санкційних пакетів, що підвищує рівень інтеграції у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики.

У цих умовах дослідження співпраці України та Європейського Союзу в 2022–2025 роках набуває особливої актуальності. Воно дозволяє не лише системно оцінити трансформацію українсько-європейських відносин, а й зрозуміти, як війна змінила логіку розширення ЄС, інструменти політичної умовності, підходи до врегулювання конфліктів та управління кризами. Це має важливе значення для реалізації національних інтересів України, формування ефективної євроінтеграційної стратегії та планування післявоєнної реконструкції.

Повномасштабна війна створила унікальний випадок в історії ЄС, коли інтеграція стосується держави, що веде активні бойові дії. Від глибини та ефективності співпраці між Україною та ЄС безпосередньо залежать стійкість української держави, її обороноздатність та можливості післявоєнного відновлення. У цей період Європейський Союз формує нову політичну та безпекову архітектуру Європи, у якій роль України є ключовою, адже саме вона захищає східний фланг Союзу та спільні цінності. Україна водночас проходить найшвидший в історії шлях від асоціації до переговорів про членство, що ще раз підкреслює винятковість ситуації. При цьому наукове осмислення цієї трансформації залишається недостатнім: більшість

досліджень, виконаних до 2022 року, не враховують нової геополітичної логіки розширення ЄС та воєнного виміру інтеграційних процесів. Отже, актуальність теми визначається як науковою потребою заповнити прогалини у вивченні воєнної інтеграції, так і практичною необхідністю для формування довгострокової стратегії європейської інтеграції України.

Отже, актуальність теми визначається як науковою потребою заповнити прогалини у вивченні воєнної інтеграції, так і практичною необхідністю для формування довгострокової стратегії європейської інтеграції України.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі співпраці України та Європейського Союзу в умовах повномасштабного російського вторгнення, визначенні її інституційних особливостей, ключових напрямків, результатів та впливу на подальшу європейську інтеграцію України.

Завдання дослідження

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1. виокремити теоретико-методологічні підходи до аналізу співпраці Україна – ЄС у воєнних умовах.
2. проаналізувати розвиток політичного діалогу та інституційної взаємодії України та ЄС після 24 лютого 2022 року.
3. дослідити еволюцію економічної та фінансової підтримки з боку ЄС, включно з торговельними преференціями, макрофінансовою допомогою та Ukraine Facility.
4. встановити масштаби та інструменти безпекової та оборонної співпраці, включно з діяльністю EUMAM Ukraine, Європейського фонду миру, PESCO та іншими ініціативами.
5. з'ясувати роль ЄС у післявоєнній відбудові та модернізації України.
6. виявити особливості політичної умовності ЄС щодо України в умовах війни.
7. оцінити вплив повномасштабного вторгнення на темпи та логіку євроінтеграції України.

Об’єкт дослідження: співпраця України та Європейського Союзу як політичний, економічний, безпековий та інституційний процес.

Предмет дослідження: особливості, інструменти, динаміка та результати взаємодії України та ЄС у період повномасштабного вторгнення Російської Федерації (2022–2025 рр.), а також вплив війни на розвиток євроінтеграційних процесів.

Хронологічні рамки дослідження

Хронологічні межі дослідження охоплюють 2022 – 2025 роки – період повномасштабного вторгнення Росії та активізації співпраці України з Європейським Союзом у всіх ключових сферах. Нижня межа – 24 лютого 2022 року; верхня – жовтень 2025 року, коли ЄС ухвалив ключові рішення щодо Ukraine Facility, продовження санкційної політики, розширення тренувальних місій та просування України до переговорів про членство.

Методи дослідження

У роботі застосовано комплекс методів, що забезпечує всебічний аналіз досліджуваної проблематики:

1. історичний метод – для розгляду еволюції співпраці між Україною та ЄС;
2. системний аналіз – для аналізу багатовимірної співпраці (економіка, безпека, інституції);
3. компаративний (порівняльний) – для співставлення українського досвіду в певних сферах із Балканами чи Молдовою;
4. прогностичний та сценарний методи – для оцінки майбутніх траєкторій інтеграції.
5. узагальнення – для формування теоретичного висновку про зміст співпраці в умовах війни.

У дослідженні також використано комплекс прикладних методів, серед яких важливе місце посідає контент-аналіз офіційних документів ЄС та України, івент-аналіз ключових рішень Європейської ради, Ради ЄС та Європейського парламенту, а також кейс-стаді, за допомогою якого

розглядаються окремі інструменти співпраці, зокрема Ukraine Facility, місія EUMAM Ukraine та санкційна політика.

Наукова новизна теми полягає в тому, що авторкою комплексно досліджується співпраця України та Європейського Союзу в унікальних умовах повномасштабної війни, що кардинально змінила зміст та інструменти європейської політики щодо України. Дослідження систематизує різновимірну взаємодію між сторонами – політичну, економічну, фінансову, безпекову та інституційну – саме в контексті воєнного часу, коли класичні підходи ЄС були замінені прискореними, кризовими та водночас стратегічними механізмами. У роботі розкрито нові аспекти політичної умовності ЄС, проаналізовано формування нових інструментів співпраці, а також продемонстровано, як війна трансформувала логіку розширення ЄС і перетворила європейську інтеграцію України на елемент загальноєвропейської безпекової архітектури.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані при формуванні державної політики у сфері європейської інтеграції та плануванні реформ, необхідних для виконання рекомендацій та критеріїв членства ЄС. Аналітичні висновки дослідження здатні сприяти розробці стратегічних рішень у процесі післявоєнного відновлення України, зокрема в частині залучення фінансової допомоги ЄС, координації донорської підтримки та модернізації державних інституцій. Отримані матеріали можуть слугувати базою для подальших наукових робіт, присвячених зовнішній політиці ЄС, питанням розширення та безпеки, а також бути інтегрованими в освітній процес під час викладання курсів із міжнародних відносин, європейських студій та політики відбудови.

Структура роботи

Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаної літератури, який налічує 80 найменувань та 3 додатки. Загальний обсяг роботи становить 134 сторінки, з яких основного тексту – 111 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні та методологічні засади дослідження

Відносини між Україною та Європейським Союзом, що розвиваються вже понад три десятиліття, незмінно мають характер стратегічного партнерства. Ця взаємодія пройшла складну еволюцію: від перших кроків визнання незалежної України та підписання Угоди про партнерство і співробітництво до запровадження безвізового режиму та поглибленої економічної інтеграції в рамках Угоди про асоціацію.

Попри всі виклики, це партнерство демонструвало незмінну тенденцію до зміцнення, що ґрунтується на спільних цінностях демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Повномасштабна агресія Російської Федерації у 2022 році стала не лише екзистенційним викликом для української державності, але й потужним каталізатором, який вивів співпрацю України та ЄС на безпрецедентно новий рівень єдності, довіри та взаємної підтримки.

В умовах, коли Україна де-факто захищає східний фланг Європи та спільні цивілізаційні ідеали, а Європейський Союз надає всебічну військову, фінансову та політичну допомогу, всебічне наукове осмислення цього феномену набуває особливої теоретичної та практичної значущості.

Проблематика відносин України з Європейським Союзом привертала увагу багатьох західних дослідників ще до повномасштабного вторгнення. Серед фундаментальних праць варто відзначити роботи Катарини Вольчук, яка досліджувала європеїзацію України та роль ЄС у трансформаційних процесах пострадянського простору. Її праці аналізують механізми впливу ЄС на внутрішні реформи в Україні, особливості політики сусідства та як

домінуючий політичний режим інтерпретував, балансував і зрештою обирав між конкуруючими інтеграційними пропозиціями Росії та ЄС [9, с. 8-10].

Майкл Еммерсон, старший науковий співробітник Центру європейських політичних досліджень (CEPS), присвятив низку досліджень аналізу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема економічним аспектам Поглибленої і всеохопної зони вільної торгівлі. Його роботи розкривають інституційні механізми взаємодії та потенціал економічної інтеграції [11, с. 18].

Праці професора Тараса Кузьо особливо цінні завдяки поєднанню теоретичного аналізу з глибоким розумінням українського контексту. У своїй книзі «Російський націоналізм та російсько-українська війна» 2022 р. він проаналізував російський націоналізм як рушійну силу агресії проти України. Кузьо стверджує, що повномасштабне вторгнення є продовженням багатовікової імперської політики Росії, яка не визнає право України на незалежне існування. У контексті відносин з ЄС, дослідник підкреслює, що європейська інтеграція України сприймається Кремлем як екзистенційна загроза, оскільки успішна демократична Україна підриває основи путінського авторитаризму [28, с. 18].

Сьюзан Стюарт у дослідженні «The EU, Russia and a Less Common Neighbourhood» аналізувала конкуренцію між ЄС та Росією за вплив на пострадянському просторі. Стюарт аргументує, що Європейська політика сусідства виявилася недостатньо ефективною через її «м'яку» природу, тоді як Росія використовувала жорсткі методи економічного тиску та військового втручання [44, с. 3-4]. Дослідниця попереджала, що недостатня підтримка ЄС східних партнерів може призвести до ескалації конфліктів, що і підтвердилося у 2022 році.

Саме після початку повномасштабного вторгнення з'явилася низка праць, присвячених безпосередньо аналізу відносин України та ЄС в умовах війни. Густав Грессель, експерт Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR), досліджував трансформацію європейської безпекової політики та

роль підтримки України у переосмисленні стратегічної автономії ЄС. Науковець стверджує, що підтримка України з боку ЄС не повинна бути ситуативною. Він закликає до створення формалізованого безпекового договору (*security compact*). Це дозволило б систематизувати та оптимізувати надання військової допомоги, забезпечити довгострокові зобов'язання з боку країн-членів ЄС, що унеможливить їхню відмову від підтримки в майбутньому та підвищити ефективність використання ресурсів та краще координувати зусилля. Його ключовий аргумент у тому, що безпека України дорівнює безпеці Європи. Основна теза полягає в тому, що допомога Україні – це не просто акт солідарності, а пряма інвестиція у власну безпеку Європейського Союзу. Сильна та здатна себе захистити Україна є найефективнішим бар'єром проти російської агресії на східному фланзі ЄС [23].

Українські науковці теж активно досліджують проблематику відносин з ЄС протягом останніх десятиліть. Чимало з них здійснювали комплексний аналіз еволюції українсько-європейських відносин від Угоди про партнерство і співробітництво 1994 року до Угоди про асоціацію. Наприклад, Б. Доманський подає узагальнений історико-аналітичний огляд розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом – від визнання незалежності України у 1991 р. до формування Порядку денного асоціації у 2009 р. Автор наголошує, що взаємодія України з ЄС уже має позитивні результати в контексті демократичного розвитку та становлення громадянського суспільства. Вступ України до ЄС, за Доманським, стане каталізатором подальшої демократизації, зміцнення верховенства права й подолання корупції [59, с. 2-3].

В. Люстей, у свою чергу, розглядає весь процес євроінтеграції України не лише як зовнішньополітичний курс, а як внутрішню трансформацію державного управління, законодавства та демократичних інститутів [62, с. 9-14].

Окремої уваги заслуговує комплексне дослідження українських науковців, викладене у формі монографії, яка присвячена політичним, економічним і безпековим аспектам європейської інтеграції України та місцю держави в системі сучасної Європи. Інтеграція до ЄС розглядається як спосіб укріплення державного суверенітету, а не його обмеження. Україні важливо переходити від політики «європеїзації зверху» до глибинної трансформації політичних інститутів, яка забезпечить стабільність демократії. Безпековий аспект відіграє ключову роль – лише інтеграція у європейську систему колективної безпеки може гарантувати Україні стабільність [61, с. 103-110].

Після початку повномасштабного вторгнення українські дослідники зосередилися на аналізі нових реалій. Н. Бурейко розглядає, як змінюється роль України як суб'єкта (актора) у відносинах з ЄС під час війни. Авторка стверджує, що раніше ці відносини мали характер «вчитель – учень», але з початком повномасштабного вторгнення Україна дедалі більше виступає як активний актор із власними вимогами та очікуваннями від ЄС. Зовнішній тиск з боку РФ лише посилив цей зсув і зробив євроінтеграцію не просто вибором, а життєвою необхідністю. Хоч війна створює серйозні перешкоди (риски, руйнування інститутів, ресурсні обмеження), вона одночасно виступає як прискорювач процесів, змушуючи Україну чіткіше формулювати свої вимоги до ЄС, а Політика України щодо ЄС, раніше описана як повільна, хаотична й інколи опортуністична, трансформувалася в політику, що є активною, стратегічною, послідовною й заснованою на національних інтересах [56].

Олександр Шнирков та Олексій Чугаєв аналізували процес економічної інтеграції України з Європейським Союзом у безпосередньому зв'язку з воєнною агресією Росії, розглянули зміни у зовнішній торгівлі, питання гармонізації законодавства та адаптації української економіки до стандартів ЄС. Навіть під час війни євроінтеграційні процеси не лише не зупиняються, а й стають більш динамічними, оскільки економічне зближення з ЄС розглядається як елемент виживання та протидії агресії [42, с. 53-60].

Окрім дослідження економічних питань, у зв'язку з воєнними діями велика увага приділена також енергетичній безпеці. Іван Яковюк та Максим Цвеліх вивчають, як повномасштабне вторгнення Росії змінило енергетичний ландшафт Європейського Союзу, а також роль України у забезпеченні енергетичної безпеки. Автори підкреслюють, що протягом останніх десятиліть Росія використовувала енергоресурси як інструмент зовнішньої політики. Після початку повномасштабного вторгнення 2022 року це перетворилося на «енергетичну зброю». Відтепер, особливу увагу зосереджено на диверсифікації енергопостачання, відмові від російських енергоносіїв та потенціалу української енергосистеми в інтеграції до європейського ринку. Співпраця Україна – ЄС в енергетиці має стратегічний характер: без України ЄС важче позбутися залежності від російських ресурсів, а для України ця співпраця – гарантія стабільності та інтеграції у ключову сферу європейської політики [53, с. 170-172].

Особливої актуальності набули питання реконструкції України. Ярослав Костюченко підкреслює, що після початку повномасштабної агресії Росії відновлення України стало пріоритетом не лише для Києва, але й для ЄС та міжнародної спільноти. Європейський Союз розглядається як ключовий стратегічний партнер у фінансуванні, технічній та політичній підтримці реконструкції. Така співпраця виходить за межі кризового реагування та має довгостроковий характер, закладаючи підвалини для нової моделі інтеграції через відбудову. Партнерство з ЄС є життєво необхідним для відбудови України. Воно водночас підсилює безпеку, модернізацію економіки та інституційні реформи. ЄС, у свою чергу, отримує зміцнення власної енергетичної, продовольчої та геополітичної безпеки. Україна, інтегрована у європейське співтовариство, стає чинником стабільності та розвитку для всієї Європи [27, с. 106-107].

Ольга Близняк та Андрій Риков зазначають, що отримання Україною статусу кандидата на членство у ЄС є безпрецедентним рішенням, ухваленим авансом за умови виконання семи ключових реформ. Автори наголошують,

що процес євроінтеграції України є унікальним, адже відбувається в умовах повномасштабної війни, але він остаточно закріпив європейський вибір як безальтернативний [55, с. 123-124].

Незважаючи на значний обсяг наукової літератури та авторських досліджень з питань українсько-європейських відносин, повномасштабне вторгнення створило якісно нову реальність, яка потребує комплексного наукового осмислення. Більшість досліджень до 2022 року фокусувалися на поступовій інтеграції, імплементації реформ та торговельно-економічному співробітництві в умовах відносного миру.

Нинішня ситуація вимагає аналізу партнерства в екстремальних умовах повномасштабної війни, коли традиційні механізми співпраці доповнюються безпрецедентною військовою, фінансовою та гуманітарною допомогою, а процес європейської інтеграції України набуває прискореного характеру з політичних та безпекових міркувань.

Особливої уваги потребує дослідження того, як війна трансформувала сприйняття України в ЄС, як змінилися механізми прийняття рішень щодо підтримки України, як впливає українська стійкість на переосмислення європейської ідентичності та цінностей. Також важливим є аналіз інституційних інновацій, створених для підтримки України, та їх потенційного впливу на майбутню архітектуру ЄС.

Попри наявність окремих досліджень різних аспектів українсько-європейського партнерства в умовах війни, відсутній комплексний аналіз, який би поєднував безпекові, економічні, політичні та ціннісні виміри цього партнерства через призму множинних теоретичних підходів. Також недостатньо дослідженими залишаються довгострокові наслідки війни для процесу розширення ЄС та трансформації самого Союзу під впливом українського досвіду.

Наше дослідження прагне заповнити ці прогалини, запропонувавши комплексний аналіз партнерства України та ЄС в умовах повномасштабного

російського вторгнення з використанням множинних теоретичних перспектив та врахуванням багатовимірності цього партнерства.

Особливої уваги потребує розуміння того, як війна трансформувала сприйняття України в ЄС, як змінилися механізми прийняття рішень щодо підтримки України, як впливає українська стійкість на переосмислення європейської ідентичності та цінностей. Також важливим є аналіз інституційних інновацій, створених для підтримки України, та їх потенційного впливу на майбутню архітектуру ЄС.

Дослідження співпраці України та Європейського Союзу в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації вимагає застосування комплексного методологічного інструментарію, що дозволить всебічно проаналізувати динамічну трансформацію їхніх відносин. Методологія цієї роботи спирається на синтез провідних теорій міжнародних відносин, які дають змогу вибудувати цілісну концепцію дослідження та ефективно розв'язати поставлені завдання.

Центральне місце в теоретичній рамці посідає теорія неолібералізму, який надає важливу аналітичну призму для розуміння поглиблення партнерства України та ЄС в контексті російського вторгнення. Цей теоретичний підхід, розроблений такими вченими як Роберт Кіохейн та Джозеф Най, підкреслює роль міжнародних інституцій, економічної взаємозалежності та багатостороннього співробітництва у формуванні поведінки держав та міжнародних результатів. Основоположна праця Кіохейна «Після гегемонії» 1984 р. демонструє, як міжнародні інституції можуть сприяти співробітництву навіть в анархічній міжнародній системі шляхом зниження трансакційних витрат, надання інформації та створення механізмів для моніторингу дотримання зобов'язань [35, с. 243-250]. У контексті українсько-європейських відносин ця концепція допомагає пояснити, як інституційні механізми, такі як Угода про асоціацію, Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі та різноманітні програми підтримки ЄС,

створили стійкі рамки для співробітництва, які виявилися резистентними навіть в екстремальних умовах воєнного часу.

Концепція «складної взаємозалежності» Джозефа Ная, розроблена ще у 1977 році спільно з Р. Кіохейном у праці «Влада та взаємозалежність», пропонує додаткові інсайти щодо багатогранної природи відносин України та ЄС [26, с. 5-25]. Акцент теорії на множинних каналах контакту між суспільствами, відсутності ієрархії між питаннями та зменшеній ролі військової сили у певних відносинах висвітлює, як економічні, соціальні та політичні зв'язки між Україною та ЄС створили мережу взаємозалежності, що виходить за межі традиційних міждержавних дипломатичних відносин.

Неоліберальний акцент на абсолютних здобутках, а не відносних, допомагає пояснити готовність ЄС надавати масштабну допомогу Україні незважаючи на потенційні витрати. Ліберальні інституціоналісти стверджують, що держави можуть отримувати вигоду від співробітництва, не обов'язково турбуючись про те, чи інші держави отримують більше вигод, що забезпечує теоретичну основу для розуміння зобов'язань ЄС щодо підтримки європейської інтеграції України навіть в умовах війни.

З цієї перспективи, безпрецедентна реакція ЄС на агресію не є лише сумою реакцій окремих держав, а результатом функціонування наднаціональних інститутів (Європейської Комісії, Європарламенту, Ради ЄС), які змогли скоординувати спільну політику. Швидке запровадження санкцій, активізація Європейського фонду миру для надання військової допомоги та надання Україні статусу кандидата є яскравими прикладами інституційної спроможності ЄС. Крім того, неоліберальний підхід дозволяє проаналізувати, як спільні демократичні цінності стали мобілізуючим фактором для єдності ЄС та солідарності з Україною.

Водночас, для повного розуміння безпекового виміру співпраці, доцільно залучити положення неореалізму, сформульований Кеннетом Волтцем у праці «Теорія міжнародної політики», пропонує структурне пояснення інтенсифікації партнерства України та ЄС у відповідь на російську

агресію. Ця теорія розглядає міжнародну систему як анархічну, а поведінку держав – як зумовлену прагненням до виживання та безпеки [34, с. 102-110]. Повномасштабне вторгнення РФ стало прямим і очевидним викликом європейській безпековій архітектурі. З позицій неореалізму, рішуча підтримка України з боку ЄС є раціональною стратегією балансування проти агресивної держави. Допомагаючи Україні, Європейський Союз посилює власну безпеку, стримуючи амбіції Росії та запобігаючи поширенню нестабільності на східних кордонах. Таким чином, військова та фінансова допомога Україні є не актом альтруїзму, а інвестицією у власну безпеку та стабільність. Тобто це лише підтверджує основні неореалістичні припущення щодо міжнародних відносин.

Структурний реалізм Волтца підкреслює, як розподіл влади в міжнародній системі формує поведінку держав. Російське вторгнення можна розуміти як спробу зберегти регіональну гегемонію та запобігти інтеграції України до західних інституцій, тоді як реакція ЄС відображає ширші зусилля щодо підтримання балансу сил в Європі та запобігання російському домінуванню.

Наступальний реалізм Джона Міршаймера, викладений у праці «Трагедія політики великих держав» 2001 р., надає додаткові інсайти щодо витоків та динаміки конфлікту. Аргумент Міршаймера про те, що великі держави неминуче змагаються за регіональну гегемонію [31, с. 35-40], допомагає пояснити російські мотиви щодо запобігання західній інтеграції України, водночас висвітлюючи, чому ЄС розглядає підтримку України як суттєву для підтримання європейської архітектури безпеки.

Теорія балансу загроз Стівена Волта, представлена у праці «Витоки альянсів», пропонує уточнення традиційної теорії балансу сил, що є особливо релевантним для розуміння співробітництва ЄС-Україна. Волт стверджує, що держави балансують проти загроз, а не тільки проти сили, враховуючи такі фактори як сукупна влада, географічна близькість, наступальні можливості та агресивні наміри [30, с. 17-28]. Російське вторгнення являє собою чітку

загрозу європейській безпеці, пояснюючи, чому держави ЄС були готові нести значні витрати для підтримки України.

Неореалістичний акцент на відносних здобутках та конкуренції у сфері безпеки забезпечує рамки для розуміння того, як конфлікт трансформувалася європейські розрахунки безпеки та зміцнив обґрунтування для поглибленої інтеграції ЄС-Україна як засобу стримування російської влади.

Третім важливим теоретичним компонентом є конструктивізм, який наголошує на ролі ідей, норм та ідентичностей у міжнародній політиці. Розроблений Олександром Вендтом, Ніколасом Онуфом та іншими, конструктивізм пропонує важливі інсайти щодо ідейних вимірів партнерства України та ЄС. Фундаментальна праця Вендта «Соціальна теорія міжнародної політики» підкреслює, як інтереси та ідентичності держав соціально конструюються через взаємодію, а не задаються лише матеріальними умовами [51, с. 92-95].

З конструктивістської перспективи російське вторгнення послужило критичною точкою, що прискорило конструювання української ідентичності як фундаментально європейської та демократичної. Конфлікт кристалізував конкуруючі бачення української ідентичності та геополітичної орієнтації, де ЄС представляє демократичні цінності, верховенство права та європейську цивілізацію, тоді як Росія представляє авторитаризм та імперське домінування.

Праця Марти Фіннемор щодо міжнародних норм, зокрема у «Національних інтересах у міжнародному суспільстві» 1996 р., надає інсайти щодо того, як нормативні рамки формують поведінку держав [19, с. 1-6]. Реакцію ЄС на російське вторгнення можна розуміти як зумовлену не тільки матеріальними інтересами, але й спільними нормами щодо суверенітету, територіальної цілісності та демократичного управління. Порушення цих фундаментальних норм створило нормативний імператив для дій ЄС, що виходить за межі вузьких розрахунків матеріальних інтересів.

Дослідження Пітера Катценштайна щодо спільнот безпеки та колективної ідентичності, представлене у «Культурі національної безпеки» (1996) [25, с. 5-10], пропонує додаткові перспективи щодо того, як спільні цінності та ідентичності сприяють співробітництву. Поглиблення партнерства України та ЄС відображає конструювання ширшої європейської спільноти безпеки, основаної на спільних демократичних цінностях та прихильності принципам європейської інтеграції.

Конструктивістський акцент на ролі дискурсу, наративу та формування ідентичності допомагає пояснити, як російське вторгнення було представлено як екзистенційна боротьба між демократичним та авторитарним світоглядами. Таке представлення легітимізувало масштабну підтримку ЄС для України та сприяло конструюванню України як європейської нації, що захищає європейські цінності проти авторитарної агресії.

Конструктивістський фокус на нормативних підприємцях та процесах соціалізації висвітлює, як українські лідери та громадянське суспільство активно просували європейську ідентичність та цінності, тоді як інституції ЄС та держави-члени відповідали, все більше визнаючи Україну частиною європейської спільноти демократичних націй.

Питому вагу в питаннях відносин Україні та Європейського Союзу відіграє також теорія європеїзації, яка пояснює, як європейські норми, правила та практики трансформують внутрішню політику та інституції держав-кандидатів. П. Граціано та М. Вінк описують європеїзацію як процеси формування, поширення та інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, «способів дії», а також спільних переконань і норм, які спочатку визначаються та закріплюються в процесі вироблення публічної політики й політики Європейського Союзу, а згодом інтегруються в логіку внутрішнього дискурсу, ідентичностей, політичних структур і державної політики. Цікавим є те, що європеїзація — це не просто вертикальний процес «зверху вниз» (*top-down process*) який полягає у внутрішній адаптації відповідно до європейського тиску. Однак,

вона також є висхідним процесом (*bottom-up process*), через який держави-члени формують правила, процедури та норми Європейського Союзу [21, с. 37-40]. У контексті України ця теорія дозволяє показати, як під час війни взаємодія набула зворотного характеру: ЄС адаптує власну політику в певних сферах під потреби України, що є новим явищем для практики розширення.

Ці всі теоретичні підходи забезпечують комплементарні перспективи щодо партнерства України та ЄС під час російського вторгнення. Неолібералізм висвітлює інституційні механізми та рамки співробітництва, що забезпечили стале партнерство, неореалізм пояснює безпекові імперативи, що рухають тісніше співробітництво, а конструктивізм розкриває, як спільні ідентичності та цінності легітимізували та підтримали це співробітництво. Об'єднання розглянутих теорій дозволяє не лише пояснити поведінку ЄС і України, але й розкрити взаємозалежність матеріальних, інституційних та ідейних чинників у формуванні сучасного європейського порядку.

Аналітичні рамки цього дослідження визнають, що матеріальні інтереси, інституційні рамки та ідейні фактори всі відіграють важливі ролі у формуванні міжнародних відносин. Російське вторгнення являє собою критичний кейс, що дозволяє перевірити пояснювальну силу цих різних теоретичних підходів та вивчати, як вони взаємодіють на практиці для отримання специфічних результатів у відносинах України та ЄС.

1.2. Джерельна база дослідження

Тематика відносин між Україною та Європейським Союзом має тривалу історію наукових досліджень, однак повномасштабна агресія РФ кардинально змінила контекст та предмет аналізу, що зумовлює необхідність критичного переосмислення наявного доробку. Опрацьовану джерельну базу та наукову літературу можна систематизувати за кількома основними групами.

Першу групу складають офіційні документи, які є фундаментом для дослідження. До них належать міжнародні двосторонні та багатосторонні

угоди, зокрема Угода про асоціацію між Україною та ЄС [79], а також документи, ухвалені після 24 лютого 2022 року: висновки засідань Європейської Ради [72], резолюції Європейського Парламенту [75], рішення щодо запровадження санкційних пакетів, документи щодо створення Ukraine Facility [76] та тренувальної місії EUMAM Ukraine [64]. Окрему важливість мають акти українського законодавства, спрямовані на виконання рекомендацій Єврокомісії для вступу до ЄС. Ця група джерел дозволяє відстежити інституційне оформлення співпраці на офіційному рівні.

Другу групу формують наукові праці – монографії, статті у фахових періодичних виданнях, дисертаційні дослідження українських та зарубіжних авторів. Значний масив робіт присвячений аналізу політики Європейського сусідства, Східного партнерства та імплементації Угоди про асоціацію. Серед українських дослідників варто відзначити праці, що аналізують євроінтеграційні процеси, зовнішню політику України та безпекові виклики. Зарубіжні наукові школи, в свою чергу, активно досліджували політику розширення ЄС, його роль як глобального актора та відносини з Росією. Однак більшість цих робіт були написані до повномасштабного вторгнення і не могли врахувати тектонічного зсуву, що стався у відносинах. Наукові публікації, що з'явилися після лютого 2022 року, здебільшого мають характер оперативного аналізу окремих аспектів співпраці (санкції, військова допомога), проте комплексні, узагальнюючі дослідження, які б системно аналізували трансформацію відносин в усіх вимірах, наразі перебувають на стадії формування.

Третю групу становлять аналітичні матеріали та звіти провідних українських та міжнародних аналітичних центрів (think tanks), таких як European Council on Foreign Relations (ECFR) [70], Carnegie Europe [65], Bruegel [69], Centre for European Reform (CER) [66], а також українських — Центр «Нова Європа» [67], Центр Разумкова [68]. Ці матеріали містять глибокий аналіз поточної ситуації, статистичні дані та, що важливо, практичні рекомендації для політичних акторів. Вони є цінним джерелом для

розуміння прикладних аспектів співпраці, ефективності санкційної політики та викликів на шляху до вступу України до Європейського Союзу.

Четверта група джерел включає виступи, заяви, інтерв'ю офіційних посадових осіб (Президента України, керівництва ЄС, міністрів закордонних справ), а також матеріали провідних світових та українських ЗМІ (Político [74], Financial Times [71], Euractiv [73], «Європейська правда» [77]). Ці джерела дозволяють дослідити публічний дискурс, політичну риторичку та інформаційний супровід співпраці, що є важливим для розуміння конструктивістського виміру проблеми.

Критичний огляд наявних праць свідчить, що, попри значну кількість публікацій з дотичної тематики, комплексного магістерського дослідження, яке б синтезувало теоретичний аналіз та емпіричний матеріал для системного вивчення трансформації співпраці України та ЄС саме в контексті повномасштабної війни, наразі бракує. Більшість робіт фокусуються на окремих аспектах, тоді як завданням цієї роботи є створення цілісної картини багатовимірної взаємодії в її динаміці. Це й визначає наукову новизну та актуальність представленого дослідження.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі було закладено теоретико-методологічну основу для подальшого дослідження співпраці України та Європейського Союзу в умовах повномасштабної російської агресії.

По-перше, визначено, що найбільш продуктивним підходом є синтез трьох провідних теорій міжнародних відносин. Неолібералізм дозволить проаналізувати інституційний та ціннісний виміри співпраці, неореалізм – безпековий та геополітичний, а конструктивізм – роль ідентичностей та норм у трансформації відносин. Запропонований набір методів дослідження, що включає історичний, порівняльний, системний, івент-аналіз та контент-аналіз, є адекватним для досягнення поставленої мети та виконання завдань роботи.

По-друге, здійснено критичний аналіз стану наукової розробки проблеми та джерельної бази. Встановлено, що, попри значний доробок з історії відносин Україна-ЄС, бракує комплексних наукових праць, які б системно досліджували якісні зміни у співпраці, що відбулися після 24 лютого 2022 року. Таким чином, обрана тема є актуальною та має значний науковий потенціал. Сформована теоретична база та окреслені невирішені питання створюють необхідні передумови для проведення подальшого аналізу емпіричного матеріалу в наступних розділах магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНА АРХІТЕКТУРА ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНА–ЄС У ВОЄННИЙ ЧАС

У попередньому розділі було розкрито теоретичні рамки (неоліберальний інституціоналізм, неореалізм, конструктивізм, європеїзація), які дозволяють проаналізувати сучасні відносини України та ЄС. Спираючись на ці підходи, даний розділ присвячено практичному аналізу інституційної архітектури взаємодії між Україною та Європейським Союзом у період повномасштабної війни 2022–2025 рр. Розглянуто еволюцію переговорного процесу щодо вступу України до ЄС, основні механізми співпраці, залучені інституції ЄС та їхні функції у виробленні рішень щодо України, вплив механізмів умовності (*conditionality*) на українські реформи, а також конкретні приклади секторальної взаємодії (у сферах безпеки, енергетики, економіки, правосуддя). Аналіз демонструє безпрецедентну динаміку зближення України з ЄС під час війни – процес, який можна пояснити і раціональною потребою у спільній безпеці (неореалізм), і роллю інституцій у координації спільних дій (неоліберальний інституціоналізм), і консолідацією спільних європейських цінностей перед агресією (конструктивізм), та який веде до глибокої європеїзації України.

Повномасштабне вторгнення Росії у лютому 2022 року радикально змінило динаміку відносин між Україною та Європейським Союзом. Війна стала каталізатором безпрецедентного зближення: Україна одночасно виборює незалежність у війні та наполегливо інтегрується в європейські структури, а ЄС уперше в історії має справу з країною-кандидатом, що перебуває у стані активних бойових дій [56]. Така ситуація створила численні нові виклики: загрожуючи безпеці всієї Європи, вона стимулювала держави ЄС об'єднати зусилля у підтримці України; існуючі інституції ЄС адаптувалися для співпраці з Україною заради взаємної вигоди та стабільності регіону; відбулася консолідація спільних цінностей і

ідентичностей, коли українське суспільство й політики ЄС єдині у баченнях майбутнього України як частини «європейської сім'ї»; а європейські норми та реформи стрімко запроваджуються в Україні навіть під час війни.

Однак важливо розглянути, як саме воєнні обставини 2022–2025 років переформатували інституційну архітектуру взаємодії між Україною та ЄС. Війна, попри свою руйнівність, підсилила взаємозалежність України та ЄС і надала імпульсу процесам, які в мирний час тривали б роками.

2.1 Прискорення євроінтеграції України: від заявки до переговорів про членство

Повномасштабна війна Росії проти України стала каталізатором для європейської інтеграції України. Вже 28 лютого 2022 р., на п'ятий день після вторгнення, Україна подала офіційну заявку на членство в ЄС [8]. Це було безпрецедентно швидке рішення, зумовлене як екзистенційною загрозою, так і суспільним консенсусом щодо європейського майбутнього. Європейська комісія оперативно підготувала Висновок (Opinion) щодо заявки, який представила 17 червня 2022 р.. У ньому Єврокомісія рекомендувала надати Україні статус кандидата за умови виконання низки початкових кроків-реформ. Лідери держав-членів ЄС, зважаючи і на рекомендацію Комісії, і на політичні обставини, вже 23 червня 2022 р. одностайно ухвалили рішення надати Україні статус країни-кандидата на вступ до ЄС. Одночасно було визначено сім першочергових вимог (умов), які Україна повинна виконати для переходу до наступного етапу – офіційного відкриття переговорів про вступ. Ці вимоги стосувалися, зокрема: реформи Конституційного Суду (впровадження прозорості процедури добору суддів), продовження судової реформи (оновлення Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів), посилення боротьби з корупцією (призначення керівника САП, активізація розслідувань і покарання за корупцію), боротьби з відмиванням коштів, впровадження антиолігархічного

законодавства, захисту прав національних меншин, а також приведення медіа-законодавства у відповідність до стандартів ЄС. Фактично ці сім напрямів реформ стали своєрідним дорожнім маяком умовності ЄС: їхнє виконання було необхідним для подальшого прогресу інтеграції.

Україна продемонструвала «євроінтеграційний стрибок» навіть в умовах війни, розпочавши імплементацію згаданих реформ. Уже в 2022 р. були виконані перші пункти: сформовано новий склад Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікованої комісії суддів, призначено спеціалізованого антикорупційного прокурора, ухвалено новий Закон «Про медіа» для гармонізації з правом ЄС тощо. В 2023 р. Україна продовжила цей поступ, попри складнощі воєнного стану: був ухвалений закон про процедуру добору суддів Конституційного Суду за участі міжнародних експертів, посилено боротьбу з відмиванням коштів, внесено зміни до закону «про олігархів» за рекомендаціями Венеційської комісії, а також опрацьовано законодавство щодо нацменшин. Європейська комісія високо оцінила прогрес: у червні 2023 р. було відзначено, що Україна повністю виконала 2 із 7 умов, має значний прогрес у третій та певний прогрес у решті чотирьох [48]. Комісар з питань розширення Олівер Варгей тоді наголосив, що попри війну Україна може виконати всі вимоги до жовтня 2023 р.[9]. Дійсно, восени 2023 р. Єврокомісія опублікувала перший повноцінний Звіт щодо України в межах Пакету розширення і рекомендувала офіційно відкрити переговори про вступ України до ЄС [1]. 8 листопада 2023 р. цей звіт підтвердив суттєвий прогрес України за всіма сімома пунктами, зокрема в сфері антикорупції та судочинства. У відповідь на це історичне для України досягнення 14 грудня 2023 р. Європейська рада (глави держав і урядів ЄС) ухвалила рішення розпочати переговори про вступ України [49].

Відкриття переговорного процесу було закріплене проведенням Першої міжурядової конференції між Україною та ЄС 25 червня 2024 року, що ознаменувало формальний старт змістовних переговорів про членство. Цей етап включає так званий скринінг – детальне порівняння українського

законодавства з правом ЄС (*acquis*) по всіх главах. В умовах прискореного підходу Україна фактично почала скринінгові консультації ще до формального відкриття переговорів – перші ознайомчі зустрічі відбулися наприкінці 2022 – на початку 2023 рр. Енергійність української сторони дала результати: вже у вересні 2025 року Україна успішно завершила скринінг законодавства, наблизившись до відкриття конкретних кластерів переговорних глав. Таким чином, менше ніж за три роки після подання заявки Україна пройшла шлях до фактичного старту повноцінних переговорів, що в минулому займало у кандидатів багато років. Для порівняння, країни Західних Балкан зазвичай чекали значно довше: наприклад, Північна Македонія була кандидатом 17 років (з 2005) перш ніж у 2022 р. змогла почати переговори, Боснія і Герцеговина отримала статус кандидата лише наприкінці 2022 р., а Грузія станом на 2023 р. його ще очікувала. Випадок України та Молдови, які одночасно отримали кандидатство у 2022 р. на хвилі геополітичної солідарності, фактично відкрив нову хвилю розширення ЄС, відому як «Східне розширення 2.0» [18, с. 127-138].

Варто підкреслити, що переговорний процес України з ЄС розгортається за умов, яких ЄС раніше не знав. Україна веде переговори, перебуваючи у стані повномасштабної війни на своїй території, і при цьому демонструє безпрецедентну відданість реформам і євроінтеграції. Це високо оцінюється європейською спільнотою: Україна розглядається як частина «європейської родини» уже зараз, ще до вступу [1]. Така ситуація водночас ставить і перед ЄС нові виклики – необхідність підготуватися до прийняття великої держави, що воює, адаптувати власні інституції та бюджет до розширення. Вже станом на 2025 р. в ЄС розгорнулась дискусія про внутрішні реформи Союзу перед можливим вступом України (реформа процедур голосування, політики згуртованості, аграрної політики, бюджету тощо), адже вступ країни з населенням понад 40 млн вимагатиме перегляду багатьох правил. Тим не менше, політична воля щодо інтеграції України залишається високою, оскільки війна переконливо довела, що майбутнє

України «невід’ємно пов’язане з ЄС» і що успіх України – це зміцнення свободи, миру та безпеки всієї Європи.

2.2 Основні інституційні механізми співпраці, функції інституцій ЄС та держав-членів у формуванні рішень щодо України (2022–2025 рр.)

Воєнний час вимагав задіяти нові та адаптувати існуючі механізми взаємодії Україна–ЄС. Європейський Союз впровадив низку спеціальних інструментів підтримки України, які охоплюють військову, фінансово-економічну, торговельну, гуманітарну та інші сфери. Нижче характеризувано ключові інституційні механізми співпраці, запроваджені або суттєво розширені у 2022–2025 рр., такі як Європейський фонд миру, Місія військової допомоги EUMAM, Механізм «Ukraine Facility», автономні торговельні заходи (АТЗ) та «Шляхи солідарності». Кожен із цих інструментів покликаний реагувати на конкретні потреби України під час війни і водночас посилювати її інтеграцію до структур ЄС.

Одним із найважливіших нових інструментів підтримки став Європейський фонд миру (ЄФМ) – позабюджетний фонд ЄС, створений у 2021 р. для фінансування заходів безпеки і оборони. З початком повномасштабної агресії Росії ЄФМ фактично був спрямований на потреби України. Раніше ЄС ніколи не фінансував надання летального озброєння третім країнам, але у випадку України цей підхід було переглянуто. З лютого 2022 по 2024 р. в рамках Європейського фонду миру мобілізовано 6,1 млрд євро саме на підтримку оборони України [12]. Ці кошти компенсують державам-членам витрати на надане Україні озброєння та військове обладнання (від особистого захисту, аптечок і пального – до боєприпасів, артилерії, бронетехніки і т.д.). У відповідь на зростаючі потреби, Рада ЄС у березні 2024 р. погодила збільшення фінансової стелі ЄФМ ще на 5 млрд євро, утворивши спеціальний Фонд допомоги Україні в рамках ЄФМ. Окрім того, до фінансування ЄФМ долучаються і партнери: наприклад, Норвегія

добровільно внесла 250 млн норвезьких крон (приблизно 22 млн євро) на підтримку заходів ЄФМ для України [45].

Через Європейський фонд миру ЄС уперше став колективно постачати Україні летальне озброєння, що є проявом гнучкості інституцій ЄС перед новими викликами безпеці. Цей інструмент працює під управлінням Ради ЄС (рішення про виділення траншів приймаються всіма державами-членами одноголосно). Важливо, що ЄФМ доповнює двосторонню військову допомогу від окремих країн. За даними Європейської служби зовнішніх дій, загальна військова допомога Україні від ЄС та країн-членів (включно з вартістю наданого озброєння) сягнула 70 млрд доларів США станом на 2023 р., з яких приблизно 6,6 млрд дол. профінансовано через ЄФМ. Решта – це прямі поставки від держав-членів, які, утім, часто частково відшкодовуються за кошти фонду. Таким чином, ЄФМ став інституційним механізмом, що об'єднав ресурси країн ЄС для оперативної військової підтримки України, підтвердивши дієвість неоліберального інституціоналізму: спільні інституції дозволили державам колективно відповісти на безпекову загрозу більш ефективно, ніж якби вони діяли окремо.

Окремо слід згадати про інноваційні рішення ЄС у сфері оборони, що доповнили ЄФМ у 2023–2024 рр.: по-перше, запроваджено спільні закупівлі боєприпасів для України (в березні 2023 р. Рада ЄС погодила план постачання 1 мільйона артилерійських снарядів Україні за 12 місяців, де фінансову основу також склав ЄФМ). По-друге, ухвалено регламент «Act in Support of Ammunition Production (ASAP)» – виділення 500 млн євро на нарощування виробництва боєприпасів європейською оборонною промисловістю. Ці кроки свідчать про трансформацію підходів ЄС до власної безпекової ролі: завдяки війні в Україні ЄС фактично рухається до більшої військової співпраці, де інституції виступають координаторами та фінансовими донорами оборонних програм.

Другим важливим елементом безпекової підтримки є Військова навчальна місія ЄС для України (EU Military Assistance Mission Ukraine,

EUMAM Ukraine). Її створено рішенням Ради ЄС 15 листопада 2022 року у відповідь на прямий запит України про військову підготовку. Місія EUMAM має на меті підвищити обороноздатність Збройних сил України шляхом тренування українських військових на території держав-членів ЄС. Первинний мандат місії було визначено строком на 2 роки (до листопада 2024) з бюджетом близько 106 млн євро на покриття спільних витрат, але згодом фінансування суттєво розширили. Станом на листопад 2024 року мандат продовжено ще на два роки (до 2026) і загальний бюджет місії сягнув 409 млн євро. Ці кошти спрямовано як на спільні витрати (логістика, навчальні центри, тощо), так і на забезпечення місії необхідним навчальним обладнанням, включно з летальним (імітаційна зброя, боєприпаси для тренувань).

За перший рік роботи EUMAM продемонструвала високу результативність: вже до осені 2023 р. підготовлено понад 80 000 українських військовослужбовців різного профілю. Тренування відбуваються на полігонах і в навчальних центрах різних країн ЄС – від Польщі та Німеччини до Іспанії, включаючи як базову загальновійськову підготовку піхотинців, так і вузькоспеціалізовані курси (наприклад, для саперів, медиків, інженерів, артилеристів тощо). Місія координує внесок держав-членів: країни передають свої навчальні потужності, інструкторів, а також забезпечують лікування поранених військових (у рамках окремої медичної евакуації ЄС було перевезено на лікування понад 4600 українців до європейських лікарень). Витрати на EUMAM покриваються через Європейський фонд миру (спеціальна стаття фінансування навчальної місії в рамках ЄФМ склала близько 242 млн євро на «спільні витрати» та 140 млн євро на матеріально-технічне забезпечення тренувань). Крім того, деякі зовнішні партнери долучились фінансово – так, Норвегія внесла 150 млн крон (орієнтовно 14 млн євро) на підтримку EUMAM.

З точки зору інституцій, EUMAM є місією у сфері спільної безпекової і оборонної політики ЄС (CSDP), керівництво якою здійснює Військовий штаб

ЄС під наглядом Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики. Вона стала найбільшою за масштабом тренувальною місією в історії ЄС та суттєво посилила здатність української армії. Поєднання діяльності EUMAM та фінансування через ЄФМ продемонструвало комплексний підхід ЄС: не лише постачати зброю, але й навчати українців нею ефективно користуватися, тим самим підвищуючи оперативну сумісність України з європейськими збройними силами. З конструктивістської перспективи, така взаємодія зміцнює безпекове співтовариство між Україною та ЄС – спільні навчання і взаємне військово-довір'я закладають основу для майбутньої інтеграції України до спільної оборонної політики Союзу.

Наймасштабнішим за обсягами ресурсу є новий фінансовий інструмент під назвою Ukraine Facility (дослівно – «Фонд України» або Механізм підтримки України). Ініціатива його створення була офіційно представлена Європейською Комісією в червні 2023 року як частина перегляду бюджету ЄС, а вже 6 лютого 2024 р. Європарламент і Рада ЄС досягли політичної згоди щодо відповідного регламенту [7]. Ukraine Facility розрахований на 2024–2027 рр. і покликаний забезпечити стабільне багаторічне фінансування потреб України у відбудові, відновленні та розвитку, а також підтримати ключові реформи на шляху до членства. Загальний обсяг ресурсу Механізму – 50 млрд євро, з яких 17 млрд євро грантів (безповоротна допомога) та 33 млрд євро – пільгові кредити. Таким чином, Facility поєднує різні форми фінансової допомоги, що дозволяє гнучко підтримувати як державний бюджет України, так і конкретні інвестиційні проекти.

Структурно Ukraine Facility складається з трьох стовпів (*pillars*):

1. Пряма бюджетна підтримка – надається на основі Плану відновлення та розвитку України, який розробляє український уряд. Цей план міститиме перелік реформ та інвестицій, необхідних для відбудови, модернізації країни та зближення з ЄС. Фінансування з боку ЄС буде прив'язане до виконання цього Плану, що є проявом принципу умовності: кошти виділятимуться траншами за умови проведення погоджених реформ.

2. Інвестиційна рамка – передбачає залучення приватних та публічних інвестицій в Україну через механізми гарантій і змішаного фінансування (blending). Фактично, ЄС використовуватиме частину коштів Facility для надання гарантій інвесторам, співфінансування проектів із міжнародними фінансовими організаціями, щоб розмножити ефект інвестицій для відбудови.

3. Технічна допомога та інші заходи підтримки – включає фінансування експертної допомоги для впровадження реформ, розвиток інституційної спроможності, а також компенсацію відсоткових виплат за кредитами (щоб полегшити боргове навантаження України) [46].

Управління Ukraine Facility буде суворо контролюватися: створюється спеціальна система аудиту і контролю, в тому числі Наглядова рада за участі представників ЄС та України, щоб гарантувати цільове використання коштів. Це враховує уроки попередніх програм і відповідає вимогам європейських платників податків щодо прозорості. Показово, що однією з ключових цілей Facility проголошено підтримку реформ, пов'язаних з треком вступу до ЄС. Тобто виділення фінансування буде тісно пов'язане з прогресом у виконанні умов членства та імплементації права ЄС – знову ж таки механізм умовності. Фінансування 50 млрд євро є безпрецедентним для підтримки третьої країни. Для його реалізації ЄС залучає інноваційні підходи: кредити (33 млрд) Євросоюз братиме шляхом випуску спільних облігацій ЄС на ринках (за зразком механізму NextGenerationEU), а гранти (17 млрд) фінансуватимуться через новий резерв у бюджеті ЄС, так званий «Ukraine Reserve», що перевищуватиме встановлені стелі бюджету. Це рішення вимагало окремої політичної домовленості держав-членів, оскільки передбачає додаткові внески до бюджету ЄС. Зрештою, у лютому 2024 р. лідери ЄС схвалили створення Facility, наголосивши, що таким чином Європа виконує свою обіцянку бути з Україною стільки, скільки потрібно. Очікується, що перші виплати в рамках нового механізму розпочнуться вже з березня 2024 року, а до того часу передбачено перехідне «місткове фінансування» (bridge financing) для безперервної підтримки українського бюджету.

Механізм Ukraine Facility фактично інституціоналізує довгострокову підтримку України з боку ЄС, переводячи її на прогнозовану багаторічну основу. Якщо у 2022–2023 рр. основним інструментом були екстрені пакети макрофінансової допомоги (які сумарно склали 12,2 млрд євро у 2022 р. та 18 млрд євро у 2023 р., переважно кредитними ресурсами під гарантії бюджету ЄС), то починаючи з 2024 р. ця підтримка буде надаватися вже в межах єдиного всеосяжного механізму. Таке «вбудовування» допомоги в рамки європейського бюджету відображає і політичне зближення – Україна поступово переходить від статусу бенефіціара сусідської політики до статусу країни-кандидата, для якої діють інструменти, аналогічні фондам розширення (подібно до Індикативної підтримки для Західних Балкан).

У відповідь на економічні потрясіння, спричинені війною, Євросоюз вжив безпрецедентних заходів для підтримки української торгівлі. Зокрема, з червня 2022 року впроваджено так звані автономні торговельні заходи (АТЗ) – тимчасове повне скасування імпортних мит і квот на українські товари при ввезенні до ЄС. Ці заходи фактично розширили дію положень Угоди про асоціацію та Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), яка діяла між Україною та ЄС з 2016 р. Хоча в рамках ПВЗВТ більшість мит було і так скасовано, існували тарифні квоти (TRQs) та винятки на окремі чутливі товари (передусім агропромислову продукцію). АТЗ тимчасово призупинили ці обмеження, відкривши європейський ринок для всіх українських товарів на 100%.

Ефект від автономних преференцій проявився дуже швидко: попри воєнні дії, український експорт до ЄС стрімко наростає. Зокрема, експорт продукції, яка раніше підлягала квотам (зернові, олійні, м'ясо птиці, цукор тощо), подвоївся – з \$2,3 млрд у 2021 р. до \$4,7 млрд у 2024 р.[45]. ЄС став головним напрямком збуту української аграрної продукції: якщо у 2021 р. частка Євросоюзу в експорті товарів, що підпадали під квоти, становила 18%, то в 2024 р. – вже 42%. Отже, рішення ЄС усунути торговельні бар'єри

буквально підтримало українську економіку у найтяжчий період, компенсувавши закриття чорноморських портів та інших ринків.

Первинно режим автономних торговельних заходів було запроваджено на один рік, але в подальшому його двічі продовжували. У червні 2023 р. Рада ЄС і Європарламент продовжили режим безмитної торгівлі з Україною ще на рік – до червня 2024 р., а згодом і до червня 2025 р. Таким чином, на весь воєнний період Україна отримала де-факто нульові ставки ввізного мита до ЄС. Це рішення прямо спиралося на політику умовності «більше за більше»: Україна мала зберігати дотримання умов Угоди про асоціацію, зокрема щодо контролю за походженням товарів та санітарних стандартів, щоб отримувати преференції. ЄС, зі свого боку, залишав за собою можливість застосувати «запобіжні заходи» (emergency safeguards) у разі різкого зростання імпорту окремих товарів, що загрожуватиме виробникам в країнах ЄС. І така ситуація справді сталася: великий обсяг українського зерна на ринках Східної Європи призвів до падіння цін і протестів фермерів у Польщі, Румунії, Угорщині у 2023 р. В результаті Єврокомісія запровадила тимчасову заборону на імпорт пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику з України до 5 сусідніх країн (виняток – транзит або переробка) у травні–вересні 2023 р. як екстрений захід для підтримки ринків цих держав. Цей епізод висвітлив необхідність балансувати між підтримкою України і врахуванням інтересів членів ЄС, але загалом солідарність взяла гору – восени 2023 р. ЄС вирішив не продовжувати заборони, натомість допомагаючи фермерам дотаціями.

Завершення строку дії АТЗ у червні 2025 р. поставило питання про подальший торговельний режим між Україною та ЄС. Якщо не вживати нових заходів, з 2025 р. мали б знову запрацювати положення ПВЗВТ з відповідними тарифними квотами на «чутливі» товари, що для України означало б втрату частини експортних можливостей (експерти оцінюють можливе скорочення експорту на 1,5 млрд доларів, або приблизно 0,8% ВВП). Альтернативний сценарій – повна і постійна лібералізація торгівлі (аналогічна нинішнім АТЗ) – приніс би Україні додаткові 0,3 млрд доларів

експорту, але викликав би невдоволення окремих країн ЄС. Наразі обговорюються компромісні варіанти: наприклад, скасувати мита на більшість товарів, але зберегти тарифні квоти для найбільш проблемних агропродуктів (пшениця, цукор, олія, кукурудза, м'ясо птиці тощо) на рівні фактичного експорту 2024 р.. Враховуючи, що до 2025 р. Україна, ймовірно, вже відкриє частину переговорних глав щодо митного союзу та торгівлі, кінцевим розв'язком має стати повна інтеграція України у внутрішній ринок ЄС як повноправного члена, де не буде ні мит, ні квот. До того моменту ЄС прагне дотримуватися підходу «нічого для України без України» і уникати кроків, які могли б послабити українську економіку. Тому очікується, що режим максимального сприяння торгівлі з Україною так чи інакше буде продовжено на наступні роки, можливо, через пролонгацію АТЗ чи інші правові інструменти. Загалом, автономні торговельні преференції виявилися дієвим механізмом підтримки: вони не лише допомогли втримати український експорт, але й сприяли економічній європеїзації – український бізнес пришвидшеними темпами адаптується до стандартів та конкуренції на ринку ЄС.

Ще одним критично важливим механізмом підтримки економіки України стали логістичні шляхи та транспортні коридори, організовані ЄС для заміщення заблокованих традиційних маршрутів. 12 травня 2022 року Єврокомісія оголосила спеціальний план дій під назвою «Шляхи солідарності» (*EU–Ukraine Solidarity Lanes*) [14]. Метою було забезпечити альтернативні маршрути для експорту та імпорту українських товарів суходолом і річковими шляхами у співпраці з сусідніми країнами ЄС. Фактично йшлося про максимальне розширення пропускну здатності на кордонах України та ЄС: залізничні перемикання на європейську колію, автомобільні перевезення, перевалку в дунайських портах Румунії, модальне комбінування річкового і залізничного транспорту тощо.

Значення «шляхів солідарності» важко переоцінити. По-перше, вони стали життєво необхідними для світової продовольчої безпеки, оскільки

Україна до війни була одним із найбільших експортерів зернових. З початку роботи цих коридорів у травні 2022 р. до осені 2025 р. за їхньою допомогою було експортовано майже 196 млн тонн вантажів з України, у тому числі близько 88 млн тонн зерна, олійних та пов'язаних продуктів. Це принесло українським фермерам і економіці понад 15 млрд євро доходів за перший рік функціонування коридорів, ставши справжнім порятунком («*lifeline*») для агросектора [45]. По-друге, «шляхи солідарності» забезпечують і критичний імпорт в Україну. Зокрема, ними завезено близько 86 млн тонн товарів до України – від пального і добрив до гуманітарної допомоги та обладнання. Умови воєнного часу ускладнювали логістику (черги на кордонах, різниця ширини колії, знищена інфраструктура), проте ЄС спільно з державами-членами і Молдовою працювали над усуненням «вузьких місць» та інвестували значні кошти в розширення пропускну здатності. Так, уже станом на 2023 р. було мобілізовано понад 2 млрд євро на розвиток «шляхів солідарності» – розширення прикордонних пунктів, ремонт доріг, збільшення пропуску дунайських портів, підтримку перевізників та інші заходи. Зокрема, 250 млн євро грантів спрямовано на дев'ять пріоритетних інфраструктурних проєктів між Україною, Молдовою та сусідами у ЄС. Європейський інвестиційний банк також інвестує в покращення залізничних і дорожніх з'єднань, продовження Євроколії до Львова та Кишинєва тощо.

Держави-члени, що межують з Україною (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина), відіграли ключову роль у функціонуванні цих коридорів, вклавши значні ресурси для перевалки вантажів. ЄС, зі свого боку, надав інституційні рішення: уклав у червні 2022 р. «транспортні безвізи» – угоди про лібералізацію автомобільних перевезень між Україною, Молдовою та ЄС, що скасували необхідність двосторонніх дозволів і квот для автоперевізників. Також у 2023 р. Україна була асоційована до європейської програми *Connecting Europe Facility*, отримавши можливість претендувати на фінансування інфраструктурних проєктів коштом ЄС. Це важливий крок

інтеграції в європейську транспортну мережу (TEN-T), який у майбутньому полегшить повну інкорпорацію України у внутрішній ринок ЄС.

У 2023 році роль «шляхів солідарності» ще більше зросла після того, як Росія вийшла з «зернової угоди» і поновила блокаду Чорного моря[64]. ЄС фактично залишився єдиним гарантованим маршрутом для експорту українського зерна. За цих умов Брюссель продовжив фінансування та координацію коридорів, паралельно підтримуючи зусилля України щодо збільшення пропуску дунайського напрямку. Ключовим досягненням можна вважати поєднання допомоги Україні та глобальної гуманітарної місії: через Solidarity Lanes українське зерно надходить у тому числі до найбільш вразливих країн Африки та Азії, пом'якшуючи світову продовольчу кризу, спричинену війною. Отже, ця ініціатива стала прикладом того, як інституційна співпраця ЄС та України у воєнний час приносить взаємну користь і зміцнює глобальну роль Євросоюзу.

Варто додати, що «шляхи солідарності» – це не лише про економіку, а й про стратегічну логістику. Розширення транспортних коридорів має довгострокове значення для безпеки: воно полегшує переміщення військової допомоги в Україну і водночас інтегрує Україну до спільного європейського простору *Military Mobility*. Недарма ЄС інвестує і в проекти «Військової мобільності» (зміцнення транспортної інфраструктури подвійного призначення) на східному фланзі: сотні мільйонів євро спрямовано на покращення доріг і мостів у Польщі, Румунії, які використовуються для постачання в Україну. Так переплітаються економічна, гуманітарна та оборонна складові співпраці, роблячи Україну дедалі більш інтегрованою з ЄС навіть до формального вступу.

Підтримка України з боку Євросоюзу у 2022–2025 рр. стала можливою завдяки злагодженій роботі декількох головних інституцій ЄС – Європейської Комісії, Європейського парламенту, Ради ЄС (та Європейської Ради) – а також активній позиції держав-членів. Кожна з цих ланок виконувала свою роль у виробленні спільної політики щодо реагування на війну та сприяння

європейській інтеграції України. Нижче проаналізовано вклад та механізми діяльності кожної інституції і національних урядів, а також їхню взаємодію між собою у цьому процесі.

Європейська комісія (ЄК) під час війни в Україні проявила себе як справжня «геополітична Комісія», значно посиливши свою вагу у формуванні зовнішньо- та безпеково-політичних рішень ЄС. Згідно з теоретичною роллю, Комісія є «охоронцем договорів» і ініціатором політик ЄС. В контексті української кризи саме Комісія розробляла більшість конкретних ініціатив підтримки, які потім затверджувалися Радою та Парламентом. Так, ЄК оперативно підготувала 10 пакетів санкцій проти Росії, починаючи з лютого 2022 р., фактично перебравши на себе лідерство у санкційній політиці ЄС (раніше більшу роль грали держави-члени) [40, с. 1125-1127]. Експерти відзначають, що вторгнення РФ дало поштовх збільшенню впливу Комісії в санкційному процесі – ініціативність Брюсселя зростає, і більшість інноваційних санкційних заходів народжувалися саме в надрах ЄК, а не в столицях країн ЄС. Цей зсув пояснюється як вакуумом лідерства після виходу Великої Британії (раніше Лондон часто диктував санкційну політику), так і тим, що санкції стосуються економіки та фінансів – сфер, де Комісія володіє значною експертизою. Формально рішення про санкції як і раніше ухвалюються одноголосно Радою, але Комісія стала мозковим центром та мотором цього процесу.

Комісія проявила лідерство і в питаннях фінансової допомоги Україні. Президентка ЄК Урсула фон дер Ляєн з перших днів війни зайняла жорстку проукраїнську позицію і стала символом європейської підтримки: вона відвідала Київ у квітні 2022 р., публічно заявила, що Україна належить в європейську сім'ю, особисто передала Президенту Зеленському опитувальник для набуття статусу кандидата в ЄС. Під її керівництвом Комісія розробила безпрецедентні програми макрофінансової допомоги: якщо зазвичай МФА для третіх країн обмежувалася сотнями мільйонів євро, то для України суми сягнули десятків мільярдів. Комісія виступила з

ініціативою «Макрофінансового інструменту+» на 2023 р. – пакету із 18 млрд євро позик, який дозволив фінансувати третину українського держбюджету протягом року. Задля цього ЄК запропонувала новаторське рішення: залучати кошти під гарантії бюджету ЄС, тобто спільно брати кредити від імені Союзу – що стало можливим лише завдяки довірі держав до інституції та усвідомлення спільної відповідальності. Так само Комісія підготувала концепцію Ukraine Facility та переконала країни ЄС погодитися на збільшення бюджету задля України.

Окрім того, ЄК координувала величезну гуманітарну і цивільну допомогу. В межах Механізму цивільного захисту ЄС Комісія управляла збором і доставкою Україні сотень тисяч тонн допомоги (медикаментів, обладнання, будівельних матеріалів). Станом на 2025 р. через цей механізм було передано понад 156 тис. тонн предметів допомоги на суму понад \$1 млрд. Комісія також запустила платформу «Шкільний автобус для України», ініціювала програму обміну електроенергообладнанням (в результаті Україна отримала понад 9000 генераторів та трансформаторів для проходження зими). На політичному рівні ЄК забезпечила реалізацію директиви про тимчасовий захист біженців, запропонувавши її активацію вже в березні 2022 р. Це дозволило понад 4 млн українців у ЄС легально отримати прихисток, право на роботу, навчання і соцпослуги.

Важливою функцією Комісії є моніторинг реформ та впровадження *acquis* в Україні. Після надання статусу кандидата ЄК перейшла від формату моніторингу виконання Угоди про асоціацію до системного оцінювання готовності України за розділами права ЄС. У 2023 р. Комісія вперше включила Україну у свій Щорічний пакет розширення, опублікувавши детальний звіт по кожній кластерній сфері (верховенство права, ринкова економіка, секторальні політики тощо). Ця аналітична робота дозволила визначити пріоритети реформ. Комісія також консультує український уряд – як через Делегацію ЄС у Києві, так і через експертні місії (TAIEX, Twinning), що допомагають гармонізувати законодавство. Отже, Європейська комісія

виконує подвійну роль: з одного боку, вона – «двигун» політики ЄС щодо війни (пропонує санкції, програми допомоги, плани відбудови), з іншого – «суддя» та наставник, що оцінює прогрес України та спрямовує її реформи відповідно до критеріїв членства.

Європейський парламент (ЄП) у кризі навколо України став потужним голосом на підтримку української демократії та європейського майбутнього. На відміну від Комісії і Ради, Парламент не ухвалює ключових рішень зовнішньої політики (немає прямої законодавчої ролі у санкціях чи обороні), але він виконує представницьку та наглядову функцію. Після початку агресії РФ, ЄП невідкладно засудив напад і закликав до максимально жорстких дій. Уже 1 березня 2022 р. – через 5 днів після вторгнення – Європарламент ухвалив резолюцію із вимогою надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС, причому 537 депутатів проголосували «за». Цей політичний сигнал був дуже впливовим: він створив тиск на уряди держав-членів та сприяв їхньому консенсусу щодо кандидатства у червні 2022-го.

Парламент систематично приймав резолюції, що відображали позицію європейського суспільства та задавали морально-політичну планку. Наприклад, у листопаді 2022 р. ЄП визнав Росію державою-спонсором тероризму, закликавши посилити ізоляцію РФ. У січні 2023 р. – закликав розпочати процес для спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України. Впродовж 2022–2023 рр. ЄП регулярно вимагав збільшення військової допомоги Україні, поставки танків і сучасного озброєння, створення механізму використання заморожених російських активів на користь України. Хоча такі резолюції носять рекомендаційний характер, вони мають значний вплив на громадську думку та політичні еліти країн ЄС, забезпечуючи сталу підтримку Україні.

Інша важлива роль Парламенту – співзаконотворча (разом із Радою) у сфері, де це передбачено. Всі рішення ЄС щодо фінансової допомоги Україні, торговельних пільг тощо потребували затвердження Європарламенту. Зокрема, ЄП швидко погодив виділення макрофінансових кредитів для

України у 2022–2023 рр., голосував за продовження автономних торговельних заходів, схвалив перенаправлення коштів з фондів ЄС на підтримку біженців. У грудні 2022-го Парламент ухвалив регламент, який дозволив використати для України залишки коштів політики згуртованості (близько 17 млрд євро) – так званий пакет *CARE*. Також ЄП ретельно опрацьовував створення Ukraine Facility – у жовтні 2023 р. євродепутати висунули свої умови (більше грантів, суворіший контроль), і в підсумку у лютому 2024 р. саме в результаті перемовин з Парламентом досягнуто фінального компромісу щодо механізму. Парламент здійснює і демократичний контроль за виконанням рішень ЄС. Депутати регулярно звертаються із запитом до Комісії щодо ефективності використання допомоги, щодо розслідування обходу санкцій, корупційних ризиків тощо. Європейський Парламент організував моніторингову групу (у рамках комітету з бюджетного контролю) по нагляду за фінансами, що прямують в Україну. У 2023 р. ЄП запросив і заслухав звітність Європейської прокуратури та *OLAF* щодо зусиль із виявлення можливого шахрайства з коштами для України – таких випадків не виявлено, що відзначено Парламентом позитивно.

Варто зауважити, що співпраця між Верховною Радою України та Європарламентом також активізувалася. Запроваджено формат регулярних міжпарламентських зустрічей, де українські депутати діляться інформацією про виконання євроінтеграційних законів, а європарламентарі консультують щодо наближення законодавства. У жовтні 2023 р. Голова Верховної Ради Руслан Стефанчук виступив на пленарному засіданні ЄП, що символізує тісні зв'язки. ЄП також надає важливу символічну підтримку: у 2022 р. народу України присуджено Премію імені Сахарова «За свободу думки», а в 2023 р. президент Зеленський виступив на церемонії вручення премії Карла Великого європейській спільноті, де його було вшановано окремою відзнакою. Все це зміцнює відчуття єдності європейської та української спільнот, що відповідає конструктивістському розумінню – формування спільної європейської ідентичності у протистоянні агресору.

Рада ЄС (що представляє уряди держав-членів на рівні міністрів) та Європейська рада (що об'єднує глав держав і урядів) відігравали вирішальну роль у прийнятті політичних рішень щодо України. Саме на цьому міжурядовому рівні формувався консенсус щодо найбільш чутливих питань – санкцій проти Росії, надання Україні статусу кандидата, масштабів військової підтримки, гарантій безпеки тощо. Від початку війни Європейська рада провела низку позачергових самітів, де лідери ЄС узгоджували спільну позицію. Уже 24 лютого 2022 р. (у день вторгнення) відбувся екстрений саміт, який засудив агресію та затвердив перший пакет санкцій. Наступного місяця Європейська рада вперше задіяла Директиву про тимчасовий захист для українських біженців – рішення було ухвалене одностайно, що стало проявом солідарності і швидкого реагування без бюрократії.

У подальшому всі пакети санкцій затверджувалися Радою одноголосно, хоча з кожним разом узгодження вимагало дедалі більшої дипломатичної майстерності, оскільки окремі держави можуть блокувати санкції з політичних міркувань або вимагати винятків, виходячи з власних економічних чи енергетичних інтересів. Так само на рівні Ради ухвалювалися рішення про використання Європейського фонду миру – потрібно було отримати згоду кожної країни на виділення траншів на зброю. Попри різні стартові позиції (деякі країни Заходу Європи спершу скептично ставилися до надання важкого озброєння), в Раді вдалося виробити спільну лінію, що «Україні треба дати все необхідне для захисту». У 2022–2023 рр. Рада ЄС також схвалила множинні виключення з власних правил: наприклад, дозволила Польщі та іншим прифронтовим країнам спрямувати невикористані кошти єврофондів на допомогу біженцям; пом'якшила регуляції з державної допомоги бізнесу, щоб уряди могли підтримати свої економіки в умовах енергокризи; погодила відключення ряду російських банків від SWIFT, хоча це позначалося і на європейських фірмах. Кожне рішення вимагало компромісів, але феноменальним досягненням стало

збереження єдності ЄС – всупереч розрахункам Москви, жодна держава ЄС не зламала санкційний фронт і не наклала вето на ключові рішення.

Окремо слід виділити історичні рішення Європейської ради щодо членства України в ЄС. Саме лідери 27 країн 23 червня 2022 р. надали Україні статус кандидата, а 14 грудня 2023 р. одноголосно схвалили початок переговорів про вступ. Ці рішення вимагали значної політичної волі і довіри, адже раніше навіть набагато менші країни чекали роками на такий крок. Наголосимо: Європейська рада – це форум, де кожна держава має право вето на питання розширення. Те, що жодна країна не заперечила просування України, свідчить про глибоке усвідомлення спільного стратегічного інтересу перед лицем війни (неореалістичний мотив) та про вплив громадської думки (європейці широко співчували боротьбі України).

Рада ЄС (на рівні профільних міністрів) також відігравала оперативну роль. Зокрема, Рада міністрів економіки та фінансів (*ECOFIN*) погоджувала параметри макрофінансової допомоги, Рада міністрів юстиції та внутрішніх справ ухвалювала рішення щодо режиму тимчасового захисту і контролю кордонів, Рада з енергетики координувала дії по відмові від російських енергоносіїв (ембарго на нафту, спільні закупівлі газу). На Раді закордонних справ під головуванням Високого представника Жозепа Борреля обговорювалися питання військової допомоги та дипломатичної підтримки України. Боррель, хоча формально є частиною Комісії, у Раді виступає від імені держав-членів і забезпечує реалізацію їхніх рішень. Саме він озвучив знамениту фразу у квітні 2022-го, що «цю війну виграють на полі бою», обґрунтовуючи потребу постачати зброю Україні – що потім отримало схвалення міністрів оборони ЄС.

Таким чином, Рада ЄС та Європейська рада були ареною, де національні інтереси і позиції збалансовувалися до спільної політики. Попри певні розбіжності між країнами (наприклад, більш стримана позиція Угорщини або коливання Німеччини щодо танків), у підсумку Рада завжди досягала консенсусу, нехай інколи і ціною поступок (як от тимчасовий

виняток для Угорщини і Словаччини з нафтового ембарго). Єдність в ухваленні рішень щодо України стала одним з найважливіших здобутків ЄС у цій кризі і підтвердила дієвість інституційного механізму, закладеного в Договорі про ЄС – спільна зовнішня і безпекова політика діє на основі одноголосності, але в критичний момент усі 27 виявили політичну згуртованість.

Хоча багато чого в політиці ЄС щодо України було делеговано наднаціональним інституціям, вирішальною залишалася політична воля держав-членів. Саме національні уряди і лідери, реагуючи на виклики війни, визначили тон і масштаб підтримки України. Тут варто зазначити, що країни ЄС мали різний історичний досвід і стартові позиції у відносинах з Україною та Росією, але російська агресія кардинально змінила сприйняття більшості держав.

Найбільш проактивними адвокатами України стали сусіди по регіону та країни Балтії – Польща, Литва, Латвія, Естонія, а також Чеська Республіка, Словаччина, Румунія. Вони з перших днів не лише надавали максимальну військову й гуманітарну допомогу, але й лобіювали рішення на рівні ЄС: саме ці країни згуртували коаліцію за швидке надання Україні кандидатства, за жорсткі санкції (включно з газовим ембарго, проти якого довго опирався ряд західних країн), за постачання сучасного озброєння (винищувачів, ППО). Польща та країни Балтії взяли на себе неформальну роль «адвокатів України» у Брюсселі, наприклад, підготували у 2022 р. кілька спільних листів від групи держав з вимогою рішучих кроків на підтримку Києва.

Німеччина і Франція, традиційні важковаговики ЄС, спочатку діяли обережніше, з огляду на свою попередню політику умиротворення РФ. Але під тиском подій вони також змінили курс: Німеччина після певних вагань (так звані дебати про *Zeitenwende*, поворотний момент) погодилася зупинити «Північний потік-2», почала переозброювати Бундесвер і постачати Україні важке озброєння (ставши зрештою другим за обсягами постачальником зброї після США). Франція активізувалася у дипломатичній площині та у сфері

ППО (поставки систем SAMP/T, тренування українських військових). Обидві країни, хоча і не так публічно, як Польща, зрештою стали на позицію, що Україні потрібна перспектива членства та гарантії безпеки. У 2023 р. під час саміту НАТО у Вільнюсі Франція і Німеччина приєдналися до спільної декларації G7 про довгострокові безпекові зобов'язання перед Україною, а всередині ЄС – підтримали створення спеціального Європейського фонду військової допомоги (Ukraine Assistance Fund) та нарощування внесків до нього.

Угорщина стала чи не єдиним проблемним учасником консенсусу: уряд Віктора Орбана, відомий проросійськими симпатіями, гальмував окремі рішення (затягував введення шостого пакета санкцій у 2022 р., погрожував блокувати 18-мільярдний пакет допомоги у 2022 р., виступав проти деяких формулювань спільних заяв). Водночас Угорщина жодного разу не наклала повного вето – що показує межі її готовності йти проти течії. Зокрема, Будапешт таки підтримав кандидатство України, проголосував за всі санкції (виторгувавши для себе винятки по нафті), схвалив усі транші ЄФМ. Це свідчить, що навіть проблемні країни усвідомлюють важливість єдності ЄС, а інституційний тиск (зокрема, погроза заморозити угорські фонди ЄС через невідповідність принципам правової держави) стримував їх від дій, що паралізували б політику щодо України.

Країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Греція тощо) та Ірландія, Португалія, які географічно далекі від конфлікту, загалом підтримали загальну лінію. Суспільна думка в більшості держав ЄС стала на бік України – у всіх країнах, за винятком хіба що Угорщини, більшість населення підтримують допомогу Україні та вступ її до ЄС [57, с. 3-4]. Це створило для урядів відповідне середовище. Наприклад, в Італії навіть зі зміною влади (прихід до уряду Джорджії Мелоні, лідерки консерваторів) курс підтримки України залишився непохитним, всупереч колишній проросійській риториці окремих італійських політиків.

Держави-члени також брали участь у координаційних платформах поза ЄС: міжнародна «Контактна група з оборони України» (формат Рамштайн), де багатьох членів ЄС (Польща, країни Балтії, Німеччина, Франція та ін.) очолювали зусилля з передачі зброї; Міжнародна донорська конференція (Варшава, травень 2022), Луганська конференція з відновлення (липень 2022, 2023) – всюди країни ЄС виступали ключовими донорами фінансів і експертизи. Таким чином, національні уряди не лише через інституції, а й безпосередньо взаємодіяли з Україною: укладали двосторонні угоди (про постачання ППО, про спільне виробництво зброї, про опіку над конкретними проектами відбудови окремих міст/областей України). Польща та країни Балтії стали логістичним тилом України, прийнявши мільйони біженців (тільки Польща – понад 1,5 млн офіційно зареєстрованих) та перетворившись на хаби для постачань допомоги. Румунія та Болгарія надали свої порти і залізниці для експорту українського зерна. Словаччина передала Україні свій парк винищувачів МіГ-29, Чехія – десятки танків, Фінляндія відмовилась від нейтралітету й вступила до НАТО, частково під впливом загрози від РФ, оголеної війною проти України.

Отже, держави-члени ЄС відіграли ключову роль, забезпечивши політичне підґрунтя для інституційних рішень та надавши левову частку ресурсів підтримки. Як свідчать дані, зі 197 доларів млрд сукупної допомоги Україні від ЄС і європейських країн більша частина – це білатеральні внески самих держав (на військову допомогу, прийом біженців тощо). ЄС як інституція часто лише координував чи доповнював ці зусилля. Проте синергія інституційного та національного рівнів дозволила досягти історичних результатів – стримати агресора, підтримати Україну і водночас зберегти єдність Євросоюзу, що відповідає як реалістичному розумінню необхідності колективного захисту інтересів, так і інституціоналістському підходу про ефективність спільних правил і органів.

2.3 Механізми умовності ЄС та секторальна взаємодія з Україною у 2022–2025 рр.

Принцип умовності (conditionality) є одним з наріжних у відносинах ЄС з країнами-кандидатами: він передбачає, що обсяг підтримки та прогрес у інтеграції залежить від виконання країною визначених умов і критеріїв. У випадку України механізми умовності застосовувалися і раніше (в межах Європейської політики сусідства та Угоди про асоціацію), але саме в період після 2022 року вони набули вирішального значення, ставши потужним стимулом внутрішніх перетворень навіть під час війни.

Найочевиднішим прикладом є умови для початку перемовин про вступ, розглянуті вище. Визначивши 7 пріоритетних реформ у червні 2022 р., ЄС встановив чіткі орієнтири, на які одразу ж зорієнтувались українська влада і громадянське суспільство. Кожен із цих пунктів був «дорожньою картою» змін: так, вимога щодо антикорупційної боротьби стимулювала призначення керівника САП (що блокувалося з 2020 р.), відновлення роботи НАЗК з перевірки декларацій, активізацію розслідувань топ-корупції. Вимога щодо деолігархізації підштовхнула перегляд підходів до імплементації відповідного закону (за висновками Венеційської комісії) – наразі Україна змінює закон, щоб сфокусуватися на зменшенні олігархічного впливу через реформу медіа та антимонопольної політики, а не через сумнівні реєстри олігархів. Умови щодо судової реформи (оновлення ВРП і ВККС, реформа Конституційного Суду) надали додатковий імпульс судовій системі: попри війну, в 2022 р. запрацювала Етична рада з відбору членів ВРП (за участі міжнародних експертів), що привело до оновлення складу цього органу і розблокування дисциплінарних проваджень проти недоброчесних суддів. У 2023 р. ухвалено закон про конкурс до Конституційного Суду, де також передбачено роль міжнародних експертів у відборі – пряма реалізація рекомендацій ЄС. Вимога змінити закон про нацменшини (в контексті прав угорської та румунської меншин) спонукала МКІП та Верховну Раду

переглянути мовні норми і передбачити ширші можливості для культурної автономії меншин, що раніше буксувало роками.

Вплив умовності бачимо і за межами «вступних» семи критеріїв. Так, ЄС зробив очевидним, що верховенство права та антикорупція – це «квиток» України в ЄС. Як наслідок, українська влада, остерігаючись втратити підтримку, стала рішучіше реагувати на корупційні скандали навіть під час бойових дій. На початку 2023 р. низка високопосадовців (заступники міністрів, керівники обласних адміністрацій) були звільнені або пішли у відставку після викриттів нецільового використання коштів чи зловживань – ці кроки віталися західними партнерами як ознака серйозності намірів. У липні 2023 р. нарешті було обрано директора НАБУ на відкритому конкурсі, чого вимагали ще з 2021 р. (фактично це теж було частиною «неофіційних» вимог ЄС). Восени 2023 р. парламент посилив кримінальну відповідальність за декларування недостовірних відомостей, реагуючи на внутрішній та зовнішній запит після того, як влітку було пом'якшено цей аспект – знову ж таки приклад впливу зовнішньої умовності та громадянського суспільства, що спирається на європейські критерії.

Крім сфери розширення, умовність діяла і в програмах фінансової допомоги. Макрофінансова допомога ЄС традиційно надається траншами під виконання структурних «умовних заходів», погоджених в Меморандумі про взаєморозуміння. Не став винятком і пакет MFA-2023 (18 млрд євро): він передбачав квартальні оцінки ЄК прогресу України в реформах, зокрема в сферах управління державними фінансами, правосуддя, енергетики, створення реєстру збитків від агресії тощо. Хоча ЄС жодного разу не «заморозив» виплату через невиконання умов, цей механізм слугує радше запобіжником – український уряд знає, що відступ від реформ може ускладнити отримання коштів, тому намагається дотримуватися взятих зобов'язань.

Величезну роль відіграла «безвізова» умовність. Нагадаємо, що ще у 2010-х для отримання безвізового режиму Україна виконала План дій з

візової лібералізації (ПДВЛ), що став драйвером антикорупційних реформ. У 2022 р. лунали побоювання, що в умовах війни Україна може відкотитися у цих реформах, але усвідомлення, що ЄС має механізм призупинення безвізу в разі серйозного відступу, утримувало від згортання антикорупційних органів. Ба більше, коли у жовтні 2020 р. Конституційний Суд скасував частину антикорупційного законодавства, ЄС попередив про ризики – і в 2021–2022 рр. Рада ухвалила новий закон про НАЗК та відновила покарання за недекларування. Таким чином, навіть до кандидатства діяла умовність: Україна боялася втратити досягнення євроінтеграції, тому коригувала внутрішню політику.

Порівняння з Молдовою та Західними Балканами підтверджує дієвість та виклики механізмів умовності. Молдова також отримала у 2022 р. статус кандидата з подібним набором умов (9 пунктів, багато з яких перегукуються з українськими: антикорупція, деолігархізація, судова реформа, боротьба з організованою злочинністю тощо). Станом на 2023 р. Молдова виконала частину з них і так само, як Україна, отримала рекомендацію ЄК на відкриття переговорів [13]. Це свідчить, що умовність працює як чіткий індикатор: обидві країни, маючи політичну волю, доволі швидко демонструють результати, які задовольняють Єврокомісію. Натомість у випадку деяких балканських країн, які уже багато років ведуть переговори (Сербія, Чорногорія), ефективність умовності знизилась через втомлюваність процесу: реформи буксують, виникає демократичний відкат, бо перспектива членства видається віддаленою. ЄС врахував цей досвід і щодо України намагається застосовувати динамічну умовність: швидкий темп зближення за умови швидких реформ. Таким чином, умовність стає не гальмом, а мотором процесу. Водночас залишається ризик, що недостатньо чіткі критерії можуть знизити довіру – тому ЄС формує максимально конкретні чек-листи (наприклад, 7 умов), а Україна прагне перевиконувати їх.

Вплив умовності на українські реформи можна проілюструвати конкретними кейсами у різних секторах (докладніше – у наступному

підрозділі). Наприклад, в енергетиці умовою підтримки ЄС було реформування газового ринку – Україна у 2022–23 рр. продовжила розпочату раніше анбандлінгом реформу, зберегла незалежність регулятора НКРЕКП, що є частиною зобов'язань перед Енергоспівтовариством. В обмін ЄС підтримав українську енергетику фінансово (енергетичний фонд) та технічно (аварійна синхронізація з ENTSO-E), що допомогло пройти зиму після російських ракетних обстрілів. В економічній сфері умовністю було, наприклад, виконання критеріїв FATF з протидії відмиванню коштів – і у 2022 р. Україна уникла «сірого списку» FATF, що в свою чергу дозволило не підірвати репутацію фінансової системи і продовжити отримувати західну підтримку.

На стратегічному рівні умовність ЄС сприяла утвердженню в Україні політики європеїзації – себто внутрішніх перетворень за європейськими лекалами. Важливо, що українське суспільство в цілому підтримує таку умовність: згідно опитувань, більшість громадян згодна терпіти жорсткі зміни, якщо це потрібно для вступу до ЄС. Це радикальна відмінність від, скажімо, суспільства Угорщини чи Польщі, де після вступу з'явилися настрої опору «диктату Брюсселя». Український випадок особливий тим, що війна згуртувала націю навколо ідеї «ми – частина Європи» не лише географічно, але й ціннісно. Тому виконання євровимог у реформах має і внутрішню мотивацію – як елемент опору агресору та остаточного розриву з пострадянським минулим.

Підсумовуючи, механізми умовності ЄС у воєнний час проявили високу ефективність. Вони стали для України «дорожньою картою» модернізації навіть у надзвичайних обставинах, а для ЄС – інструментом гарантування, що підтримка не витрачається марно, а веде до перетворення України на стійку європейську демократію. Це класичне взаємовигідне застосування умовності («win-win conditionality»), коли і реципієнт, і донор бачать сенс у дотриманні домовленостей задля спільної мети – повноцінної інтеграції.

Загальну рамку співпраці доповнює поглиблення взаємодії в окремих секторах політик. Війна одночасно створила нові спільні виклики та прискорила інтеграційні процеси у галузевих сферах. Розглянемо чотири ключові виміри: безпека, енергетика, економіка і правосуддя, де напрацьовано конкретні формати партнерства між Україною та ЄС протягом 2022–2025 років. Кожен з цих секторів демонструє синергію: з одного боку, Україна глибше залучається до внутрішніх політик ЄС, з іншого – ЄС адаптує свої політики під надзвичайні потреби України, посилюючи стійкість усього європейського простору. Також у цих сферах варто згадати паралелі з досвідом інших асоційованих країн (Молдови, балканських кандидатів), щоб зрозуміти унікальність або типовість українського шляху.

Сектор безпеки традиційно був найменш інтегрованим між Україною та ЄС до 2022 року, адже Євросоюз не є військовим блоком. Однак повномасштабна війна суттєво змінила ситуацію: співробітництво у сфері безпеки і оборони стало наріжним каменем відносин. По-перше, як докладно висвітлено вище, ЄС запустив безпрецедентні механізми військової підтримки (Європейський фонд миру та місію EUMAM), що означає фактичне залучення ЄС до забезпечення оборони України. Це новий рівень партнерства, якого не було з жодною іншою країною-кандидатом раніше. По-друге, Україна поглибила взаємодію з європейськими структурами безпеки: ще у 2014 р. було засновано Консультативну місію ЄС (EUAM Ukraine) для підтримки реформ сектору цивільної безпеки (поліція, прокуратура). Під час війни EUAM не припинила роботу, а переорієнтувалася на консультування щодо воєнного часу – зокрема, допомога у документуванні воєнних злочинів, захисті критичної інфраструктури, розмінуванні. У 2023 р. мандат EUAM було розширено, а персонал збільшено, що свідчить про наміри ЄС і надалі бути присутнім в реформуванні правоохоронної системи України.

Важливим напрямком стала координація зусиль щодо міжнародного правосуддя та розслідування воєнних злочинів (це перехрестя безпеки і

правосуддя). В 2023 р. за ініціатииви Євроюсту (агентства ЄС з судового співробітництва) створено Спільну слідчу групу (JIT) за участі України, Литви, Польщі, Естонії, Латвії, Словаччини, Румунії та координовану Євроюстом – для розслідування основних міжнародних злочинів РФ в Україні. У Гаазі відкрито Міжнародний центр з переслідування злочину агресії (ICPA) при Євроюсті, де працюють українські та європейські прокурори. Це покликано підготувати доказову базу для майбутнього трибуналу над російським керівництвом. Таким чином, Україна фактично інтегрується у спільний простір юстиції та безпеки ЄС навіть до членства, що є унікальним явищем.

У військово-політичному вимірі ЄС у липні 2023 р. долучився до Гарантій безпеки для України, погоджених країнами G7 під час саміту НАТО у Вільнюсі. Хоча основна вага гарантій лягає на окремі держави (США, Британія, Польща, інші), ЄС колективно заявив про готовність підтримати створення довгострокових програм тренувань, зміцнення обороноздатності України та посилення спроможностей української оборонки. Зокрема, у жовтні 2023 р. Рада ЄС ухвалила регламент про використання прибутків від заморожених російських активів: 95% таких доходів піде в бюджет ЄС на допомогу Україні (через новий механізм Ukraine Loan Facility), а 5% – у Європейський фонд миру на військові потреби України. Це креативне рішення забезпечує стійке фінансування безпеки, перетворюючи активи агресора на ресурс оборони жертви агресії.

Співпраця України з Європейським оборонним агентством (EDA) теж активізувалася. У 2023 р. Україна отримала можливість приєднатися до проектів EDA як спостерігач, зокрема до проектів логістики і стандартизації, що сприяє взаємосумісності ЗСУ з арміями ЄС. Обговорюється участь України у програмі PESCO (постійне структуроване співробітництво в обороні) – наприклад, у проектах військової мобільності, кібербезпеки.

Не менш значущим виміром безпеки стала енергетична безпека (розглядається окремо в наступному пункті) та кібербезпека. У 2022 р. ЄС

запустив кібер-діалог з Україною, а у 2023 – виділив фінансування на посилення української кіберстійкості (через Instrument contributing to Stability and Peace). Восени 2023 р. відбувся четвертий EU-Ukraine Cyber Dialogue, де узгоджено спільні кроки проти російських кібератак. Українські фахівці долучені до європейських платформ обміну інформацією про кіберзагрози.

На тлі війни Україна також максимально узгоджує свою зовнішню та безпекову політику з ЄС. Київ стовідсотково приєднався до всіх санкцій ЄС проти РФ, хоча формально не зобов'язаний як третя країна. Україна синхронно впроваджує і візові обмеження, торговельні ембарго, експортний контроль щодо РФ – все, що робить ЄС. Це фактично європеїзація зовнішньої політики: ще 2021 р. Україна приєднувалася лише до 45% санкцій ЄС, а з 2022-го – до 100%. Також Україна координує з ЄС кроки на міжнародних майданчиках: Генасамблея ООН, МАГАТЕ, Рада Європи тощо. У 2022 р. Україна вперше взяла участь у саміті НАТО як де-факто частина партнерів ЄС (через EPC), а у 2023 – у всіх зустрічах Європейської політичної спільноти. Це свідчить, що в безпековому плані Україна і ЄС вже мисляться як одна ширша спільнота (з урахуванням ролі НАТО).

Отже, у сфері безпеки війна кардинально зблизила Україну та ЄС: відносини перейшли від обмеженої консультаційної взаємодії до реальної інтеграції зусиль, де ЄС допомагає озброювати, навчати, забезпечувати безпеку України, а Україна своїм спротивом захищає європейський порядок. Це той випадок, коли навіть чисто реалістичний інтерес (оборона від спільного ворога) веде до інституціоналізації співпраці на майбутнє. Після війни цей фундамент дозволить Україні, ймовірно, стати не лише членом ЄС, а й суттєвим контрибутором спільної безпеки Європи.

Енергетична взаємодія України та ЄС у воєнний час стала одним з найуспішніших прикладів секторальної інтеграції. Ще до війни Україна входила до Енергетичного співтовариства (Energy Community) і поступово імплементувала норми ЄС в енергосекторі. Але війна різко прискорила цей процес і надала йому нових вимірів.

Найперше досягнення – аварійна синхронізація об'єднаної енергосистеми України з європейською мережею ENTSO-E. Після початку вторгнення, 16 березня 2022 р. (на рік раніше запланованого), енергосистеми України і Молдови було підключено до континентальної мережі ЄС у тестовому режимі. Це дозволило українській електромережі працювати автономно від російської і білоруської, стабілізуючи частоту за рахунок європейських партнерів. Влітку 2022 р. Україна почала експорт електроенергії до ЄС, спочатку в Румунію, Словаччину – це навіть допомогло Європі, що переживала енергокризу, а Україні давало валютні надходження. Хоча з жовтня 2022 р. через масовані обстріли інфраструктури експорт припинили, факт синхронізації дозволив Європі надсилати аварійні перетоки електроенергії в Україну в пікові моменти дефіциту взимку 2022/23 рр. – таким чином вдалося запобігти блекауту. До кінця 2022 р. Укренерго отримало статус члена ENTSO-E, а в червні 2023 р. було підписано угоду про асоційоване членство України у спільноті операторів систем передачі електроенергії ЄС. Це закріпило інтеграцію енергоринку і сприяє участі України в регіональному обміні електроенергією. Фактично, електроенергетика України вже стала частиною єдиного ринку ЄС, що є великим кроком європеїзації (енергетичний союз є однією з глибинних політик ЄС).

Газовий сектор також зазнав трансформації. ЄС і Україна координували дії щодо зниження залежності від російського газу. Україна у 2022 р. припинила прямий імпорт газу з РФ (здійснювала лише реверс із ЄС). Натомість ЄС скоротив імпорт російського газу з ~40% до менше 10% в балансі, що позбавило Газпром значної частки впливу. Україна запропонувала європейським компаніям потужності своїх підземних газосховищ – і влітку 2023 р. кілька країн та трейдерів почали закачувати газ «на зберігання» в західноукраїнські ПСГ, що сприяло енергобезпеці ЄС (створено своєрідний «енергетичний тил» в Україні). ЄС надав Україні гарантії закупівлі газу: у 2023 р. Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) виділив кредит

\$300 млн на закупівлю газу, підкріплений гарантією ЄС. Також Єврокомісія включила Україну до платформи спільних закупівель газу (EU Energy Platform), що дозволяє українському Нафтогазу брати участь у тендерах нарівні з європейськими компаніями – це допомогло Україні законтрактувати частину потреби на зиму 2023/24.

У секторі нафти та нафтопродуктів теж триває кооперація: після припинення імпорту російських нафтопродуктів у 2022 р. Україна диверсифікувала постачання через ЄС (польські, литовські порти). ЄС, зі свого боку, включив Україну до пріоритетних напрямів свого Механізму цивільного захисту щодо пального: координував передачу бензовозів, дизельних генераторів, пального зі стратегічних резервів для забезпечення критичних потреб узимку.

Відбудова енергетичної інфраструктури стала ще одним спільним викликом. ЄС створив спеціальний Фонд підтримки енергетики України при Секретаріаті Енергоспівтовариства, куди держави та інституції ЄС внесли понад 600 млн євро. На ці кошти закуповували обладнання (трансформатори, ЛЕП, ремонтна техніка) і пальне для української енергетики. Через механізм цивільного захисту також зібрано величезну кількість обладнання: понад 30 країн (включно з не членами ЄС) передали Україні тисячі генераторів, трансформаторів, кабелів тощо. Станом на 2023 р. ЄС виділив \$2,3 млрд на підтримку енергосектору України. Це включало не лише екстрені ремонти, а й започаткування проектів зеленої відбудови – наприклад, відновлення ВДЕ. Європейські компанії та банки висловили готовність інвестувати в сонячні та вітрові електростанції в Україні після війни, а деякі пілотні проекти стартували навіть під час війни (як-то встановлення сонячних панелей на дахах лікарень за підтримки грантів ЄС).

Важливим напрямком є кліматична та екологічна політика. Україна, попри війну, підтвердила курс на «зелений перехід» і адаптацію до Європейського зеленого курсу (Green Deal). У квітні 2023 р. уряд України і Єврокомісія підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічного

партнерства у сировинних матеріалах – це стосується спільної розробки корисних копалин для зеленої економіки (літій, рідкоземельні елементи), що вигідно обом сторонам. Україна також приєдналася до європейської системи класифікації «сталого» енергії, готується увійти до Системи торгівлі викидами ЄС (ETS) або узгодити свою з європейською (щоб не потрапити під вуглецевий податок CBAM). У 2022–2023 рр. Україна активно долучалася до пан'європейських ініціатив зі зменшення залежності від російських енергоносіїв та розвитку відновлюваних джерел. Хоча війна змусила тимчасово більше споживати викопного палива (через брак електрики взимку), стратегічно курс лишився на декарбонізацію.

Значним викликом стали екоцид та екологічні наслідки війни (забруднення, горіння нафтобаз, підрих Каховської ГЕС тощо). ЄС допомагає Україні оцінити шкоду довкіллю: в 2023 р. українське Міндовкілля разом з Програмою ООН з довкілля та за участі експертів ЄС почали реалізацію проекту оцінки збитків екології (щоб потім Росія могла бути притягнута до відповідальності). Євросоюз також виділив кошти на розмінування сільгоспземель (80 млн дол через EPF, як зазначено вище). Цей аспект перетинається із с/г та економікою, але важливий для екологічної безпеки.

Таким чином, у сфері енергетики Україна за час війни зробила стрибок від асоційованого партнера до фактичного учасника енергетичного ринку ЄС. Показово, що виконання Україною зобов'язань Енергоспівтовариства до 2022 р. (анбандлінг Нафтогазу, незалежний регулятор, ринкове ціноутворення) дозволило без проблем інтегруватися у європейські мережі та механізми. Це демонструє успішність підходу європеїзації через секторальні реформи: там, де Україна завчасно прийняла правила ЄС (як-от Третій енергопакет), співпраця в кризу відбулася гладко. Надалі можна очікувати ще глибшого злиття – аж до участі України у спільних програмах розподілу електроенергії, газових хабах тощо вже на правах члена ЄС.

Економічна взаємодія України та ЄС під час війни характеризується, з одного боку, екстремними заходами підтримки української економіки, а з

іншого – подальшою інтеграцією у спільний ринок ЄС. ЄС став головним донором фінансової стабільності України та основним ринком збуту українських товарів, фактично замістивши Росію та інші напрямки, втрачені через війну.

Як згадувалося, протягом 2022–2023 років ЄС і держави-члени надали Україні понад \$100 млрд фінансової, бюджетної та гуманітарної допомоги. Ця сума безпрецедентна: вона включає гранти на підтримку бюджету (прямі дотації від США, ЄС, Світового банку – з них близько \$11 млрд грантів від ЄС), пільгові позики (макрофінансова допомога ЄС, кредитні гарантії), гуманітарні програми (їжа, медицина, відбудова житла) та підтримку біженців. Без цієї допомоги економіка України, що скоротилась на ~30% у 2022 р., не витримала б навантаження війни. Макрофінансова стабілізація – один з найвідчутніших успіхів співпраці: попри всі потрясіння, Україні вдалося втримати інфляцію і курс гривні у відносно прийнятних межах, забезпечувати роботу держсектору. Це значною мірою заслуга зовнішнього фінансування, де ЄС відіграє провідну роль разом з МВФ. Ба більше, завдяки європейським гарантіям Україні вдалося у 2022 р. домовитися з приватними кредиторами про відстрочку виплат за євробондами на два роки (2022–2023), що полегшило борговий тягар.

У торговельно-економічній сфері, як висвітлено, ключовим рішенням було зняття торговельних бар'єрів (АТЗ), а також забезпечення логістики («шляхи солідарності»). В результаті ЄС став основним торговельним партнером України. На кінець 2022 р. частка ЄС у зовнішній торгівлі України перевищила 55% (для порівняння, РФ впала до менш ніж 2%). У 2023 р. експорт до ЄС частково знизився через руйнування промисловості та енергосистеми, але імпорт з ЄС, навпаки, зріс – Україна купує в Європі обладнання для відбудови, військову техніку, транспорт, ліки. Тобто ЄС став основним постачальником критичних товарів, витіснивши навіть Китай, який раніше конкурував за першість.

Для бізнесу війна відкрила і нові можливості на ринку ЄС. Наприклад, українські автомобільні перевізники завдяки «транспортному безвізу» змогли виконувати більше замовлень у Європі, компенсуючи втрату східних маршрутів. Українські аграрії через безмитний доступ стали більш конкурентними на ринку ЄС (хоч і виникло згадане тертя зі східноєвропейськими фермерами). ІТ-сектор України інтегрувався ще глибше: багато фахівців релокувалися у ЄС, де продовжують працювати на українські компанії, забезпечуючи валютні надходження. ЄС включив Україну в 2022 р. у свій роумінговий простір – провідні європейські оператори і «Київстар» та ін. підписали угоду про «роумінг як вдома» для українців. Спочатку це було тимчасово на 1 рік, а у 2023 р. продовжено і планується зробити постійним, що стане елементом Угоди про асоціацію. Це безпосередньо відчули мільйони громадян (скасування платні за мобільний зв'язок у роумінгу), і водночас такий крок – частина інтеграції у Цифровий ринок ЄС.

Фінансовий сектор України теж інтегрується: Національний банк України підтримує тісний контакт з Європейським центральним банком щодо стійкості банківської системи. Україна у 2023 р. приєдналася до системи SEPA (Single Euro Payments Area) – спочатку частково, через деякі банки, що дозволило спростити грошові перекази між Україною та ЄС в євро. Планується повна інтеграція у SEPA, що зробить фінансові транзакції з Україною такими ж, як всередині ЄС. Це особливо важливо для мільйонів українців у ЄС та для бізнесу.

Ще одним елементом економічної інтеграції є участь України у програмах та агенціях ЄС. Україна вже асоційована до програм Horizon Europe (наука), Creative Europe (культура), Erasmus+ (освіта). У 2022–23 pp. додалися нові: Digital Europe Program, EU Customs and Fiscalis (митна та податкова співпраця), Connecting Europe Facility (інфраструктура), Single Market Programme (підтримка малого бізнесу). Всі ці кроки дають українським бенефіціарам доступ до фінансування ЄС вже зараз, а

європейцям – вихід на український ринок і партнерів. Практично Україна починає користуватися тими ж інструментами, що і держави-члени, хоча поки без права ухвалення рішень у них.

Окремо слід згадати питання відбудови України. У 2022 р. ЄС (Єврокомісія) запропонувала створити Платформу координації донорів разом з G7, яку очолила спільно ЄК, США і уряд України. Ця Платформа зібралася вперше у січні 2023 р. – її мета синхронізувати фінансові зусилля різних донорів у відбудові. На конференціях у Лугано (2022) та Лондоні (2023) ЄС заявив про намір очолити допомогу у сфері відновлення зруйнованої інфраструктури, реформ управління, бізнес-відновлення. Власне, згаданий Ukraine Facility – ключовий інструмент, через який ЄС профінансує значну частину відбудови. Відбудова розглядається як шанс «підтягнути» Україну до стандартів ЄС – від екологічних норм будівництва до цифровізації адмінпослуг (де Україна сама стала зразком з «Дією»).

При порівнянні з Західними Балканами, можна сказати, що в економічній сфері Україна йде схожим шляхом інтенсивного залучення до ринку ЄС, але значно швидше. Наприклад, з балканськими країнами ЄС зараз лише обговорює “фазовану інтеграцію” до внутрішнього ринку (згаданий Growth Plan 2023), тоді як Україна де-факто вже користується багатьма елементами внутрішнього ринку завдяки АТЗ, роумінгу, транспортному безвізу, енергосинхронізації тощо. Тобто воєнні обставини прискорили інтеграцію, яку за мирних умов розтягували б на роки.

Підсумовуючи, у сфері економіки та фінансів ЄС став рятувальним колом для України, але водночас Україна стала невід’ємною частиною економічного простору ЄС. Це взаємопов’язано: підтримуючи українську економіку зараз, ЄС інвестує у майбутнього члена, що посилить спільний ринок своїм потенціалом (родючими землями, ІТ-фахівцями, промисловим виробництвом, унікальними ресурсами як-от літій). Уже тепер Україна інтегрована більше, ніж деякі кандидати, що підтверджує концепцію

“інтеграція перед вступом”. На практиці це означає, що перехід до повноправного членства буде більш плавним і вигідним для обох сторін.

Сектор юстиції, свобод та безпеки (Justice and Home Affairs) – широке поле, яке охоплює верховенство права, судову систему, правоохоронні органи, права людини, міграцію тощо. Для України і ЄС у період війни особливо актуальними стали такі аспекти: реформа правосуддя і антикорупційних інституцій, співпраця у правоохоронній сфері, міграційні питання (біженці), а також спільне просування принципів міжнародного права (притягнення РФ до відповідальності). Значною мірою ці питання вже розглядалися крізь призму умовності та безпеки, тож тут зробимо акцент на їх секторальному вимірі.

Як зазначено, Україна продовжувала реформувати судову систему попри війну – це включало очищення Вищої ради правосуддя (дисциплінарний орган суддів) через Етичну раду з міжнародними експертами, повернення конкурсних засад у доборі суддів (через перезапуск ВККС). У 2023 р. почався конкурсний відбір суддів Конституційного Суду за новими правилами: створено дорадчу групу експертів, куди увійшли і незалежні фахівці, делеговані західними партнерами. Це новація, яку вимагають євроконформні поправки до Конституції, і вона безпрецедентна – залучення іноземних експертів у відбір суддів КСУ покликане гарантувати доброчесність і компетентність кандидатів. Жодна країна Західних Балкан, приміром, не залучала іноземців на такому рівні, тому досвід України може стати еталонним.

Антикорупційні органи – НАЗК, НАБУ, САП, Вищий антикорупційний суд – в умовах війни продовжують працювати і навіть посилюються. НАБУ і САП, отримавши нарешті керівників у 2022–23 рр., поновили гучні розслідування. У 2023 р. антикорупційна система показала незалежність, викривши корупцію навіть у Міноборони (справи про закупівлі). Це підвищує довіру ЄС, адже партнер хоче бути впевненим, що його кошти не розкрадаються. ЄС підтримує ці інституції фінансово і експертно: програми

EUACI (ініціатива ЄС щодо боротьби з корупцією) та інші продовжуються, хоч і частково зміщені на гуманітарні речі під час війни.

Правоохоронна співпраця з ЄС виходить на новий рівень. Україна ще у 2016 р. уклала угоди про оперативну співпрацю з Європолем і Євроюстом. Тепер вони задіяні максимально: Європол обмінюється з українською поліцією даними щодо транскордонної злочинності, зокрема контрабанди зброї (щоб зброя, яку ЄС постачає в Україну, не потрапляла на чорний ринок – створено спільну операційну групу для моніторингу). Євроюст, як згадано, координує розслідування воєнних злочинів. Крім того, в 2022 р. Україна приєдналася до ряду європейських ініціатив у сфері міграції та притулку: попри самій величезну кількість біженців, Україна прийняла іранців, афганців, які тікають від режимів, узгоджуючи дії з європейськими політиками.

Міграційна криза у сенсі мільйонів українських переміщених осіб у ЄС вирішується завдяки директиві про тимчасовий захист. Українська влада співпрацює з європейськими урядами щодо документування цих людей, збереження соціальних виплат (пенсії, якщо людина за кордоном, виплачуються через банки), сприяє поверненню. Станом на 2025 р. частина біженців почала повертатись в Україну, хоча понад 4 млн досі залишаються у ЄС. Тут важливо, що і в Україні, і в ЄС розуміють: найкраще рішення – перемога у війні і безпечне повернення людей, але доки це не сталося, інтеграція тимчасових переселенців триває. Україна приєдналася у 2023 р. до європейської платформи Talent Pool, щоб її громадяни могли офіційно працевлаштуватися у державах ЄС, покриваючи попит на робочу силу.

Права людини і гуманітарне право – ще один напрям. Україна у співпраці з Радою Європи та ЄС працює над притягненням РФ до відповідальності за грубі порушення прав людини. У травні 2023 р. саміт Ради Європи в Рейк'явіку за участі ЄС створив Реєстр збитків, завданих агресією РФ – механізм документування доказів для майбутніх компенсацій. Штаб-квартиру Реєстру відкрито у Гаазі, Україна і всі країни ЄС стали його

учасниками. Це проміжний крок до комплексного механізму компенсації, який Київ та європейські столиці просувають на рівні ООН та інших організацій.

В контексті прав людини всередині України – попри воєнний стан, країна намагається дотримуватися демократичних норм. Діяльність опозиції в парламенті зберігається, свобода слова обмежена хіба цензурою щодо військових операцій. ЄС надає гранти українським незалежним ЗМІ, щоб підтримати медіа-плюралізм навіть під час війни. Певні занепокоєння в ЄС викликають кейси гендерного насилля чи трудових прав під час воєнного стану, але вони розуміють, що пріоритет – виживання держави. Тим не менш, Європарламент і Рада Європи закликають Україну не забувати про меншин (мовні права угорців на Закарпатті), про гендерну рівність (Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію у 2022 р., яку раніше відкладала), про соціальні права (тут ідуть дискусії щодо нового Трудового кодексу, щоб він відповідав нормам МОП та директивам ЄС).

Варто згадати і реформу правоохоронних органів: поліція, прокуратура – які повільно, але реформуються за західними зразками. Діяльність ДБР (аналог ФБР) та Бюро економбезпеки належить посилити, на що теж звертає увагу ЄС у своїх звітах.

У підсумку, у сфері правосуддя та внутрішніх справ війна поставила величезні випробування, але водночас підтвердила орієнтир України на європейські норми. ЄС активно допомагає зміцнити верховенство права (бо це і умова членства, і запорука ефективного використання коштів), а Україна, усвідомлюючи «не буде ЄС без реформ, і реформ без ЄС», тримає курс на повну відповідність стандартам союзу. Приклади співпраці у розслідуванні воєнних злочинів, боротьбі з корупцією чи прийомі біженців демонструють, що Україна поступово стає частиною спільного правового простору Європи.

Висновки до 2-го розділу

Проаналізовано практичні аспекти інституційної взаємодії України та ЄС протягом 2022–2025 рр. – періоду, коли Україна веде боротьбу за виживання і паралельно здійснює євроінтеграційний поступ. Дослідження показало, що війна, з одного боку, створила безпрецедентні виклики, але з іншого – прискорила політичне та інституційне зближення України з Європейським Союзом.

По-перше, простежено етапи євроінтеграційного процесу України: від подання заявки на членство у лютому 2022 р. – до отримання статусу кандидата в червні 2022 р. – і до відкриття переговорів про вступ наприкінці 2023 р. Цей шлях пройдений рекордно швидко завдяки як рішучості самої України провести необхідні реформи навіть під час бойових дій, так і політичній волі ЄС підтримати європейські прагнення українців. Встановлені Єврокомісією сім пріоритетних умов були використані як дороговказ реформ, що підтверджує ефективність механізму умовності. Україна змогла виконати більшість вимог у стислі строки, отримавши позитивну оцінку ЄС. Таким чином, навіть під час війни логіка «more for more» (більше реформ – більше підтримки) спрацювала і створила підґрунтя для офіційних переговорів про вступ.

По-друге, розглянуто ключові інституційні механізми співпраці, запроваджені у 2022–2025 рр.: Європейський фонд миру (EPF), Місія EUMAM, Механізм «Ukraine Facility», Автономні торговельні заходи та «Шляхи солідарності» – усі ці механізми продемонстрували гнучкість інституцій ЄС, готовність відступити від бюрократичних правил заради вищої мети – підтримки України.

По-третє, з'ясовано функції основних інституцій ЄС та держав-членів у прийнятті рішень щодо України. Європейська комісія проявила лідерство, ставши генератором ініціатив (санкційних, фінансових, гуманітарних) і гарантом моніторингу реформ. Європейський парламент відіграв роль

«голосу народів Європи», послідовно адвокуючи інтереси України та зміцнюючи політичну легітимність рішень на її підтримку. Рада ЄС та Європейська рада забезпечили єдність і консенсус держав-членів, що було критично важливо для всіх ключових рішень – від санкцій до вступу України. Держави-члени – особливо сусіди України – стали рушіями практичної допомоги і політичної волі, тоді як навіть більш стримані країни пристали на спільну лінію, визнавши загрозу, яку несе російська агресія для всієї Європи. Національні інтереси суттєво переосмислилися: безпека, стабільність та процвітання України тепер розглядаються як складова національних інтересів самих членів ЄС – яскрава ілюстрація неореалістичного принципу колективної безпеки в дії, але досягнутого через інституційні рамки, що відповідає прогнозам неоліберального інституціоналізму.

По-четверте, механізми умовності (умови вступу, умови фінансової допомоги) у воєнний період підтвердили свою результативність як стимулятори українських реформ. Україна, мотивована перспективою членства та підтримки, провела істотні зміни в антикорупційній сфері, судоустрої, правозастосуванні, навіть в умовах надзвичайного стану. ЄС, зі свого боку, продемонстрував гнучкість умовності – наприклад, відкрив переговори про вступ, хоча деякі з початкових 7 умов були виконані частково, враховуючи обставини. Це свідчить про конструктивний підхід: умовність не як каральний інструмент, а як дороговказ і запобіжник від відкатів. Вплив умовності на реформи був позитивним: воєнний час не став виправданням для згортання демократії чи боротьби з корупцією; навпаки, «євроінтеграційні» вимоги стали частиною внутрішнього порядку денного і суспільного консенсусу.

По-п'яте, у секторальному вимірі співпраці – в безпеці, енергетиці, економіці, правосудді – досягнуто глибшої інтеграції України до європейських структур, ніж будь-коли раніше. Україна стала де-факто частиною європейської енергомережі, долучилася до оборонних програм ЄС, має повний доступ до внутрішнього ринку ЄС в торгівлі, входить у спільний

правовий простір (через співпрацю з Євроюстом, Європолом, дотримання стандартів прав людини). Це підтверджує теорію європеїзації: спільні правила та норми поступово перетворюють внутрішній лад України, попри екстремальні умови війни, і водночас збагачують сам ЄС (новими людськими ресурсами, ринками, геостратегічною проекцією).

Загальний висновок полягає в тому, що воєнний час став каталізатором інституційного зближення Україна–ЄС, зробивши очевидним взаємну залежність та стратегічну єдність їхньої долі. Україна сьогодні – не просто країна-кандидат, а фактично частина європейської політичної спільноти, що боронить засади міжнародного правопорядку і розділяє відповідальність за майбутнє Європи. Інституційна архітектура взаємодії, вибудована протягом 2022–2025 рр., по суті, є передвісником членства: більшість механізмів і форматів співпраці вже зараз працюють так, ніби Україна – член ЄС, лише формальне оформлення цього статусу – питання часу.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНІ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ АСПЕКТИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА ЄС В КОНТЕКСТІ ВТОРГНЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Галузеві результати співпраці України та ЄС під час війни та підтримка післявоєнної відбудови

Війна завдала важкого удару українській економіці – за 2022 рік ВВП України скоротився майже на 30%, а у 2023 році економіка відновилася лише частково (зріст приблизно 5%), залишаючись на чверть нижче довоєнного рівня [50]. В цих умовах Європейський Союз запровадив безпрецедентні заходи підтримки економічної стійкості України. З червня 2022 року ЄС повністю скасував імпорتنі мита та квоти на українські товари, що мало на меті підтримати український експорт у воєнний час [3]. Цей режим автономних торговельних преференцій, продовжений на 2023–2024 роки, допоміг українським виробникам зберегти доступ до ринку ЄС попри бойові дії.

Аграрна галузь, яка історично є однією з найстійкіших в українській економіці, зазнала масштабної трансформації унаслідок повномасштабної війни, проте залишилась ключовим джерелом валютної виручки. За умов блокади морських портів та часткового руйнування логістики, особливого значення набуло поглиблення торговельної взаємодії з Європейським Союзом. Дослідження С.Г. Туми та Я.Ю. Яковенка вказує на суттєву переорієнтацію географії експорту: якщо у 2021 році частка ЄС у загальному обсязі експорту України становила 40,8 %, то вже у 2023 році вона зросла до 62,7 %. Така динаміка стала можливою завдяки запровадженню з боку ЄС режиму тимчасового скасування мит та квот з червня 2022 року, а також реалізації ініціативи «Шляхи солідарності», що забезпечила альтернативні логістичні маршрути [78, с. 75-78].

Водночас повна лібералізація торгівлі спричинила не лише різке зростання експорту агропродукції до сусідніх країн ЄС, а й проблеми для фермерів у Польщі, Угорщині та інших державах. Значна частина українського зерна та олійних культур, яка спочатку була орієнтована на ринки Азії, Африки й Близького Сходу, зрештою потрапила на європейський внутрішній ринок. Це пояснювалося як логістичними обмеженнями, підвищеною вартістю транспортування за межі ЄС, так і розривом контрактів із початковими покупцями. Окремі поставки реалізовувалися через «тіньову практику», що дозволяло місцевим операторам, зокрема в Польщі, Румунії, Болгарії, Угорщині та Словаччині, придбавати українське зерно за заниженими цінами та продавати його на внутрішньому ринку.

Такий імпорт спричинив обвальне падіння закупівельних цін у цих країнах і відповідно – загострив невдоволення серед місцевих аграріїв, які втратили можливість реалізувати свій урожай на вигідних умовах. У квітні 2023 року в кількох країнах Центрально-Східної Європи відбулися масові протести фермерів, які були організовані передусім великими агропідприємствами та супроводжувалися націоналістичними й популістськими гаслами. Уряди згаданих країн, реагуючи на суспільний тиск та з міркувань внутрішньої політики, запровадили тимчасову заборону на імпорт українського зерна, яку в подальшому було затверджено і на рівні Європейського Союзу. Ці обмеження діяли до вересня 2023 року. Проте після завершення цього терміну Польща, Угорщина та Словаччина повторно ввели національні заборони, що спонукало Україну звернутися до Світової організації торгівлі з відповідною скаргою. Єврокомісія вимушено запропонувала компенсації фермерам цих країн і дозволила тимчасові обмеження на реалізацію українського зерна на їхньому внутрішньому ринку (з умовою транзиту далі до інших держав) [63, с. 8]. Попри ці локальні труднощі, загальний ефект торговельних преференцій був позитивним: у 2022–2023 рр. український експорт до ЄС не припинився, а переорієнтувався з заблокованих морських шляхів на суходільні маршрути. З травня 2022 року

до листопада 2025 року цими «солідарними шляхами» перевезено близько 199 млн тонн українського експорту, зокрема 88 млн тонн зернових та олійних культур, а також імпортовано в Україну близько 88 млн тонн необхідних товарів – пального, гуманітарної допомоги, обладнання тощо. Загальна вартість торгівлі, забезпеченої через ці коридори, оцінюється у 241 млрд євро. Завдяки цьому Україні вдалося уникнути повного економічного колапсу: європейські маршрути стали «рятівною лінією» для української економіки та ключовим фактором глобальної продовольчої безпеки.

Таблиця 1

Динаміка частки ЄС в аграрному експорті України у 2021–2023 роках

Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальний обсяг експорту продукції АПК, млрд дол. США	22,2	17,3	12,9
Частка ЄС у структурі аграрного експорту, %	31,2	44,6	55,4
Частка ЄС у загальному експорті України, %	40,8	53,2	62,7
Основні види продукції на експорт до ЄС	Зернові, олійні, насіння, м'ясо	Ті ж самі, зі зростанням обсягів	Ті ж самі, стабілізація

Джерело: сформовано автором на основі [63]

Таким чином, дані таблиці 1 наочно демонструють, як повномасштабна війна не лише змінила логістику українського експорту, а й докорінно трансформувала географію торговельних зв'язків – зокрема в аграрному секторі. У 2021 році, тобто до повномасштабного вторгнення, частка Європейського Союзу в загальному експорті України становила 40,8 %, а в

аграрному експорті — 31,2 %. Основними напрямками залишались ринки Азії, Близького Сходу, Північної Африки. Однак уже у 2022 році, після блокади українських портів у Чорному морі, ці показники різко змістилися: частка ЄС у загальному експорті зросла до 53,2 %, а в аграрному – до 44,6 %.

У 2023 році ця тенденція посилилася: 62,7 % загального експорту України було спрямовано до ЄС, а в аграрному експорті частка Євросоюзу досягла 55,4 %. Це свідчить не лише про переорієнтацію, але й про певну структурну стабілізацію аграрного експорту за нових умов. Примітно, що при загальному скороченні обсягів аграрного експорту (з 22,2 млрд доларів у 2021 році до 12,9 млрд у 2023 році), саме частка ЄС зросла — тобто Євросоюз фактично замінив втрачені ринки. Показово, що вже у липні 2023 року, після зриву Росією «зернової угоди», саме експортні коридори ЄС забезпечували близько 80% вивезення українського зерна.

Основними експортними товарами лишалися зернові (кукурудза, пшениця), олійні культури (соняшник, ріпак), продукція переробки (олія), а також м'ясна продукція. Незважаючи на логістичні обмеження, зменшення врожаю та ризики на внутрішньому ринку, ЄС продовжував приймати цю продукцію без тарифних бар'єрів, адаптуючи власні норми до викликів війни.

Таким чином, наведені показники дозволяють зробити важливий висновок: навіть у критичних умовах війни співпраця з ЄС дозволила Україні зберегти аграрний експорт як основну статтю валютних надходжень. Цей сектор став не лише економічною опорою, а й прикладом практичного поглиблення інтеграції між Україною та Європейським Союзом. Надалі, з огляду на перспективу скасування безмитного режиму у 2025 році, питання його пролонгації набуває не лише економічного, а й політичного значення.

Критично важливою була і фінансова допомога ЄС, що надавалася для підтримки макроекономічної стабільності України. За 2022–2023 рр. Євросоюз виділив Україні 12 млрд євро макрофінансових кредитів і грантів, а у 2023 році запровадив програму виняткової макрофінансової допомоги обсягом 18 млрд євро, кошти якої надходили щомісячно до держбюджету

України. Цільове призначення цієї допомоги – покриття дефіциту бюджету, виплата заробітних плат, пенсій, фінансування роботи шкіл, лікарень та інших соціальних послуг в умовах різкого падіння доходів країни. Така безпрецедентна фінансова підтримка фактично убезпечила Україну від дефолту й дала змогу уряду функціонувати, незважаючи на війну. Стабілізація гривні та зниження інфляції у 2023 році багато в чому стали можливими завдяки регулярним вливанням коштів від партнерів, найбільшим серед яких є ЄС

А як підкреслює Федеріко Фаббріні, механізм Macro Financial Assistance+ не лише виконав функцію фінансової стабілізації України, а й став структурним кроком до формування нової бюджетної архітектури ЄС. Вперше Європейська Комісія отримала мандат на залучення спільного боргу з метою допомоги третій країні, що фактично повторило підходи, застосовані під час пандемії Covid-19. Така еволюція вказує на потенційну трансформацію ЄС у напрямі більш інтегрованого фінансово-політичного союзу. Окрему увагу автор приділяє напруженню між інституційною ініціативністю Єврокомісії та політичним опором окремих держав-членів – зокрема Угорщини, яка намагалася заблокувати ухвалення MFA+ у Раді ЄС. Це змусило інституції ЄС шукати юридичні обхідні шляхи, включаючи систему державних гарантій для формування бюджету. Така ситуація засвідчила обмеження традиційної міжурядової моделі ухвалення рішень у сфері спільних фінансів. Крім того, сам факт узгодження величезного пакету допомоги на 2023 рік у розмірі 18 млрд євро став прецедентом для формалізації довгострокового механізму – Ukraine Facility на 50 млрд євро (2024–2027 рр.), що ще глибше інтегрує Україну у фінансову політику ЄС.

Ці процеси свідчать про поступовий зсув у самій природі Європейського Союзу: фінансова допомога Україні не лише має практичний і солідарний характер, але й виступає інституційним каталізатором європейської трансформації. На думку Фаббріні, війна в Україні виявилася зовнішнім імпульсом, який підштовхує ЄС до перегляду власної внутрішньої

структури – зокрема, щодо спроможності швидко, централізовано та солідарно реагувати на великі кризи [17, с. 52-57].

Повномасштабна агресія Росії змусила Європейський Союз перейти від обмеженої безпекової взаємодії з Україною до масштабної військової підтримки української оборони. Вперше в історії ЄС розпочав фінансування постачання летальної зброї країні, що зазнала нападу, використовуючи механізм Європейського фонду миру (EPF). З 2022 по 2024 рр. в межах EPF виділено 6,1 млрд євро на компенсацію державам-членам вартості зброї та боєприпасів, переданих Україні.

Важливим проявом якісної трансформації співпраці між Україною та Європейським Союзом у сфері безпеки стало переосмислення функціоналу Європейського фонду миру. Якщо раніше цей інструмент відігравав допоміжну роль, забезпечуючи логістику та оснащення в межах цивільних місій, то починаючи з 2022 року він перетворився на один із центральних каналів військової підтримки України. Це стало безпрецедентним кроком для ЄС, який вперше в історії офіційно фінансував передачу летального озброєння третій країні, що де-факто означає злам багаторічного табу в європейській безпековій культурі. Франція наголошувала на потребі використовувати механізми ЄФМ для стимулювання європейського військово-промислового комплексу, тоді як Польща наполягала на якнайшвидшому відшкодуванні за передане озброєння, зокрема старих радянських зразків. Незважаючи на різні стратегічні культури, дослідження вказує на появу консolidованого геополітичного консенсусу навколо підтримки України. При цьому Фінляндія відзначила, що саме наднаціональний рівень ухвалення рішень через Європейську Комісію, забезпечив політичну легітимність і знизив ризики внутрішньої критики [33, с. 9-15].

Цікаво простежується зміна офіційної риторики ЄС щодо інструменту ЄФМ. Якщо в період до 2022 року в стратегічних документах переважали поняття «превенція конфліктів» та «цивільна стабілізація», то після

повномасштабного вторгнення РФ з'явилися концепти «летальної допомоги», «стратегічної відповідальності» та «геополітичної трансформації». Такі зміни засвідчують, що військова допомога Україні стала не лише реактивним заходом, а і вектором нової політичної ідентичності Європейського Союзу – як глобального безпекового гравця. Фактично, Європейський Фонд Миру виконує подвійну роль: він одночасно забезпечує оперативну підтримку української армії та виконує функцію інтегративного каталізатора внутрішньої консолідації ЄС у сфері спільної безпеки та оборони.

Загалом же збройна допомога Україні від ЄС та окремих європейських країн вже перевищила 70 млрд доларів – від стрілецької зброї і боєприпасів до сучасних систем ППО, реактивних систем залпового вогню, танків Leopard 2 і навіть підготовки до передачі винищувачів.

На початку 2023 року ЄС запустив амбітну ініціативу спільних оборонних закупівель: 2,2 млрд євро спрямовано на закупівлю для України одного мільйона 155-мм артилерійських снарядів та ракет, необхідних для інтенсивних бойових дій.

Ще 535 євро млн інвестовано у розширення виробничих потужностей європейської оборонної промисловості, аби задовольнити як українські потреби, так і поповнення власних запасів ЄС.

Окрім озброєння, ключовим напрямом стала військова підготовка українських сил. В листопаді 2022 року Рада ЄС заснувала Місію військової допомоги EUMAM Ukraine, в рамках якої країни ЄС зобов'язалися навчити 15 тисяч українських військових. Цей показник згодом переглядався у бік збільшення. Станом на осінь 2025 року, Європейський Союз фактично став найбільшим у світі центром підготовки українських військових – тренування пройшли вже близько 80 тисяч бійців ЗСУ на полігонах у різних державах Європи [46, с. 146-150]

ЄС виділив на навчальну місію €390 млн, забезпечивши українських воїнів не тільки бойовими навичками за стандартами НАТО, а й спорядженням, необхідним під час тренувань

Тісна співпраця Україна–ЄС в сфері оборони проявилася і на стратегічному рівні. Україна приєдналася до низки ініціатив спільної безпекової політики ЄС. Зокрема, зараз перебуває на стадії приєднання до проєктів Постійного структурованого співробітництва – Permanent Structured Cooperation (PESCO), який у відповідь на російське вторгнення в Україну з 2022 року зазнав суттєвої трансформації.

Задуманий у 2017 році як інструмент для гармонізації оборонного планування та підвищення ефективності спільного розвитку спроможностей, PESCO став ключовим компонентом нової стратегічної реакції ЄС. Внаслідок війни спостерігається значне зростання бюджетів на оборону: у 2021 році держави-учасниці PESCO витратили 214 млрд євро, з яких 52 млрд – інвестиції в оборону. Зокрема, згідно зі Стратегічним компасом, військова мобільність та оперативна взаємодія між державами-членами вийшли на передній план. У цьому контексті проєкт «Military Mobility» – який отримав назву «Шенген оборони» – став пріоритетним, забезпечуючи спрощення правил транскордонного переміщення військових сил і техніки, гармонізацію логістичних стандартів та прискорення процесів розміщення військ у разі кризової ситуації [38, с. 768-773].

З червня 2023 року Україна офіційно залучена до проєкту PESCO «Military Mobility», ставши першою країною-партнером, яка бере участь у цій ініціативі без членства в ЄС. Проєкт, що спрямований на усунення логістичних бар'єрів для переміщення військових підрозділів, техніки та озброєння територією Європи, для України це має стратегічне значення. Участь у ньому дозволяє гармонізувати національні транспортні стандарти з нормами ЄС, модернізувати критичну інфраструктуру та підвищити оперативну сумісність ЗСУ з силами НАТО та країн-членів ЄС.

Практичні переваги включають:

1. модернізацію залізничних переходів на західному кордоні під європейську колію (1435 мм);
2. технічну допомогу для оновлення мостів, доріг, аеродромів;

3. доступ до стандартів логістичного планування;
4. спрощення процедур транскордонного переміщення військ, яке досі ускладнюється тим, що узгодження може тривати до 45 днів.

Водночас статус третьої країни обмежує участь України в ухваленні рішень та стратегічному плануванні. До викликів належать: політичні перестороги з боку окремих держав-членів, бюрократичні перешкоди та недостатнє фінансування (бюджет програми – лише 1,7 млрд євро). Крім того, інфраструктура України ще не відповідає вимогам оперативної мобільності ЄС [80, с. 85-88].

Попри обмеження, участь України у Military Mobility – це не лише технічна інтеграція, а й політичний сигнал про початок глибшої оборонної співпраці. Вона відкриває доступ до західних технологій, практик логістики та навчань (зокрема Defender Europe), а також створює умови для перенесення українського бойового досвіду у нормативні підходи ЄС до мобільності та колективної оборони. Таким чином, це один із перших реальних кроків до включення України у стратегічну інфраструктуру безпеки Євросоюзу.

Практичне значення цього рішення полягає в тому, що Україна може не лише використовувати спрощені механізми військових перевезень до лінії фронту, а й формувати власний внесок у розвиток європейської оборонної логістики.

Політично, ця подія означає де-факто початок поступового включення України до архітектури спільної безпекової політики ЄС. Формальна участь у PESCO демонструє рівень довіри між сторонами та прагнення ЄС розширювати інституційну взаємодію в умовах війни. Документ також підкреслює, що приєднання України відповідає стратегічному курсу Європейського Союзу на посилення власної оборонної автономії – з урахуванням безпрецедентної загрози безпеці на сході континенту.

Таким чином, участь України у PESCO, навіть поки що в обмеженому форматі, розглядається як вікно можливостей для подальшого поглиблення

кооперації, що в перспективі може охопити ширші сегменти оборонного планування, кібербезпеки, медичних місій та оперативного реагування. Це також формує новий вимір європеїзації України в сфері оборонної політики.

Росія, використовуючи енергетику як зброю, з перших днів вторгнення прагнула зруйнувати енергосистему України та підірвати енергетичну безпеку всієї Європи. У відповідь Європейський Союз зробив серйозні кроки для екстреної інтеграції енергосекторів України та ЄС. Уже 16 березня 2022 року, менш ніж через три тижні після початку війни, енергосистеми України та Молдови були синхронізовані з Об'єднаною енергомережою континентальної Європи. Цей крок, на який за планом відводилося більше року, вдалося реалізувати у стислий термін завдяки тісній співпраці «Укренерго» з Єврокомісією та європейським оператором ENTSO-E [6]

Відповідно до технічного аналізу Böttcher et al. [24, с. 91-95], екстрене підключення України (разом із Молдовою) до європейської мережі відбулося всупереч звичним процедурам, які зазвичай тривають роками, і не спричинило жодних критичних збоїв у континентальній мережі. Це підтвердило високу ступінь підготовленості Укренерго та європейських операторів ENTSO-E, а також стабільність української генерації, здатної підтримувати частоту 50 Гц у межах європейських стандартів.

Доцільно пригадати, що до початку вторгнення Україна імпортувала електроенергію з Росії та Білорусі, але після 24 лютого 2022 року всі ці постачання були припинені. Після підключення до європейської мережі Україна почала імпортувати електроенергію з ЄС, зокрема з Румунії, Словаччини, Угорщини, Польщі. Відтак така синхронізація електромереж мала вирішальне значення для України, адже вона дозволила Європі надавати аварійну допомогу електроенергією, стабілізуючи українську систему під час ворожих обстрілів, а Україні – експортувати надлишок електроенергії до ЄС, коли це стало можливим влітку 2022 року. Отож, енергетична інтеграція не є символічним актом, а має конкретні інженерні, безпекові та системні наслідки. Це відкриває новий вимір співпраці – як у сфері обміну

потужностями, так і в довготривалому приєднанні до енергетичного ринку ЄС.

Джулія Де Нарден і Ганна Клар досліджують політичні, безпекові та енергетичні виміри синхронізації електричних мереж України та Молдови з континентальною європейською мережею ENTSO-E, зокрема в контексті впливу цього процесу на майбутнє енергетичної політики Балтійських країн та ЄС загалом. У центрі уваги — концепція «акторності ЄС» у сфері зовнішньої енергетичної політики. Синхронізація електромереж із країнами Східного партнерства, насправді, трансформує уявлення про ЄС як геополітичного актора. Авторки зазначають, що інтеграція енергосистеми України стала не лише технічною операцією, а й політичним актом солідарності та символом глибшої інтеграції до спільноти європейських цінностей (через призму концепції Normative Power Europe). Водночас, ЄС використовує свій економічний і регуляторний потенціал для встановлення стандартів у сфері електропостачання, торгівлі та енергетичної безпеки, що впливає на геополітичний вибір країн, як-от Україна та Молдова.

Окрему увагу варто звернути на конкуренцію між ЄС і Росією за вплив у Східній Європі через контроль за електромережами. Синхронізація України, здійснена у березні 2022 року на тлі війни, показала прагнення України до незалежності від енергетичної системи IPS/UPS, контрольованої Росією, і виявила готовність ЄС підтримувати такі кроки навіть у надзвичайних умовах. Тобто електроенергетика більше не є суто технічною сферою, а стає одним із головних інструментів геополітики ЄС. Приклад з Україною та Молдовою вже має відлуння у проєктах Балтійських країн (BRELLxit), які прагнуть остаточно вийти з радянської енергетичної спадщини та синхронізувались із Європою 9 лютого 2025 року. Таким чином, досвід синхронізації української енергосистеми має не лише практичне, а й символічне значення для інших регіонів ЄС [4, с. 126-135]

Важливим аспектом стало також переформатування енергетичної співпраці ЄС та України з врахуванням довгострокових цілей. У лютому 2025

року Єврокомісія оголосила про пакет допомоги Україні в сфері енергобезпеки та інтеграції, що передбачає повну інтеграцію українського ринку електроенергії до європейського до 2027 року та тісніше включення України в газову інфраструктуру ЄС (зокрема доступ до спільних закупівель газу).

Людський вимір співпраці України та ЄС під час війни проявився у небаченій хвилі солідарності з українцями, які постраждали від агресії. За оцінками ООН, станом на 2025 рік понад 8 млн українських біженців знайшли прихисток у країнах Євросоюзу, рятуючись від бойових дій і ракетних обстрілів.

З самого початку російського вторгнення, основними реципієнтами значного потоку українських біженців стали зокрема держави Вишеградської групи (V4) – Польща, Чехія, Словаччина й Угорщина. М. Мадей, Д. Моронь та Ю. Чоба Автори підкреслюють, що гуманітарну допомогу для українців можна розподілити на дві фази: перша фаза допомоги базувалася на негайному наданні гуманітарної підтримки – продовольства, води, житла, гігієнічних засобів і медичної допомоги. Цей етап характеризувався переважно волонтерськими ініціативами, активністю місцевих громад і муніципалітетів, що вказує на гнучкість механізмів реагування громадянського суспільства країн Вишеградської четвірки [39, с. 35-45].

Проте у зв'язку з затяжним характером війни, виникла необхідність у переході від класичної гуманітарної допомоги до концепції «розширення можливостей» (empowerment). Авторки наголошують на важливості забезпечення довгострокових механізмів інтеграції, які б дозволили українцям ставати активними учасниками суспільного життя країн перебування. У цьому контексті важливим є залучення біженців до ринку праці, надання доступу до освіти, медичних послуг, мовних курсів і механізмів правового захисту.

Ці процеси стали можливими завдяки рішенням Європейського Союзу активувати Директиву про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive),

яка зобов'язує країни-члени забезпечити переміщеним особам широке коло прав – дозвіл на проживання, доступ до медичної допомоги, освіти та ринку праці. Євросоюз активував вказану Директиву вперше від часу її ухвалення у 2001 р. Паралельно з таким документом, Європейський Союз у своїй гуманітарній політиці активно використовує принцип субсидіарності – тобто делегування повноважень національним і локальним органам. Таким чином, місцеві громади, муніципалітети, НУО та локальні ініціативи стали ключовими агентами реалізації загальноєвропейської політики. Це повністю відповідає курсу ЄС на гнучкість та адаптацію до місцевих потреб. Перехід від виключно гуманітарної допомоги до логіки «empowerment» (розширення можливостей) цілком узгоджується з позицією Єврокомісії: біженці мають не лише виживати, а й включатися у ринок праці, освітні системи, місцеві громади. Виявлення практик, які підтримують саме такі інтеграційні кроки (мовні курси, психологічна підтримка, локальні програми працевлаштування), свідчить про прикладне втілення європейської політики інтеграції на мікрорівні. Такий двофазний підхід демонструє, що місцеві громади, муніципалітети, НУО та локальні ініціативи стали ключовими агентами реалізації загальноєвропейської політики, що повністю відповідає курсу ЄС на гнучкість та адаптацію до місцевих потреб [32, с. 88-100].

У багатьох містах Європи організовано центри розміщення та допомоги, активізовано програми інтеграції – курси мови, сприяння у працевлаштуванні. Самі ж українці швидко вливаються в життя приймаючих громад: за даними опитувань, значна частина вже працює або навчається в країнах перебування, роблячи внесок в їх економіку. Для підтримки держав-членів, які приймають найбільше українців (Польща, Німеччина, Чехія, Румунія тощо), ЄС залучив кошти фондів солідарності та REACT-EU. Сумарно на потреби біженців Єврокомісія дозволила перенаправити до 17 млрд євро коштів структурних фондів, а з бюджету ЄС виділено 0,5 млрд євро через спеціальний фонд CARE. Загалом, гуманітарно-соціальна співпраця України та ЄС в умовах війни не має прецедентів за своїм

розмахом. Вона охоплює і турботу про людей, що втекли від війни до Європи, і підтримку тих, хто залишився вдома. Така солідарність посилила відчуття єдності між українським і європейськими суспільствами. Українці дедалі більше сприймаються як частина «єдиної європейської родини» – вже у квітні 2022 року 71% мешканців ЄС погоджувалися, що «Україна – це частина європейської родини» [15]. Війна, хоч і принесла страждання, парадоксально зблизила Україну з Європейським Союзом на рівні людей і громад, заклавши міцний фундамент для майбутньої інтеграції.

Навіть у воєнних умовах співпраця охопила широкий спектр сфер – від енергетики та транспорту до цифрової політики, безпеки й гуманітарної підтримки. Однак ефективність і масштабність цих галузевих результатів значною мірою визначалися не лише потребами воєнного часу, але й тим, наскільки Україна була здатна виконувати вимоги та зобов'язання, які ЄС висував у межах політичної умовності. Саме механізми умовності стали тією рамкою, що спрямовувала реформи, забезпечувала прозорість процесів та формувала критерії для надання фінансової й технічної допомоги.

У цьому контексті важливо розглянути, яку роль інструменти політичної умовності відіграли у підтримці України під час війни, як вони впливали на інтенсивність співпраці, структуру програм допомоги та темпи реформ.

Політична умовність (або політика умовності ЄС) у взаєминах із третіми країнами загалом означає прив'язку певних вигод (фінансової допомоги, доступу до ринків, поглиблення інтеграції чи перспективи членства) до виконання визначених політичних, правових та інституційних вимог [2, ст. 402-403]. Іншими словами, ЄС надає «позитивні стимули» (додаткове фінансування, нові формати співпраці, рух у бік членства) або погрожує/застосовує «негативні заходи» (затримка виплат, замороження окремих програм), якщо країна-партнер не виконує узгоджені умови. Така умовність може бути як *ex-ante* (умова ставиться наперед, до отримання

вигоди), так і *ex-post* (вигода надається, але її продовження чи розширення залежить від подальшого виконання вимог) [37, с. 500-507].

У контексті співпраці ЄС та України під час повномасштабного вторгнення політична умовність не є ізольованим інструментом, а інтегрована у ширший пакет підтримки: від надання макрофінансової допомоги та програм відновлення до відкриття євроінтеграційного треку й обговорення вступу до ЄС. «Євроінтеграція України через воєнну ситуацію» таким чином створила вікно можливостей для ЄС застосувати особливу політичну умовність щодо України як інструмент міжурядових переговорів. ЄС скористався цим моментом, ухваливши рішення надати Україні статус країни-кандидата «за умови, що» вона виконає сім кроків, зазначених Комісією у Висновку щодо заявки України на вступ до ЄС. Таким чином, умови щодо реформ (судова система, антикорупційна інфраструктура, управління державними фінансами, захист прав людини тощо) вбудовані в рішення про надання Україні статусу кандидата, у меморандуми про МФД, а також у рамки довгострокового Інструменту для України (Ukraine Facility). Таким чином, політична умовність виступає одночасно механізмом тиску, інструментом рамкою, через яку структурується співпраця ЄС та України в умовах війни.

Втім, випадок України є новим у двох аспектах. Насамперед, це перший в історії приклад застосування політичної умовності ЄС в умовах повномасштабної війни в країні-партнері, з якою Союз водночас активно співпрацює у сферах безпеки, фінансової підтримки, відновлення та європейської інтеграції. Це робить використання ЄС політичної умовності щодо України унікальним, наприклад, у порівнянні із Західними Балканами, де ЄС широко застосовував умовність як інструмент державотворення в постконфліктних умовах [20, с. 495-507].

По-друге, випадок України має особливе значення через виразний геополітичний вимір політики розширення ЄС в умовах війни [43]. Перетворення розширення на геополітичний імператив потенційно впливає

на «заслуговий» характер процесу, а отже виводить політичну умовність ЄС, а також виконання Україною відповідних умов, на передній план дискусій про зміст і межі співпраці між ЄС та Україною в умовах повномасштабного вторгнення.

Таким чином, випадок України демонструє динамічно змінюваний зв'язок між політикою розширення ЄС, його політикою врегулювання конфліктів і практичною співпрацею з державою, що обороняється від агресії. Триваюча війна та поєднання безпекових і геополітичних питань у політичній умовності ЄС щодо України спонукають до дослідження, наскільки політична умовність сумісна з підходом до врегулювання конфліктів, заснованим на Глобальній стратегії ЄС (EUGS) [58], а також з більш широкою рамкою партнерства ЄС–Україна (макрофінансова допомога, підтримка відновлення, секторальна інтеграція тощо).

Саме тому ми вважаємо за доцільне застосувати двоетапний підхід до аналізу цієї проблематики. По-перше, варто розглянути концептуальні засади взаємодії між політичною умовністю ЄС і трьома ключовими принципами його підходу до врегулювання конфліктів, а саме: довгострокового залучення, підтримки стійкості (державної та суспільної) та локального володіння (local ownership). По-друге, на основі аналізу документів та юридичного аналізу дослідити, як ці принципи реалізуються у трьох типах воєнної політичної умовності ЄС щодо України, що одночасно є ключовими вимірами співпраці ЄС–Україна в умовах війни:

1. Передвступна умовність – сім умов, прикріплених до Висновку Єврокомісії 2022 року щодо заявки України на членство в ЄС, та подальша умовність, сформульована в Комунікації 2023 року про політику розширення.
2. Умовність, пов'язана з макрофінансовою допомогою (МФД) – політичні умови, прикріплені до воєнної макрофінансової підтримки ЄС Україні у 2022–2023 роках.

3. «Відновлювальна» умовність – умовність як частина підходу ЄС до підтримки відновлення та реконструкції України під час і після війни, зокрема в рамках Інструменту для України (Ukraine Facility, 2024–2027).

Розвиток умовності ЄС в українському контексті відображено в частині Комунікації Комісії 2023 року щодо політики розширення, присвяченій Україні. Комісія рекомендувала Раді розпочати переговори про вступ із Україною з огляду на її прогрес у виконанні семи умов, але пов'язала схвалення переговорної рамки з виконанням Україною чотирьох подальших умов. Ці умови стосуються збільшення штату національних антикорупційних інституцій, повторного відкриття реєстру електронних декларацій, який спочатку було закрито через війну, ухвалення законодавства про лобіювання і запровадження змін до законодавства про національні меншини. Рекомендацію Комісії можна трактувати як поєднання позитивної *ex-post* умовності, що винагороджує Україну за прогрес у виконанні семи умов, та *ex-ante* умовності, яка пропонує новий стимул (схвалення переговорної рамки) в обмін на виконання подальших умов, покликаних закріпити результати, досягнуті Україною з моменту оприлюднення Висновку Комісії. Станом на березень 2024 року український уряд виконав цей набір рекомендацій, і ЄС та Україна перейшли до обговорення переговорної рамки.

Варто зазначити, що контекст виконання чотирьох подальших умов і обговорення переговорної рамки ЄС-Україна істотно відрізняється від початкової ситуації «інтеграції через війну», яка супроводжувала надання Україні статусу кандидата в червні 2022 року та виконання первинних семи умов. У міру того, як війна перейшла в затяжну стадію, оптимізм щодо швидкої перемоги України над Росією згасав. Побоювання держав-членів щодо «швидкого геополітичного розширення» змусили інституції ЄС робити більший наголос на засадничо «заслуговому» характері процесу вступу та пропонувати поетапну інтеграцію, щоб забезпечити готовність і ЄС, і країн-кандидатів до розширення.

З огляду на політичну чутливість судової та антикорупційної реформ, охоплених сімома умовами, ЄС включив відповідні умови або їхні елементи до умовності, прикріпленої і до воєнної макрофінансової допомоги Україні. Три з чотирьох виняткових пакетів МФД для України, погоджених у 2022 і 2023 роках, містять умови, що стосуються верховенства права та врядування. У цьому сенсі потужний і послідовний фокус ЄС на побудові стійкості державних інституцій України підтверджується тим, що умови, пов'язані з судовою системою та антикорупцією, були прив'язані до другого траншу коштів (600 млн євро) уже в межах першого воєнного Меморандуму про взаєморозуміння (MoU) щодо надзвичайної МФД, підписаного через тиждень після вторгнення – 3 березня 2022 року й такого, що передував формулюванню семи умов (EU-Ukraine 2022a). Ця лінія продовжена й у MoU щодо виняткового пакета МФД обсягом 18 млрд євро, підписаного ЄС та Україною 16 січня 2023 року (EU-Ukraine 2023). І знову, тоді як перший транш (4,5 млрд євро) надавався безумовно, подальші (по 4,5 млрд євро щоквартально) були пов'язані з виконанням Україною умов ЄС у чотирьох сферах, включно з верховенством права. Важливо, що цей MoU не лише відтворив частину семи умов, пов'язаних із верховенством права, а й додав нові – такі, як розробка й ухвалення комплексного плану реформування всього правоохоронного сектору чи ухвалення й початок імплементації законодавства, спрямованого на криміналізацію великомасштабної контрабанди всіх товарів (EU-Ukraine 2023).

На відміну від семи умов, *ex-ante* позитивна умовність у рамках пакетів МФД включала конкретні крайні строки, до яких уряд України мав виконати відповідні вимоги. У цьому сенсі, порівняно із сімома умовами, політична умовність, прикріплена до МФД, виступає інструментом радше міжурядових переговорів, аніж суспільної мобілізації, і навряд чи може розглядатися як чинник зміцнення локального володіння чи ініціатив «знизу». Тоді як потенційні переговори про вступ та виконання Україною семи умов привертали значну увагу українських НУО та медіа, МФД практично не

згадувалася в їхньому висвітленні, залишаючись радше технічною темою [60].

Щодо політики умовності, пов'язаної з відновленням, то зв'язок між процесом вступу України до ЄС та процесом її відбудови неодноразово підкреслювався в документах політики ЄС і промовах посадовців, особливо тоді, коли війна перейшла в затяжну фазу. У цьому контексті Комунікація Комісії 2022 року «Ukraine relief and reconstruction» [47] наголошує на постійній підтримці ЄС щодо відновлення України – від короткотермінових заходів підтримки в умовах війни до довгострокових зусиль із відновлення, у тому числі після завершення війни. Така наступність відповідає фокусу EUGS на довгостроковому мирі та прагненням охоплювати всі стадії конфліктного циклу. У Комунікації також підкреслюється важливість зміцнення стійкості державних інституцій України як складової процесу реконструкції, поєднаної з євроінтеграцією. Стійкість державних інституцій, а також суспільна стійкість і залучення громадянського суспільства є необхідними для того, щоб Україна могла реалізувати власне володіння процесом відновлення. У дусі акценту Інтегрованого Підходу ЄС на локальному володінні, «повне володіння Україною процесом відбудови», на якому наполягає Комунікація, має поєднуватися з «тісною співпрацею та координацією з країнами й організаціями-донорами, а також стратегічним партнерством України з Союзом».

Наголос на наступності зусиль простежується й у пропозиції щодо Інструменту для України (Ukraine Facility) на 50 млрд євро, представлений Комісією на Конференції з відновлення України в Лондоні в червні 2023 року. Метою Інструменту є «забезпечити ЄС правовою основою, яка дозволить йому узгодити політичні амбіції з фінансовими можливостями відповідно до довгострокових зобов'язань», поєднуючи бюджетну підтримку, технічну допомогу та заходи зі залучення інвестицій.

Виникає запитання, яке місце реформи та політична умовність посідають у процесі відновлення України. У ранній Комунікації 2022 року

Комісія наголосила, що «встановлення чіткого зв'язку з широким порядком денним реформ буде життєво важливим для успіху зусиль з відбудови України», але прямо не згадала умовність як таку. Натомість Регламент про Інструмент для України підкреслює центральну роль «чітко визначеної умовності» в наданні підтримки Україні. Насамперед реалізація Інструменту для України, особливо пряма бюджетна підтримка за Блоком 1 (33 млрд євро), залежить від виконання Україною Плану України, який лежить в основі Інструменту. Затверджений Кабінетом Міністрів України та Європейською комісією, План включає 69 реформаторських напрямів і 150 показників реформ, а також 16 інвестиційних показників, пов'язаних із підтримкою за Блоком 2 – спеціальним інвестиційним інструментом для покриття ризиків у ключових секторах (наприклад, розмінування, енергоефективність).

План виокремлює чотири пріоритетні сфери політичних реформ, із яких дві – судова реформа та боротьба з корупцією й відмиванням коштів – значною мірою перетинаються із передвступною умовністю ЄС. Пріоритети в двох інших сферах – державне управління та управління державними фінансами – радше відображають прагнення Інструменту сприяти відновленню економіки України та зміцненню стійкості її державних інституцій.

Пріоритети й показники Плану України можна класифікувати як *ex-ante* негативну умовність, оскільки уряд України не отримає запланованих траншів, якщо не виконуватиме вимог Плану. Подібно до МФД, та з огляду на залежність уряду від зовнішнього фінансування в умовах війни, це перетворює Інструмент для України на потужний інструмент міжурядових торгів. Водночас, на відміну від МФД, комплексний характер Плану України збільшує імовірність суспільної мобілізації навколо нього, особливо серед бізнесу (з огляду на потужну інвестиційну складову Плану) та органів місцевого самоврядування (у зв'язку з пріоритетом децентралізації). Фокус Плану на децентралізації та регіональній політиці має потенціал сприяти суспільній стійкості, зважаючи на центральну роль громад у протидії агресії

та поточних зусиллях із відновлення [29]. Сумісність Інструменту для України та пов'язаного Плану України з цілями зміцнення суспільної стійкості та локального володіння також ілюструє багатосторонній процес його розробки за участю українських громад, бізнесу та громадянського суспільства.

Здатний функціонувати як у період триваючої війни, так і після неї, зв'язок між розширенням і відновленням дає ЄС можливість «прив'язати довгострокову допомогу на відновлення до умов, які наближають Україну до мети членства в ЄС» [22, с. 7-10]. Кошти на реконструкцію можуть використовуватися як відчутний стимул у рамках ex-ante позитивної умовності або, навпаки, відтермінований доступ до них може застосовуватися як інструмент ex-ante негативної умовності. Залежно від дизайну й масштабів відповідних фінансових інструментів умовність, пов'язана з відновленням, може слугувати інструментом суспільної мобілізації поряд із виконанням функції міжурядових торгів.

У випадку України політична умовність значною мірою переплетена з кризовим інструментарієм ЄС, заснованим на EUGS, зокрема у частині довгострокового залучення та зміцнення стійкості державних інституцій. Умовність інтегрується в ширший пакет співпраці – від надання МФД і військово-політичної підтримки до планування післявоєнної реконструкції та інтеграції до внутрішнього ринку ЄС. Водночас вона може концептуально суперечити окремим аспектам підходу ЄС до конфліктів, передусім фокусу на локальному володінні як у воєнний період, так і стосовно післявоєнних відновлювальних зусиль.

Показово, що поза випадком України роль умовності в кризовому управлінні ЄС, імовірно, буде обмеженою в умовах громадянських воєн або складних конфліктів із міждержавними та внутрішньодержавними компонентами, де відсутній легітимний центральний уряд, з яким ЄС міг би вести переговори. Україна ж, навпаки, є прикладом держави, з якою ЄС може поєднувати інструменти умовності й широку політичну, фінансову та

інституційну співпрацю, що робить цей кейс центральним для аналізу відносин ЄС–Україна в умовах повномасштабного вторгнення.

Розгляд інструментів політичної умовності ЄС показує, що під час повномасштабної війни вони виконували значно ширшу функцію, ніж традиційний механізм впливу на реформи. Умовність стала основою для формування довіри між Україною та ЄС, забезпечуючи прозорість ухвалення рішень, передбачуваність фінансової допомоги та чіткість реформаторських орієнтирів. Саме завдяки цим інструментам Євросоюз отримав можливість не лише оцінювати прогрес України, але й вибудовувати довгострокові рамки співпраці, прив'язані до стратегічних цілей євроінтеграції.

Утім, значення політичної умовності не обмежується виключно воєнним періодом. Вона формує фундамент для наступного етапу – післявоєнної відбудови та модернізації України, оскільки саме відповідність критеріям ЄС визначатиме масштаби, напрями та інструменти підтримки. Європейський Союз уже зараз структурує майбутні програми допомоги, спираючись на результати виконання реформ та вбудовуючи умовність у механізми фінансування реконструкції, відновлення інфраструктури, розвитку економіки та інституційної трансформації.

Руйнування, завдані війною, ставлять перед Україною колосальне завдання реконструкції – масштаби якого Європа не бачила з часів Другої світової війни. Згідно з Оцінкою збитків та потреб на відбудову (RDNA), спільно підготовленою урядом України, Світовим банком, Єврокомісією та ООН, станом на кінець 2024 року загальні потреби у відновленні та відбудові становлять близько 524 млрд доларів на найближчі 10 років [52]. Найбільш ресурсоемними є сектори житла (приблизно 84 млрд доларів), інфраструктури транспорту (78 млрд доларів) та енергетики (68 млрд доларів), які зазнали найбільших втрат. Наприклад, зруйновано або пошкоджено 13% всього житлового фонду країни (понад 2,5 млн домогосподарств), енергетика втратила 10 ГВт генеруючих потужностей та

суттєву частину мереж. Ці цифри продовжують зростати, доки тривають обстріли.

На цьому тлі відбудова України та її європейська інтеграція постають як взаємопов'язані процеси, що визначають політичну логіку і практичну архітектуру європейсько-українського партнерства у воєнний та післявоєнний періоди. Україна та ЄС мають спільну «подвійну мету»:

1. забезпечити післявоєнне відновлення та модернізацію української економіки;
2. створити політичні, інституційні та економічні умови для вступу України до Європейського Союзу.

Для України це питання економічного виживання та подальшого розвитку, а для ЄС – потреба мати економічно розвиненого й стабільного стратегічного партнера на східних кордонах, а також логіка політики розширення. Ця «подвійність» пояснюється тим, що інтенсифікація інтеграції України з ЄС неможлива без відновлення її економіки. Водночас відновлення економіки України повинно відповідати інтересам як самої України (яка може зайняти гідне місце у світовій економіці лише через інноваційний розвиток), так і ЄС (економічна структура якого потребує розвитку інноваційних галузей) [41, с. 88-90].

Післявоєнне відновлення України розгортається в чітко окресленій політико-правовій рамці, яку формують як українські, так і європейські та міжнародні документи. До ключових орієнтирів відносяться План відновлення України 2022 року, що ґрунтується на принципах негайного старту відбудови, підвищення справедливого добробуту, інтеграції до ЄС та стимулювання приватних інвестицій; Луганська декларація із сімома принципами реконструкції (партнерство, реформи, прозорість, інклюзивність, сталий розвиток тощо); а також Комунікація Європейської Комісії «Ukraine Relief and Reconstruction», яка розглядає відбудову не лише як відновлення зруйнованого, а як комплексну модернізацію держави на основі європейських цінностей і стандартів [36, с. 160-164].

Центральне місце в архітектурі фінансової підтримки, за висновками авторів, посідає механізм Ukraine Facility на 2024–2027 роки обсягом 50 млрд євро. Він спрямований на забезпечення макрофінансової стабільності, модернізацію критичної інфраструктури, перехід до сталої та кліматично нейтральної економіки, поглиблення інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та зміцнення стратегічних секторів. Реалізація цього інструменту прив'язана до виконання Україною Плану України, який містить блоки базових, економічних та секторальних реформ (зокрема у сферах енергетики, транспорту, цифрової трансформації, зеленої політики та екологічного захисту). Паралельно функціонують інші міжнародні механізми: трастові фонди Світового банку (URTF та SURE), ініціатива «Rebuild Ukraine», Європейський Флагманський фонд реконструкції, а також нові програми на кшталт EU4Reconstruction, що мають забезпечити залучення як публічних, так і приватних ресурсів для відбудови.

Економічні пріоритети післявоєнного розвитку передбачають глибоку структурну трансформацію України, оскільки необхідно відмовитися від деструктивної, сировинно орієнтованої моделі та переходу до високотехнологічного, індустріально-інноваційного типу розвитку на основі концепцій Industry 4.0 та Industry 5.0. Такий курс має поєднувати цифровізацію економіки, розвиток людського капіталу, сприятливий бізнес-клімат, підтримку малого й середнього підприємництва, а також прозору, прогнозовану регуляторну й податкову політику. Окремий акцент зроблено на участі України в програмі Digital Europe, яка відкриває можливості для інвестицій у штучний інтелект, хмарні сервіси, кібербезпеку та цифрові навички, що, своєю чергою, розглядається як важливий інструмент інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС.

Важливим аспектом післявоєнного відновлення є потужний «зелений» компонент. У руслі Європейського зеленого курсу Україна має рухатися до моделі «зеленої економіки», яка поєднує скорочення викидів парникових газів, розвиток відновлюваних джерел енергії, підвищення

енергоефективності, запровадження принципів циркулярної економіки, захист біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів. У зв'язку з цим особливу увагу варто звернути увагу на ухвалення в Україні низки стратегічних документів у сфері кліматичної та енергетичної політики, а також на розробку законодавчих ініціатив щодо «зеленої відбудови», які мають наблизити національне право до європейського *acquis* у сфері довкілля та сприяти залученню зелених інвестицій.

Станом на сьогодні Україна не має єдиного комплексного та юридично обов'язкового документа, який би системно регулював післявоєнне економічне відновлення, і відтак ми можемо зробити висновок про необхідність ухвалення Стратегії післявоєнного економічного відновлення, узгодженої з принципами та стандартами ЄС. Таку стратегію потрібно пропонувати будувати навколо структурної економічної трансформації, розвитку високотехнологічних секторів, цифровізації, зеленої модернізації, зміцнення верховенства права та інституцій, а також активної міжнародної підтримки із ключовою роллю Європейського Союзу. Реалізація цих завдань має стати основою для стійкого економічного зростання України, відновлення її демографічного потенціалу та поступової інтеграції до Європейського Союзу як повноправного члена.

3.2 Сприйняття України в країнах ЄС та громадянське суспільство як чинники поглиблення співпраці та політики підтримки

Повномасштабна війна докорінно змінила образ України в очах європейської громадськості. З країни, про яку дехто знав переважно через новини про корупцію чи політичну нестабільність, Україна за лічені тижні весни 2022 року перетворилася на символ боротьби за свободу і демократичні цінності. Мільйони європейців спостерігали за мужністю українських військових, стійкістю звичайних громадян у зруйнованих містах, емоційністю звернень Президента Зеленського до парламентів їхніх країн. Це викликало хвилю емпатії, небачену в Європі за останні десятиліття.

Соціологічні опитування фіксують рекордні рівні солідарності з Україною серед населення ЄС. Вже у квітні 2022 р., коли рани війни були свіжими, понад 90% громадян Євросоюзу схвалювали надання гуманітарної допомоги Україні, 88% – прихисток біженцям, а 80% – пряму фінансову підтримку українського уряду. Дві третини опитаних європейців (66%) погоджувалися, що Україна має стати членом ЄС, щойно буде готова, а 71% вважали українців «частиною європейської родини». Це надзвичайно високі показники консенсусу для Європи, де зазвичай існує широкий спектр думок з будь-якого питання. Більше того, навіть кроки, раніше немислимі для ЄС, отримали мандат довіри суспільства: у тому ж опитуванні квітня 2022 р. 67% респондентів підтримали фінансування ЄС закупівлі зброї для України, тобто пряме залучення в оборону, а 75% заявили про необхідність «більшої військової співпраці всередині ЄС» у світлі уроків війни.

Звичайно, початковий емоційний сплеск дещо згладився з часом, проте навіть через більш ніж рік підтримка лишається впевненою більшістю. Згідно з результатами дослідження, проведеного опитуванням у червні 2024 року в Бельгії, Німеччині, Угорщині, Італії, Нідерландах і Польщі, громадська думка більшості європейців залишається прихильною до підтримки України. Звісно, у зв'язку із затяжним характером бойових дій, громадяни демонструють мінімальну «втомленість війною», проте більшість респондентів задоволена поточними обсягами допомоги, а незначний відсоток громадян опитаних країн схиляється навіть до подальшого її збільшення. Лише близько 10 % опитаних у кожній країні виступають категорично проти будь-якої підтримки України. Така перевага збільшення допомоги означає, що на загальноєвропейському рівні утримується позитивне ставлення до зовнішньополітичного курсу, спрямованого на активну підтримку Києва [10, с. 5-20].

При цьому виявлені відмінності між країнами не узгоджуються зі ступенем вже наданої допомоги. Зокрема, як відзначають автори, громадяни Нідерландів виявилися найбільше прихильними до збільшення допомоги

Україні, хоча ця країна вже є одним із найбільших донорів серед досліджуваних. Польські респонденти дещо частіше, ніж представники інших країн, заявляли про те, що вони цілком задоволені наявним рівнем допомоги, що може відображати відомо високий обсяг польської гуманітарної і фінансової допомоги та приток біженців. Водночас громадяни Угорщини та Італії – країни, які історично надали відносно менше допомоги – також у значній мірі виступають за її розширення. У всіх шести країнах приблизно однакова невелика частка (близько 10 % респондентів) виступає проти будь-якої допомоги. Таким чином, настрої громадян довкола допомоги Україні є доволі поляризованими.

На ставлення громадян до допомоги Україні суттєво впливають економічні оцінки та ідентичність. Результати моделювання показують, що ті респонденти, які оцінюють стан національної економіки як погіршений порівняно з попереднім роком, значно менш схильні підтримувати збільшення допомоги. Цей ефект спостерігається у п'яти з шести країн (винятком є Угорщина, де оцінка економіки не впливає на ставлення до допомоги). Натомість індивідуальні фінансові проблеми респондентів (персональне становище з доходами) статистично не корелюють із їхніми поглядами на підтримку України. Значною мірою настрої визначаються також ідентичністю: ті респонденти, які більшою мірою ідентифікують себе виключно з власною нацією (у порівнянні з тими, хто відчуває себе також громадянами Європи), майже однотайно менш схильні підтримувати військову або фінансову допомогу Україні. У підсумку можна стверджувати, що саме сприйняття стану національної економіки та ступінь націоналістичної ідентичності формують найбільше розбіжності у громадській думці щодо допомоги Україні.

Отже, ці результати мають прямі наслідки для політики ЄС. По-перше, вони показують кореляцію між розміром вже наданої допомоги і громадською підтримкою: навіть у країнах-лідерах за допомогою (Нідерланди, Німеччина) переважає готовність розширювати виділення ресурсів. Таким чином,

європейські уряди, які активно співпрацюють у межах ЄС з метою подальшого посилення допомоги (заснування спільних фондів, закупівель озброєнь тощо), діють у відповідності до суспільного попиту. По-друге, виявлені детермінанти попереджають про потенційні ризики: якщо оцінки національної економіки продовжать погіршуватися або в громадській свідомості посиляться націоналістична риторика, втома від фінансових витрат може зрости. Відповідно, європейські політики не можуть не враховувати громадську думку при ухваленні рішень про допомогу Україні. Отже, хоча нинішній напрямок підтримки України в ЄС має значну легітимність, він залежить від збереження економічної стабільності та розвитку європейської солідарності між громадянами країн-членів.

Загалом такі дослідження свідчать, що ще станом на 2024 рік, на початок третього року війни зв'язок громадян із політикою підтримки України є міцним: більшість громадян у шести проаналізованих країнах схвально сприймають наявні зусилля і в цілому готові їх розширювати. Водночас роль макроекономічних оцінок і націоналістичної ідентичності вказує на те, що для довгострокового збереження цієї підтримки європейські уряди повинні приділяти увагу внутрішнім економічним настроям і зміцненню єдності в ЄС. Ці результати посилюють висновок про те, що політика Євросоюзу в питаннях України наразі узгоджена з громадською думкою, проте її успішність потребуватиме обережного балансування між зовнішніми зобов'язаннями і внутрішнім консенсусом.

Іншими словами, «український курс» має мандат від виборців у країн ЄС, що дозволяє урядам продовжувати і навіть нарощувати підтримку без страху перед поразкою на виборах. Це особливо помітно у порівнянні з іншими кризами: наприклад, під час міграційної кризи 2015 р. суспільство Європи було глибоко розділене щодо прийому біженців, що породило політичний зсув вправо в багатьох державах. Натомість українських біженців у 2022 р. європейці приймали переважно з розумінням і співчуттям – 80% опитаних європейців вважають політику прийому українців правильною [16].

Це унікальний випадок, коли прибуття такого числа мігрантів (понад 8 млн) не спричинило помітного сплеску ксенофобії чи соціального напруження, навпаки – волонтерські рухи мобілізувалися допомагати, а сусіди (насамперед поляки, словаки, румуни, молдовани) відкрили свої домівки для незнайомих українських родин.

Причини цієї безпрецедентної підтримки багатовимірні. Передусім, велике значення мало те, що війна чітко сприймається як битва Давида з Голіафом: Україна постає жертвою неспровокованої жорстокої агресії, а Росія – агресором, який порушив усі норми міжнародного права. Європейці, котрі давно живуть у мирі, були шоковані кадрами бомбардувань мирних міст у центрі Європи, геноцидними злочинами в Бучі, Маріуполі та ін. Це зрушило суспільну думку на користь різкої реакції проти РФ, навіть ціною власних економічних інтересів. Якщо в минулі роки чимало європейців ставилися прагматично до Росії (як до торгового партнера, джерела газу), то тепер 77% громадян ЄС погоджуються, що російська війна – це пряма загроза безпеці самого Євросоюзу. А отже, допомагаючи Україні, вони відчують, що захищають і себе.

Водночас, героїзм і єдність українського народу викликали щире захоплення. Образ України пройшов разючий ребрендинг: з країни «десь на периферії Європи» вона стала форпостом Європи, який стримує навалу авторитаризму зі Сходу. Це суттєво підвищило повагу до українців. За даними опитувань Євробарометра, ставлення до українців у країнах ЄС значно покращилося: якщо раніше упередження базувалися на стереотипах про заробітчан чи «чорні ринки», то тепер українців бачать як сміливих, працьовитих і вдячних людей, близьких по культурі. Така гуманізація образу України на особистісному рівні (через контакти з біженцями, волонтерство, медіа-історії окремих українців) зміцнила суспільну підтримку політики солідарності.

Варто відзначити, що в різних країнах ЄС рівень підтримки України дещо різниться історично і політично. Найвищий він у країнах Східної

Європи та Балтії, які мають власний досвід російського гніту і сприймають допомогу Україні як моральний обов'язок. Наприклад, у Португалії, Естонії, Литві, Польщі підтримка вступу України до ЄС перевищує 80%. Натомість в традиційно проросійськи налаштованій Угорщині лише 48% населення підтримують членство України – найменший показник у ЄС, що корелює з позицією уряду Віктора Орбана, який відкрито критикує санкції і блокує окремі ініціативи ЄС по Україні. Проте навіть в Угорщині опитування 2025 року показало, що 97% угорців бажають, щоб Україна виграла війну, тож населення не поділяє усіх проросійських наративів свого керівництва. Ще один цікавий випадок – Польща. Історично одна з найбільш проукраїнських країн, восени 2023 р. там загострилися торговельні суперечки через українське зерно, що призвело до тимчасового падіння підтримки України серед поляків (опитування червня 2025 р. показало 35% за вступ України, 42% проти). Це свідчить, що суспільна думка є динамічною і залежить від поточного контексту. Втім, польський уряд швидко владнав конфлікт, і традиційно дружнє ставлення польського народу до українців повернулося (особливо на тлі спільної історичної загрози з боку РФ).

Громадська підтримка уможливила безпрецедентні політичні рішення. Європейські лідери, відчувачи консенсус вдома, пішли на кроки, які раніше блокувалися. Наприклад, Німеччина, яка ще у 2021 р. категорично відмовлялася постачати зброю в зони конфліктів, вже в березні 2022 р. почала надсилати ПТРК і ПЗРК в Україну – бо 73% німців цього вимагали, шоковані кадрами зруйнованого Маріуполя. В цілому, демократична природа ухвалення рішень в ЄС перетворила суспільний запит допомогти Україні на конкретні дії влади. Політики, які зайняли виразну проукраїнську позицію, були винагороджені електорально (як приклад – переобрання у 2022–2023 рр. проєвропейських урядів у Польщі, Чехії, Естонії, які робили ставку на підтримку України). Натомість ті, хто сумнівався чи намагався грати на обидва боки, зазнали тиску. Наприклад, президент Франції Макрон після критики за телефонні дзвінки Путіну у перші місяці війни змінив риторику на

більш жорстку, щоб не втратити рейтинг серед налаштованих на допомогу Україні французів (у Франції, щоправда, підтримка надання зброї трохи нижча ~50–60%, але все ж більшість за допомогу загалом).

Варто згадати також роль медіа і культурної дипломатії. Українська тема постійно присутня в європейських ЗМІ з лютого 2022 р. Українські представники громадянського суспільства, артисти, журналісти часто відвідують європейські країни з виступами, роз'ясненнями, акціями подяки за підтримку. Така народна дипломатія ще більше закріплює позитивний образ України.

Водночас, є й тривожні сигнали, оскільки з затягуванням війни економічні труднощі (інфляція, ціни на енергію) можуть живити невдоволення, яким будуть користуватися популістські сили. Вже зараз ультраправі партії в деяких державах (Франція, Німеччина, Італія) критикують «першочерговість України перед власним народом» у витрачанні коштів. Ця риторика знаходить відгук у частини суспільства, особливо серед вразливих верств, які постраждали від інфляції. Наприклад, у Німеччині підтримка України хоч і переважаюча, але близько 20–25% населення схильні до думки, що слід зменшити допомогу, щоби домогтися швидшого миру (навіть ціною поступок). В Італії та Греції спостерігається найбільший відсоток тих, хто звинувачує у війні «обидві сторони» (результат роботи російської пропаганди і історичної меншої довіри до НАТО). Це показує, що інформаційний фронт має значення: ЄС намагається протидіяти дезінформації (створено спеціальні платформи EUvsDisinfo, East StratCom), але російські наративи все ще впливають на певну аудиторію. Проте поки вони не переважають.

Отже, трансформація ставлення до України в ЄС стала одним з ключових соціально-політичних феноменів останніх років. Україна з об'єкта співчуття перейшла в розряд суб'єкта захоплення і партнерства. Це дало змогу європейським урядам проводити сміливу проукраїнську політику, маючи тверду опору у вигляді суспільної підтримки. Якщо цю довіру

вдасться зберегти до моменту закінчення війни, можна очікувати, що і вступ України до ЄС буде зустрінутий європейцями позитивно – як логічне завершення історії героїчної боротьби. Для цього українцям важливо й надалі демонструвати ті риси, що завоювали серця європейців: єдність, гідність, вірність принципам свободи. А Євросоюзу – пояснювати своїм громадянам, що допомога Україні – це інвестиція у власну безпеку і цінності. Як показує досвід останніх двох років, коли влада чесно комунікує ці меседжі, люди в Європі готові підтримувати Україну стільки, скільки буде потрібно для перемоги.

Сприйняття України в країнах ЄС демонструє, що різке зростання солідарності, зміна уявлень про українську державність та підвищення довіри до українських інституцій стали одним із ключових чинників посилення політики підтримки з боку Євросоюзу. Проте ці зміни не відбулися автоматично – на формування громадської думки, медійного дискурсу та політичних рішень суттєво впливав широкий спектр недержавних акторів. Саме громадянське суспільство, як у країнах ЄС, так і в Україні, відіграло центральну роль у тому, щоб зробити український досвід війни зрозумілим, видимим та політично значущим для європейських суспільств.

У цьому контексті важливо розглянути, як активність українського громадянського суспільства сприяла поглибленню співпраці між Україною та ЄС, мобілізувала підтримку, формувала канали комунікації та впливала на ухвалення рішень на європейському рівні.

Одним з феноменів, що вразили Європу у ході цієї війни, стала неймовірна мобілізація українського громадянського суспільства. У відповідь на російську агресію воно трансформувалось у повноцінного актора. Цей процес має не лише внутрішньополітичне, а й зовнішньополітичне значення, адже саме активна позиція громадських організацій, волонтерських мереж і незалежних ініціатив стала однією з ключових передумов зміцнення співпраці України з Європейським Союзом. Ґрунтовний аналіз сучасного стану та еволюції громадянського суспільства в Україні в контексті

євроінтеграції подано у дослідженні Олексія та Інни Валецьких, яке висвітлює його нові функції, зростання суспільної довіри, зміни у правовій базі та механізми підтримки з боку європейських інституцій. Це дозволяє розглядати український громадянський сектор не лише як гуманітарного посередника, а як активного партнера у впровадженні європейських цінностей та реформ.

Громадянський сектор тепер виконує не лише гуманітарні функції, а й «консолідує суспільство, захищає його ціннісну ідентичність та легітимізує європейський вибір». Розповсюдження в суспільній свідомості європейських цінностей як альтернативи агресивному авторитаризму посилює підтримку демократичних змін і євроінтеграційних перспектив.

Діяльність українських організацій громадянського суспільства у воєнний час охоплює широкий спектр напрямів: різні форми гуманітарного реагування на наслідки бойових дій (надання медичної допомоги постраждалому населенню, зокрема психологічної підтримки, забезпечення продовольством, гігієнічними наборами, непродовольчими товарами, допомога внутрішньо переміщеним особам), підтримка місцевої демократії, культурної та молодіжної політики, а також різні форми підтримки ветеранів.

Роль громадськості проявляється у підтримці реформ, участі у формуванні державної політики та захисті демократичних принципів у воєнний час. Попри низку об'єктивних обмежень, притаманних воєнному періоду, громадські організації сьогодні демонструють адаптивність та інституційну стійкість.

В умовах російсько-української війни громадянський сектор виконує функції не лише гуманітарного реагування, а й консолідації суспільства, захисту його ціннісної ідентичності та легітимації європейського вибору. Ця енергія громадянського суспільства стала важливим фактором поглиблення співпраці з ЄС, адже неурядові організації взяли на себе роль своєрідного «соціального буфера» та партнера держави у впровадженні реформ.

Суспільство забезпечує продовження реформ і наближення до стандартів ЄС навіть у воєнний час. Українські антикорупційні організації не тільки не припинили роботу, але й посилили її, розуміючи, що кожен випадок корупції під час війни підриває міжнародну довіру і шкодить співпраці з ЄС. Вони пильно спостерігають за діяльністю органів влади. Приміром, коаліція громадських організацій домоглася скасування скандальної постанови Кабміну про закриття майнових декларацій чиновників, аргументуючи це вимогами ЄС. Завдяки громадському тиску у грудні 2022 р. був ліквідований одіозний Окружний адмінсуд Києва – розсадник корупції в судовій системі. Журналісти-розслідувачі та активісти продовжують викривати корупцію навіть на фронті; зокрема, на початку 2023 р. їхні матеріали про зловживання при закупівлі харчів для армії призвели до відставки заступника міністра оборони і арештів фігурантів. ЄС відзначає це як ознаку «життєздатності демократії під час війни».

Окрім цього, чимало українських організацій активно долучені до адаптації українського законодавства до європейського – експерти громадськості беруть участь у розробці нових законів (про медіа, про нацменшини, про конституційну процедуру тощо), часто співпрацюючи з Європейською комісією чи Радою Європи.

Не можна не згадати про роль українських освітніх і наукових кіл у євроінтеграційній співпраці під час війни. Попри руйнування університетів, масову релокацію студентів за кордон, українські науковці підтримували контакти з європейськими колегами, беручи участь у спільних проектах (ЄС відкрив для України доступ до програм Horizon Europe, Erasmus+ навіть під час війни). Це дозволило зберегти інтелектуальний міст між Україною та ЄС. Українські університети, переїхавши з небезпечних зон, налагодили дистанційне навчання часто за підтримки партнерів з Європи (які надавали кампуси, гранти студентам). Молодь України, взаємодіючи з ровесниками з ЄС, утвердилася в європейській ідентичності ще більше, а сотні

волонтерських обмінів і проектів (наприклад, допомога вивезти культурні цінності з музеїв на Захід) створили нові зв'язки.

Важливо, що ЄС визнає внесок українського громадянського суспільства у наближення перемоги і реформ. У червневому аналітичному матеріалі Bruegel відзначалося: «Стійкість та активність українських громадян в умовах війни – запорука того, що країна не зіб'ється з курсу реформ» [5]. Єврокомісія у своїй оцінці прогресу відзначила «конструктивну роль громадянського суспільства в контролі над органами влади» [29].

Отже, в екстремальних умовах війни українське громадянське суспільство та державні інституції проявили зрілість і відданість європейському вибору, що дозволило навіть прискорити деякі інтеграційні процеси, замість їх заморожування. Цей феномен має велике значення: він доводить європейцям, що Україна – це не слабка держава, залежна від зовнішньої опіки, а навпаки – нація активних громадян, яка стане сильним учасником європейської родини. Сьогодні українські громадські діячі й волонтери доводять на практиці, що цінності свободи, демократії, верховенства права для них – не порожній звук, якщо вони готові за них боротися під кулями і ракетами. Саме тому ЄС приділяє увагу підтримці українського громадянського суспільства фінансово і організаційно (гранти програми «Європейський фонд за демократію», проекти обмінів і навчань для активістів тощо). Адже сильне громадянське суспільство – це запорука успішної післявоєнної відбудови і гарантія невідворотності євроінтеграції України, незалежно від політичних змін.

3.3 Перспективи та виклики співпраці України та ЄС у контексті євроінтеграційних процесів

Надання Україні статусу країни-кандидата у члени ЄС у 2022 році відкрило новий етап – формальний процес вступу, який має свої встановлені процедури і критерії. Цей процес, зазвичай, тривалий і комплексний, особливо для великої країни з глибокими структурними трансформаціями

попереду. Прагнення України приєднатися до Європейського Союзу є стратегічним баченням її майбутнього, символізуючи відданість демократичним цінностям, економічному розвитку та інтеграції в європейську спільноту. Однак шлях до членства в ЄС є складним і вимагає виконання низки суворих критеріїв у політичному, економічному, правовому та соціальному вимірах. Проте Україна вірна своєму курсу та налаштована лише посилювати кооперацію з Європейським Союзом у всіх сферах.

Оскільки важливе місце в контексті допомоги ЄС Україні відіграє механізм Ukraine Facility, то в перспективі можемо прогнозувати лише посилення ролі цього фінансового інструменту. Ухвалення «Плану України» є умовою для отримання до 50 млрд євро макрофінансової допомоги й фактично виконує роль програми відновлення та економічного розвитку, побудованої на економічних, базових та секторальних реформах. Серед пріоритетних напрямків співпраці може окреслити наступні: реформування фінансових ринків, управління державними активами та приватизації, розвиток людського капіталу, покращення бізнес-клімату, децентралізація та регіональна політика. Секторальні майбутні реформи повинні будуть охоплювати енергетику, транспорт, агропродовольчий комплекс, критичні матеріали, цифрову трансформацію, зелений перехід і захист довкілля. Реалізація цих реформ має одночасно забезпечити відновлення й модернізацію економіки та наблизити Україну до внутрішнього ринку ЄС.

Вже сьогодні важливий акцент ЄС робить на стратегії розвитку малого та середнього бізнесу до 2027 року, яка доповнює План реформ і прямо орієнтована на інтеграцію до ЄС, адже саме такі підприємства розглядаються як ключовий сектор української економіки, а державна політика має зосередитися на створенні умов для сталого розвитку, цифрової трансформації, доступу до фінансів, інновацій та нарощування експорту, передусім на ринки ЄС. Паралельно обговорюються наукові підходи до структурування стратегії післявоєнного відновлення, а саме від відновлення промислового потенціалу й критичної інфраструктури до залучення

інвестицій, формування сприятливого інвестиційного клімату, зміцнення енергетичної безпеки й розвитку людського капіталу.

Окрему увагу варто присвятити екологічному виміру економічного відновлення. Рух України до членства в ЄС неможливий без імплементації Європейського зеленого курсу й переходу до «зеленої економіки». Розглядаються ініціативи на кшталт «Environmental Compact for Ukraine» та проєкту Закону «Про засади зеленої відбудови України», який пропонує визначення «зеленої економіки» й передбачає інтеграцію європейської зеленої таксономії для залучення «зелених» інвестицій. Однак, у цій сфері Україна стикається з багатьма викликами: з одного боку – низький рівень екологічної свідомості, застарілі технології та зростання шкідливих викидів унаслідок війни, з іншого – поступове ухвалення ключових кліматичних актів, Національного енергетичного та кліматичного плану до 2030 року та інших документів, що мають зменшити викиди та розвивати відновлювану енергетику.

Надзвичайно важливою є цифрова складова співпраці з Європейським Союзом, прив'язана до участі України в програмі Digital Europe до 2027 року. Цифровізація має пронизувати всі сфери економічної діяльності, а в пріоритеті мають бути створення надійної дата-інфраструктури, розвиток цифрових платформ, кібербезпека та формування цифрових компетентностей бізнесу. Усе це подається як необхідна умова для сучасної моделі зростання, сумісної з європейськими підходами до «цифрового переходу».

Перспективи розвитку транскордонної енергетичної співпраці між Україною та Європейським Союзом є стратегічно важливими як для післявоєнної реконструкції України, так і для посилення енергетичної безпеки ЄС. Синхронізація української енергетичної системи з ENTSO-E у березні 2022 року стала ключовим фундаментом для розбудови довгострокового партнерства. Вона означає не лише технічний доступ до спільного європейського ринку електроенергії, але й відкриває можливість

для глибокої інтеграції України до енергетичної політики ЄС, включно з європейським зеленим курсом та кліматичними цілями.

Одним із головних стратегічних напрямів майбутньої співпраці є збільшення пропускної спроможності міждержавних інтерконекторів між Україною та країнами-членами ЄС. Згідно зі статтею, Європейська мережа операторів системи передачі ENTSO-E прогнозує, що до 2030 року технічна пропускна здатність перетинів має зрости до 7,5 ГВт, що еквівалентно зростанню в кілька разів порівняно з 2022–2023 роками. Реалізація таких планів дозволить Україні суттєво збільшити експорт електроенергії до Європи, особливо в періоди надлишку генерації із атомних та потенційних відновлюваних джерел.

Особлива увага приділяється розвитку інфраструктурних проєктів з окремими державами-членами ЄС. Ще одним перспективним напрямом партнерства є інтеграція України у внутрішній ринок електроенергії ЄС, зокрема у сегменти «day-ahead», «intraday» та балансуючі ринки. У статті зазначається, що така інтеграція є можливою в середньостроковій перспективі та вимагатиме гармонізації регуляторних підходів, модернізації ринкової інфраструктури, впровадження європейських стандартів конкуренції та прозорості. Це створить рівні умови для українських компаній і дозволить країні стати активним учасником європейської торгівлі електроенергією.

У довгостроковій перспективі важливим напрямом співпраці є розвиток спільних проєктів у сферах відновлюваної енергетики та водневої економіки. ЄС розглядає Україну як одного з потенційно ключових постачальників «зеленого» водню до Європи, а також як країну з високим потенціалом розвитку вітрової та сонячної енергетики. Планується створення нових «зелених» енергетичних кластерів, збільшення потужностей ВДЕ та використання української газотранспортної системи для транспортування водню – після її модернізації відповідно до стандартів ЄС.

Відбудова української енергосистеми має відбуватися відповідно до вимог Європейського зеленого курсу. Це означає модернізацію

інфраструктури за принципами енергоефективності, цифровізації, зменшення викидів CO₂, розвитку систем зберігання енергії та поступове виведення застарілих вугільних потужностей. Спільно з ЄС Україна розглядає можливість створення регіональних енергетичних хабів, які б забезпечували Європу дешевою та кліматично сталою електроенергією.

Перспективним є також посилення взаємодії у сфері кібербезпеки енергосистеми, адже війна довела критичну важливість захисту енергетичної інфраструктури від кібератак. ЄС уже надає Україні технічну допомогу та підтримку у створенні сучасних систем захисту енергомереж, а майбутня інтеграція передбачає участь України у механізмах ЄС з реагування на кібератаки та спільні стандарти безпеки [54, с.83-86].

Загалом можемо підсумувати, що співпраця України та ЄС у сфері енергетики має не лише економічний чи технічний вимір, але й стратегічний характер. Вона розглядається як ключова частина ширшої інтеграції України до Європейського Союзу. Після завершення війни Україна може стати важливим енергетичним партнером ЄС, який забезпечує стабільність, диверсифікацію джерел енергії та сприяє реалізації кліматичних цілей Європи. Таким чином, транскордонна енергетична співпраця є одним із найдинамічніших і найперспективніших напрямів європейської інтеграції України.

Оборонна співпраця між Україною та Європейським Союзом стає одним із ключових напрямів сучасної євроінтеграції, оскільки вона поєднує стратегічні інтереси обох сторін. ЄС прагне зміцнити власну оборонну автономію, зменшити залежність від зовнішніх постачальників та модернізувати оборонно-промислову базу. Україна, зі свого боку, потребує довгострокових партнерств, доступу до технологій, спільних виробничих проєктів та повноцінної інтеграції в європейські безпекові механізми. Таким чином, оборонна взаємодія перетворюється на взаємовигідну, оскільки задовольняє нагальні потреби обох сторін та водночас зміцнює архітектуру безпеки всього європейського континенту.

У нових стратегічних документах ЄС – таких як Joint White Paper on European Defence, ініціатива ReArm Europe, програма EDIP (European Defence Industry Programme) та спеціальний Ukraine Support Instrument – простежується чіткий намір перетворити оборонну сферу на один із драйверів європейської інтеграції. Ці документи визначають ключові пріоритети: збільшення виробництва боєприпасів, розвиток систем ППО/ПРО, стимулювання спільних закупівель держав-членів, цифровізацію та інновації в оборонному секторі. Водночас уперше на рівні політик ЄС прямо визнає, що без України досягти адекватного рівня оборонної спроможності Європи неможливо — саме через унікальний український бойовий досвід, індустриальний потенціал та геополітичне положення.

Для України ці ініціативи відкривають низку довгострокових можливостей. По-перше, інтеграція у European Defence Technological and Industrial Base дає доступ до виробництва високотехнологічних компонентів, спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та модернізації українського оборонно-промислового комплексу. По-друге, участь у програмах EDIP/USI означає прямі інвестиції в українські підприємства, створення спільних виробничих ліній та включення українського ВПК до європейських ланцюгів доданої вартості. По-третє, співпраця у сфері ППО, артилерії, безпілотних систем і кіберзахисту дає можливість передавати український бойовий досвід у розробку нових європейських стандартів озброєння та тактики. Це створює ефект «взаємного посилення»: українська сторона отримує технології, ЄС – практичний досвід та доступ до інновацій, народжених війною.

Водночас ЄС отримує вигоди, які не може забезпечити жодна інша країна. Україна вже стала реальним полігоном сучасної високотехнологічної війни, і саме українські дані лягають в основу переосмислення європейської оборонної доктрини. Європейські виробники отримують можливість тестувати та вдосконалювати свої системи в умовах реального бою, що формує унікальну конкурентну перевагу на світовому ринку. Крім того,

спільні оборонні заводи в Україні здатні значно збільшити виробничі спроможності ЄС, які сьогодні не відповідають потребам ні поточної геополітичної ситуації, ні довгостроковим планам Євросоюзу зі створення стратегічної автономії.

Таким чином, оборонна співпраця України та ЄС є не лише інструментом протидії російській агресії, але й одним із найдинамічніших напрямів євроінтеграції. Вона демонструє рідкісний приклад фактичної взаємної вигоди: Україна отримує технології, фінансування, доступ до ринку та інституційні рамки, а ЄС – посилення власної обороноздатності, партнерство з державою, що має найцінніший бойовий досвід у Європі, і додатковий індустріальний потенціал. У перспективі така взаємодія може стати фундаментом для участі України у спільних оборонних проєктах ЄС та формуванні майбутньої європейської системи колективної безпеки.

Висновки до 3-го розділу

У третьому розділі проаналізовано ключові емпіричні результати, інституційні механізми та перспективи співпраці між Україною та Європейським Союзом у контексті повномасштабного вторгнення Росії та активізації євроінтеграційних процесів. Проведений аналіз дає змогу дійти кількох узагальнюючих висновків, які окреслюють значення цієї взаємодії, її трансформаційний вплив і стратегічні наслідки для обох сторін.

Війна стала каталізатором різкого поглиблення секторальної інтеграції України з Європейським Союзом. У сфері економічної співпраці ЄС фактично виступив стабілізуючим центром, який допоміг утримати українську економіку від колапсу, забезпечивши доступ до внутрішнього ринку, скасувавши мита та квоти, а також надавши безпрецедентні обсяги макрофінансової допомоги. Торговельні преференції, «Шляхи солідарності» та регулярні макрофінансові транші дозволили Україні зберегти експортний потенціал, переорієнтувати логістику й забезпечити функціонування критично важливих державних інституцій у найважчий період війни.

Співпраця в галузі безпеки та оборони перейшла на якісно новий рівень. ЄС не лише фінансує поставки летального озброєння через Європейський фонд миру, але й формує нові інституційні рамки оборонного партнерства. Від EUMAM Ukraine до інтеграції України у PESCO та участі в проєкті «Military Mobility», Україна поступово включається у систему планування та спроможностей ЄС. Оборонний вимір співпраці став взаємовигідним: Україна отримує технології, обладнання й тренування, тоді як ЄС – унікальний бойовий досвід України і можливість модернізувати власну оборонно-промислову базу. Це свідчить про початок формування нової моделі європейської безпеки, у якій Україна відіграє роль ключового партнера.

Надзвичайно важливим став прорив у сфері енергетичної інтеграції. Екстрена синхронізація української енергосистеми з ENTSO-E, збільшення пропускної здатності перетинів, участь у спільних ринкових механізмах і

перспектива експорту «зеленої» енергії до ЄС закладають фундамент для майбутньої повної інтеграції України у європейський енергетичний простір. Це робить Україну важливим компонентом енергетичної безпеки ЄС і водночас відкриває нові можливості для відбудови енергетики відповідно до стандартів Європейського зеленого курсу.

Гуманітарна та соціальна співпраця між Україною та ЄС набула безпрецедентного масштабу. Активізація Директиви про тимчасовий захист, мобілізація місцевих громад, інтеграційні програми для українських біженців, а також значна фінансова підтримка держав-членів засвідчили, що ЄС здатний діяти солідарно, швидко та адаптивно. Водночас трансформація сприйняття України у громадській думці ЄС стала важливим фактором політики: саме високий рівень суспільної підтримки дозволив європейським урядам ухвалювати сміливі рішення щодо допомоги Україні.

Українське громадянське суспільство стало ключовим внутрішнім рушієм співпраці та важливим чинником євроінтеграційних процесів. Умови війни лише посилили його роль у контролі за реформами, боротьбі з корупцією, адвокації європейських підходів та мобілізації суспільства. Це сприяло збереженню траєкторії демократичного розвитку та підтримці довіри партнерів з ЄС.

Політична умовність ЄС у випадку України стала багатовимірним інструментом, який одночасно виконує функцію стимулювання реформ, координує фінансову й технічну підтримку та формує рамку для подальшої інтеграції. Її застосування під час війни є унікальним прецедентом, який поєднує елементи політики розширення, кризового менеджменту та відбудови. Це демонструє готовність ЄС адаптуватися до нових реалій і водночас чітко прив'язувати підтримку до верховенства права, доброго врядування та інституційної стійкості України.

Співпраця у сфері післявоєнної реконструкції формує стратегічний «подвійний трек» – відбудова як умова інтеграції та інтеграція як стимул відбудови. Ukraine Facility, План України, програми ЄС у сферах

цифровізації, енергетики, транспорту, агросектора та інновацій задають рамку для модернізації української економіки у відповідності до європейських стандартів і готують країну до участі у внутрішньому ринку ЄС.

У підсумку, емпіричні дані та проведений аналіз демонструють, що співпраця України та ЄС у період війни стала не лише реакцією на кризу, а процесом глибокої трансформації відносин, який охоплює економічний, оборонний, енергетичний, гуманітарний та інституційний виміри. Війна парадоксально прискорила євроінтеграційні процеси, підвищила рівень довіри між сторонами та показала їх взаємну залежність у питаннях безпеки, стабільності та розвитку. Саме тому співпраця Україна–ЄС сьогодні має не тимчасовий, а стратегічний характер і формує фундамент для подальшого вступу України до Європейського Союзу, а також для нової архітектури безпеки та розвитку у Європі.

ВИСНОВКИ

Проблематика співпраці України та Європейського Союзу в умовах повномасштабного російського вторгнення є однією з ключових тем сучасних міжнародних відносин, оскільки безпосередньо впливає на архітектуру європейської безпеки, економічну стабільність континенту та перспективи подальшого розширення ЄС. Війна перетворила Україну з «країни-сусіда» на державу, від стійкості й виживання якої значною мірою залежить безпека всього Європейського Союзу, а отже й зміст євроінтеграційних процесів. У відповідь на цю кризу ЄС був змушений швидко адаптувати як свою політику, так і інституції, виробляючи нові підходи до підтримки кандидата, який водночас веде оборонну війну. Це надало співпраці Україна–ЄС безпрецедентної інтенсивності й багатовимірності, яку й було всебічно проаналізовано в цій магістерській роботі.

У ході дослідження були розглянуті теоретико-методологічні засади співпраці, еволюція політичного діалогу та інституційної рамки, економічна, безпекова, гуманітарна й енергетична взаємодія, механізми політичної умовності ЄС щодо України, а також роль Союзу в післявоєнній відбудові та вплив війни на темпи й логіку євроінтеграції. Поставлені цілі та завдання було досягнуто, що дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки.

1. У процесі дослідження теоретико-методологічних засад було встановлено, що для аналізу співпраці Україна–ЄС у воєнний час недостатньо застосовувати один домінуючий підхід. Найбільш аналітично продуктивним виявився синтез неоліберального інституціоналізму, неореалізму, конструктивізму та підходу європеїзації. Неоліберальний інституціоналізм дозволив пояснити, чому навіть у надзвичайних умовах війни інституції ЄС залишаються ключовими каналами взаємодії, а спільні правила й процедури – основою довіри й передбачуваності. Неореалістичний підхід дав змогу побачити, як війна посилила сприйняття України як критично важливого елемента балансу сил у Європі та чому держави-члени погодилися на безпрецедентні витрати заради стримування російської агресії.

Конструктивізм висвітлив роль спільних норм і цінностей, завдяки яким підтримка України сприймається в ЄС як моральне й політичне зобов'язання, а не просто як геополітичний розрахунок. Нарешті, концепція європеїзації дозволила показати, як навіть у воєнний час відбувається внутрішня трансформація України під впливом європейських стандартів, вимог і практик. Теоретичний аналіз продемонстрував, що класичні підходи потребують адаптації до реалій повномасштабної війни, але не втрачають пояснювальної сили, якщо застосовуються комплексно.

Джерельна база дослідження поєднала наукові праці українських та іноземних дослідників, монографії, звіти аналітичних центрів, нормативно-правові акти ЄС та України, офіційні комунікації європейських інституцій, статистичні дані, а також публічні документи, присвячені розширенню, санкційній політиці, фінансовій підтримці та післявоєнній реконструкції. Це забезпечило можливість поєднати теоретичний аналіз з емпіричними спостереженнями та зробити висновки, релевантні як для академічної, так і для практичної площини.

2. У ході дослідження розвитку політичного діалогу та інституційної взаємодії встановлено, що період 2022–2025 рр. став якісно новим етапом у відносинах України та ЄС. Війна спричинила стрімке ухвалення рішень, які в мирний час розтяглися б на роки: від надання Україні статусу кандидата до початку переговорів про членство. ЄС продемонстрував готовність гнучко змінювати власні процедури, адаптуючи політику розширення до ситуації повномасштабної війни та працюючи з державою-кандидатом, яка щоденно зазнає ракетних обстрілів. Було виокремлено ключові елементи інституційної архітектури взаємодії – Європейський фонд миру, місію EUMAM Ukraine, Ukraine Facility, посилену роль Європейської Комісії та Європейської Ради, а також участь України в нових форматах політичного діалогу (Європейська політична спільнота тощо). Доведено, що ця архітектура не є тимчасовою «антикризовою конструкцією»: вона формує основу для майбутньої

повноцінної інтеграції України до Союзу та фактично закріплює її в європейському політичному просторі.

3. Дослідження економічної та фінансової співпраці показало, що ЄС одним із основних економічних партнерів і донором України у воєнний час. Було проаналізовано безпрецедентні пакети макрофінансової допомоги, тимчасову повну лібералізацію торгівлі, створення «Шляхів солідарності», енергетичну синхронізацію української енергосистеми з ENTSO-E, підтримку аграрного експорту та заходи зі стабілізації фінансової системи. Встановлено, що ці кроки дали змогу уникнути колапсу економіки та забезпечити базову функціональність держави. Водночас виявлено низку викликів – напруження у відносинах з окремими державами-членами щодо аграрного імпорту, ризики залежності від зовнішньої фінансової допомоги, дискусії щодо умов та тривалості підтримки. Загалом, було зроблено висновок, що економічна співпраця у воєнний період виконує подвійну функцію: короткостроково – забезпечує виживання економіки та соціальної сфери України, довгостроково – закладає інституційні та структурні передумови для її інтеграції у внутрішній ринок ЄС та участі у реалізації пріоритетів Союзу (Зелений курс, цифровий перехід тощо).

4. У рамках дослідження масштабів та інструментів безпекової співпраці було показано, що Європейський Союз уперше в історії взяв на себе роль одного з ключових провайдерів військової та оборонної допомоги, використовуючи для цього як нові, так і вже наявні механізми. Проаналізовано діяльність Європейського фонду миру як фінансової «рамки» для компенсації витрат держав-членів на надання озброєнь, запуск місії EUMAM Ukraine для підготовки українських військових, посилення співпраці в межах PESCO, розвиток оборонно-промислових ініціатив та координацію санкційної політики. Доведено, що Україна де-факто інтегрується у європейський безпековий простір, хоча й не є членом жодного формального оборонного союзу ЄС: вона включена в обмін інформацією, спільне планування, навчальні програми, оборонно-промислову кооперацію.

Війна змінила сприйняття безпеки в ЄС, а Україна перестала бути лише «об'єктом допомоги», натомість виступає активним контрибутором спільної європейської безпеки, захищаючи східний фланг Союзу.

5. Окремий блок висновків стосується політичної умовності та ролі ЄС у післявоєнній відбудові України. Було продемонстровано, що у воєнний час умовність не слабшає, а, навпаки, набуває нових вимірів: Україна погоджується на виконання складних реформ, зокрема у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, судової системи, управління публічними фінансами, попри надзвичайні обставини. Механізми умовності виступають одночасно інструментом стимулювання реформ. Доведено, що післявоєнна реконструкція розглядається ЄС не лише як гуманітарний жест, а як засіб формування стабільного демократичного й економічно спроможного партнера, інтегрованого в європейський простір. Модель «відбудови через інтеграцію» означає, що кожен великий інфраструктурний чи інституційний проєкт має одночасно наближати Україну до стандартів і практик ЄС, а не лише відновлювати зруйноване.

6. Щодо впливу повномасштабної війни на темпи та логіку євроінтеграції України, робота показала, що агресія Росії не призупинила й не сповільнила цей процес, а, навпаки, стала його потужним каталізатором. Україна за короткий час пройшла етапи, які в інших кейсах розширення розтягувалися на роки: від подання заявки до кандидатства і рішення про початок переговорів. Суспільна підтримка членства в ЄС досягла рекордних показників, що перетворило євроінтеграцію на стрижневий елемент національної ідентичності та безпекової доктрини. Для ЄС Україна стала ключовим тестом на здатність проводити послідовну політику розширення, поєднуючи геополітичні міркування, ціннісний вимір та інституційну спроможність. Було зроблено висновок, що подальша інтеграція України вимагатиме як продовження внутрішніх реформ у Києві, так і глибокої внутрішньої трансформації самого ЄС, включно з реформою інститутів і

бюджетної політики, аби Союз міг ефективно функціонувати у розширеному складі.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що співпраця України та ЄС у 2022–2025 роках вийшла далеко за межі традиційної «політики сусідства» і наблизилася до моделі фактичної інтеграції. Україна вже сьогодні виконує функції, притаманні державам-членам: захищає зовнішній кордон ЄС, бере участь у спільних політичних та безпекових ініціативах, синхронізує енергетичну систему, узгоджує нормативну базу, орієнтує економічну та соціальну політику на європейські стандарти. Європейський Союз, у свою чергу, розглядає інтеграцію України як інвестицію у власну безпеку, стабільність та довгостроковий розвиток.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що повномасштабна війна не лише не зруйнувала європейську інтеграційну траєкторію України, а перетворила її на незворотній процес, тісно пов'язаний з формуванням нової політичної та безпекової архітектури Європейського Союзу. Успішне врегулювання наслідків війни, реалізація програм відбудови й подальше поглиблення політичної, економічної та безпекової співпраці сприятимуть перетворенню України на повноправного члена ЄС, а сам Союз – на більш згуртовану й стійку спільноту, засновану на принципах солідарності, взаємної відповідальності та спільної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Administration Team of the EU Delegation to the United States. EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars). The European External Action Service (EEAS). URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253#:~:text=,its%20path%20to%20EU%20membership (дата звернення: 13.11.2025).
2. Becker P. Conditionality as an Instrument of European Governance – Cases, Characteristics and Types. *JCMS: Journal of Common Market Studies*. 2024. Vol. 2, no. 63. P. 402–419. URL: <https://doi.org/10.1111/jcms.13580> (дата звернення: 24.10.2025).
3. Blenkinsop P. EU countries agree to extend import tariff suspension for Ukraine. Reuters. URL: [https://www.reuters.com/world/europe/eu-countries-agree-extend-import-tariff-suspension-ukraine-2023-04-28/#:~:text=BRUSSELS,%20April%2028%20\(Reuters\)%20,during%20the%20war%20with%20Russia](https://www.reuters.com/world/europe/eu-countries-agree-extend-import-tariff-suspension-ukraine-2023-04-28/#:~:text=BRUSSELS,%20April%2028%20(Reuters)%20,during%20the%20war%20with%20Russia) (дата звернення: 13.11.2025).
4. De Nardin G., Klar H. The Future of the EU in the Baltic States: Lessons from Grid Synchronisation with Ukraine and Moldova. *Review Of European And Transatlantic Affairs*. 2024. Vol. 1, no. 8. P. 125–159.
5. Demertzis M., Grand C., Léry Moffat L. European public opinion remains supportive of Ukraine. Bruegel. URL: <https://www.bruegel.org/analysis/european-public-opinion-remains-supportive-ukraine> (дата звернення: 13.11.2025).
6. Directorate-General for Energy. 2 years since Ukraine and Moldova synchronised electricity grids with EU. European Commission. Directorate-General for Energy. An official website of the European Union. URL: https://energy.ec.europa.eu/news/2-years-ukraine-and-moldova-synchronised-electricity-grids-eu-2024-03-15_en (дата звернення: 15.10.2025).
7. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Commission welcomes political agreement on the up to €50 billion Ukraine

Facility. European Commission. URL:
https://enlargement.ec.europa.eu/news/commission-welcomes-political-agreement-eu50-billion-ukraine-facility-2024-02-06_en#:~:text=Image:%20Ukraine%20Facility (дата звернення: 01.12.2025).

8. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission. URL:
https://enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-europe-an-union_en (дата звернення: 26.09.2025).

9. Dragneva R., Wolczuk K. Ukraine Between the EU and Russia: The Integration Challenge. London : Palgrave Macmillan UK, 2015, 150 p. URL:
<https://doi.org/10.1057/9781137516268> (дата звернення: 01.08.2025).

10, Eck B., Michel E. Breaking the stalemate: Europeans' preferences to expand, cut, or sustain support to Ukraine. *Journal of European Public Policy*. 2025. Vol. 12, no. 32. P. 1–28. URL:
<https://doi.org/10.1080/13501763.2025.2509755> (дата звернення: 29.10.2025).

11. Emerson M., Movchan V. Deepening Eu-Ukrainian Relations: What, Why and How?. Rowman & Littlefield Publishers, Incorporated, 2018. 288 p.

12. EU military support for Ukraine. The official website of the Council of the EU and the European Council. URL:
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/military-support-ukraine/#0> (дата звернення: 13.11.2025).

13. EU-Ukraine Integration: Key Chapter 23 Screening Completed. Council of Europe Office in Ukraine. URL:
<https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/eu-ukraine-integration-key-chapter-23-screening-completed#:~:text=This%20involved%20assessing%20Ukraine's%20compliance, rights,%20hate%20speech,%20and> (дата звернення: 13.11.2025).

14. EU-Ukraine Solidarity Lanes. The official website of the European Commission. URL:
<https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu>

[-ukraine-solidarity-lanes_en#:~:text=February%202022%20blocked%20this%20flow](#) (дата звернення: 01.11.2025).

15. Eurobarometer: Europeans approve EU's response to the war in Ukraine. Representation in Malta. URL: https://malta.representation.ec.europa.eu/news/eurobarometer-europeans-approve-eu-response-war-ukraine-2022-05-05_en#:~:text=Europeans%20approve%20the%20idea%20of,feel%20sympathy%20towards%20Ukrainians. (дата звернення: 01.11.2025)

16. Eurobarometer: vast majority of Europeans support Ukraine and sanctions against Russia. EU Neighbours East. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/latest-news/eurobarometer-vast-majority-of-europeans-support-ukraine-and-sanctions-against-russia/#:~:text=In%20the%20face%20of%20the,survey,%20released%20on%2028%20May> (дата звернення: 01.11.2025)

17. Fabbrini F. Funding the War in Ukraine: The European Peace Facility, the Macro-Financial Assistance Instrument, and the Slow Rise of an EU Fiscal Capacity. *Politics and Governance*. 2023. Vol. 11, no. 4. P. 52-61 URL: <https://doi.org/10.17645/pag.v11i4.7174> (дата звернення: 17.11.2025).

18. Fabbrini F. The Impact of the War in Ukraine on the Enlargement of the European Union: 'Securing the Blessings of Liberty' and its Challenges. *International and Comparative Law Quarterly*. 2025. Vol. 1, no. 74. P. 123–146. URL: <https://doi.org/10.1017/s0020589325000107> (дата звернення: 17.11.2025).

19. Finnemore M. National Interests in International Society. Cornell University Press, 1996. 176 p.

20. Freyburg T., Richter S. National identity matters: the limited impact of EU political conditionality in the Western Balkans. *Journal of European Public Policy*. 2010. Vol. 17, no. 2. P. 491–512. URL: <https://doi.org/10.1080/13501760903561450> (дата звернення: 25.11.2025).

21. Graziano P. R., Vink M. P. Europeanization: Concept, Theory, and Methods. The Member States of the European Union. 2012. 50 p.

22. Grävingholt, J. et al. German Institute of Development and Sustainability (IDOS). Rebuilding Ukraine: what the international community now needs to consider. Bonn, 2023. 12 p.

23. Gressel G. In Europe's defence: Why the EU needs a security compact with Ukraine. The European Council on Foreign Relations (ECFR). URL: <https://ecfr.eu/publication/in-europes-defense-why-the-eu-needs-a-security-compact-with-ukraine/> (дата звернення: 16.10.2025).

24. Initial analysis of the impact of the Ukrainian power grid synchronization with Continental Europe / P. Böttcher et al. *Energy Advances*. 2022. No. 2. P. 91–97. URL: <https://doi.org/10.1039/D2YA00150K> (дата звернення: 12.11.2025).

25. J. Katzenstein P. The Culture of National Security. Columbia University Press, 1996. 560 p.

26. Keohane O., Nye S. Power and Interdependence. 4th ed. Pearson Education, 1977. 327 p.

27. Kostiuchenko Y. Strategic partnership with the EU in Ukraine's reconstruction. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 3. С. 101–107. URL: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.3.14> (дата звернення: 03.10.2025).

28. Kuzio T. Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War. Taylor & Francis Group, 2022, 288 p.

29. Grajewski M. Latest on Russia's war on Ukraine [What Think Tanks are thinking]. Think Tank. European Parliament. EPRS. European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)754581](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)754581) (дата звернення: 03.10.2025).

30. M. Walt S. The Origins of Alliances. Cornell University Press, 1987. 336 p.

31. Mearsheimer J. The tragedy of great power politics. New York : W. W. Norton & Company, 2001. 160 p.

32. Moroń D., Madej M., Csoba J. Humanitarian Aid and Empowerment of Ukrainian Refugees. London : Routledge, 2024. 224 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003505778> (дата звернення: 19.11.2025).

33. Mustasilta K., Karjalainen T. European strategic cultures in flux? Case study on the European peace facility. *European Journal of International Security*. 2025. P. 1–23. URL: <https://doi.org/10.1017/eis.2025.10022> (дата звернення: 17.11.2025).

34. N. Waltz K. Theory of International Politics. University of California, Berkeley : Addison-Wesley Publishing Company, 1979. 251 p.

35. O. Keohane R. After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1984. 290 p.

36. Pavko Y., Lyskov M., Kropyvna K. Post-war economic and demographic recovery of Ukraine in the context of european integration: current trends and future prospects. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, no. 5. P. 156–167. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-5-156-167> (дата звернення: 25.11.2025).

37. Rabinovych M., Pintsch A. Political conditionality as an EU foreign policy and crisis management tool. The case of EU wartime political conditionality vis-à-vis Ukraine. *Journal of European Integration*. 2024. P. 491–512. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2407091> (дата звернення: 25.11.2025).

38. Rutigliano S. Ukraine Conflict's Impact on European Defence and Permanent Structured Cooperation (PESCO). *European Papers*. 2023. Vol. 2, no. 8. P. 765–777.

39. Samus M. Moroń D., Madej M., Csoba J. Humanitarian Aid and Empowerment of Ukrainian Refugees. London : Routledge, 2024. 224 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003505778> (дата звернення: 19.11.2025).

40. Sanctions and the Geopolitical Commission: The War over Ukraine and the Transformation of EU Governance. *European Papers*. 2024. P. 1125-1130 URL:

<https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/sanctions-geopolitical-commission-war-ukraine-transformation-eu-governance#:~:text=> (date of access: 01.10.2025).

41. Sharov O. Ukraine – EU Cooperation for Post-War Recovery and Eurointegration. *De Europa*. 2025. Vol. 1, no. 8. P. 83–96. URL: <https://doi.org/10.13135/2611-853X/12372> (дата звернення: 19.11.2025).

42. Shnyrkov O., Chugaiev O. Economic integration of Ukraine: context of the russian-ukrainian war. *Journal Of European Economy*. 2023. Vol. 1 (84), no. 22. P. 48–69. URL: <https://doi.org/10.35774/jee2023.01.048> (дата звернення: 13.11.2025).

43. Stanicek B., Przetacznik J. Enlargement policy: Reforms and challenges ahead. EPRS | European Parliamentary Research Service, 2023.

44. Stewart S. The EU, Russia and a Less Common Neighbourhood. Stiftung Wissenschaft und Politik. *SWP Comments*. 2014. P. 1–8.

45. The expiration of EU ATMs for Ukraine: What's next?. German Economic Team. URL: <https://www.german-economic-team.com/en/newsletter/ende-der-unilateralen-handelsmassnahmen-der-eu-was-nun/#:~:text=2022,%20the%20EU%20temporarily%20lifted,these%20restrictions%20using%20ATMs> (date of access: 01.11.2025).

46. Tkach M., Slobodianyuk S., Makoshenets P. Financial and technical assistance to Ukraine from partner countries in 2022 –first half of 2024 *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*. 2024. Т. 14, № 4. С. 145–162. URL: <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.4.12> (дата звернення: 18.11.2025).

47. Ukraine relief and reconstruction. Brussels : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, The council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, 2022.

48. Ukraine has fully met two of the seven conditions needed to start EU accession talks. euronews. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/06/22/ukraine-has-fully-met-two-of-t>

[he-seven-conditions-needed-to-start-eu-accession-talks#:~:text=The%20completed%20reforms%20relate%20to,to%20align%20with%20EU%20standards](#) (дата звернення: 01.11.2025).

49. Ukraine: Enlargement and Eastern Neighbourhood. European Commission. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en#:~:text=acquis%20of%20February%202023,toopen%20accession%20negotiationswith%20the%20country (дата звернення: 06.11.2025).

50. Vahabov T. Ukraine's Economic Struggles Signal Barriers to Post-War Recovery. The Jamestown Foundation. URL: <https://jamestown.org/ukraines-economic-struggles-signal-barriers-to-post-war-recovery/#:~:text=Ukraine's%20economy%20has%20been%20battered,Addressing%20judicial%20issues> (дата звернення: 06.11.2025).

51. Wendt A. Social Theory of International Politics. Cambridge University Press, 1999. 450 p.

52. World Bank Group. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released#:~:text=KYIV,%20Ukraine,%20Feb,GDP%20of%20Ukraine%20for%202024> (дата звернення: 25.11.2025).

53. Yakoviyk I., Tselikh M. Energy Security of the European Union in the Context of Russian Aggression against Ukraine. *Problems of legality*. 2023. № 160. С. 170–191. URL: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.160.274518> (дата звернення: 03.10.2025).

54. Yaremak I. EU–Ukraine Cross-Border Energy Cooperation: Trends and Directions for Post-War Reconstruction. *Borders in Globalization Review*. 2025. Vol. 6, no. 2. P. 82–95 URL: https://doi.org/10.18357/big_r62202522129 (date of access: 25.11.2025).

55. Близняк О., Риков А. Процес євроінтеграції України в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи.

Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2023. № 2 (16). С. 119–135. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-119-135> (дата звернення: 03.10.2025).

56. Бурейко Н. Акторність України щодо Європейського Союзу у часи війни: експертні сприйняття - Prism UA. Prism UA. URL: <https://prismua.org/ukraines-actorness-in-relation-to-the-eu-in-times-of-war-expert-perceptions-and-insights/> (дата звернення: 06.10.2025).

57. Високий рівень підтримки вступу до Європейського Союзу в Україні під час війни у 2022 році. Аналіз на основі дослідження ReUP / Л. Вальтер та ін. Берлін, 22. 13 с.

58. Глобальна стратегія ЄС: Місце, роль і внесок України. Аналітична записка підготовлена експертами ГО «Центр глобалістики «Стратегія XXI», 2017.

59. Доманський Б. Політико-правові засади європейської інтеграції України. Вінницький національний технічний університет.

60. Європейська правда. Чи склав парламент іспит від ЄС? Аналіз виконання Україною критеріїв Єврокомісії. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/12/14/7152454/> (дата звернення: 25.11.2025).

61. Європейський проект та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова [та ін.]. К. НІСД, 2012. 192 с.

62. Люстей В. О. Політико-правові засади європейської інтеграції України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.3.28> (дата звернення: 06.10.2025).

63. Мамонова Н., Бородіна О., Кунс Б. Українське сільське господарство у воєнний час: стійкість, реформи та ринки. Амстердам : Транснац. ін-т, 2023. 32 с.

64. Офіційний сайт EU Military Assistance Mission in support of Ukraine. URL: https://www.eeas.europa.eu/eumam-ukraine_en. (дата звернення: 03.10.2025).
65. Офіційний сайт аналітичного центру Carnegie Europe. URL: <https://carnegieendowment.org/europe>. (дата звернення: 03.10.2025).
66. Офіційний сайт аналітичного центру Centre for European Reform. URL: <https://www.cer.eu/> (дата звернення: 03.10.2025).
67. Офіційний сайт аналітичного центру «Нова Європа». URL: <https://neweurope.org.ua/uk/> (дата звернення: 03.10.2025).
68. Офіційний сайт аналітичного центру «Центр Разумкова». URL: <https://razumkov.org.ua/> (дата звернення: 03.10.2025).
69. Офіційний сайт аналітичного центру Брейгель. URL: <https://www.bruegel.org/node/19> (дата звернення: 03.10.2025).
70. Офіційний сайт аналітичного центру Європейської ради з міжнародних відносин. URL: <https://ecfr.eu/> (дата звернення: 03.10.2025).
71. Офіційний сайт британської щоденної газети Financial Times. URL: <https://www.ft.com/> (дата звернення: 03.10.2025).
72. Офіційний сайт Європейської Ради. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/> (дата звернення: 03.10.2025).
73. Офіційний сайт європейського новинного веб-порталу Euractiv. URL: <https://www.euractiv.com/> (дата звернення: 03.10.2025).
74. Офіційний сайт медіа-організації Politico. URL: <https://www.politico.com/> (дата звернення: 03.10.2025).
75. Офіційний сайт Парламенту Європейського Союзу. URL: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en> (дата звернення: 03.10.2025).
76. Офіційний сайт програми підтримки економіки Ukraine Facility. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 03.10.2025).
77. Офіційний сайт українського інтернет-ЗМІ «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/> (дата звернення: 03.10.2025).

78. Трансформація експортного потенціалу України в умовах війни: стратегічне значення аграрної торгівлі з ЄС / С. Г. Тума та ін. Економіка та управління АПК. 2025. № 1. С. 73–81. URL: <https://doi.org/10.33245/2310-9262-2025-197-1-73-81> (дата звернення: 17.11.2025).

79. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 03.10.2025).

80. Щербіна І. Участь України у проєкті Military Mobility в межах PESCO: можливості та обмеження. Партнерство Україна-ЄС у сфері безпеки та оборони. С. 85–93.

ДОДАТКИ

Додаток А

Розподіл відповідей респондентів про бажаний рівень допомоги Україні

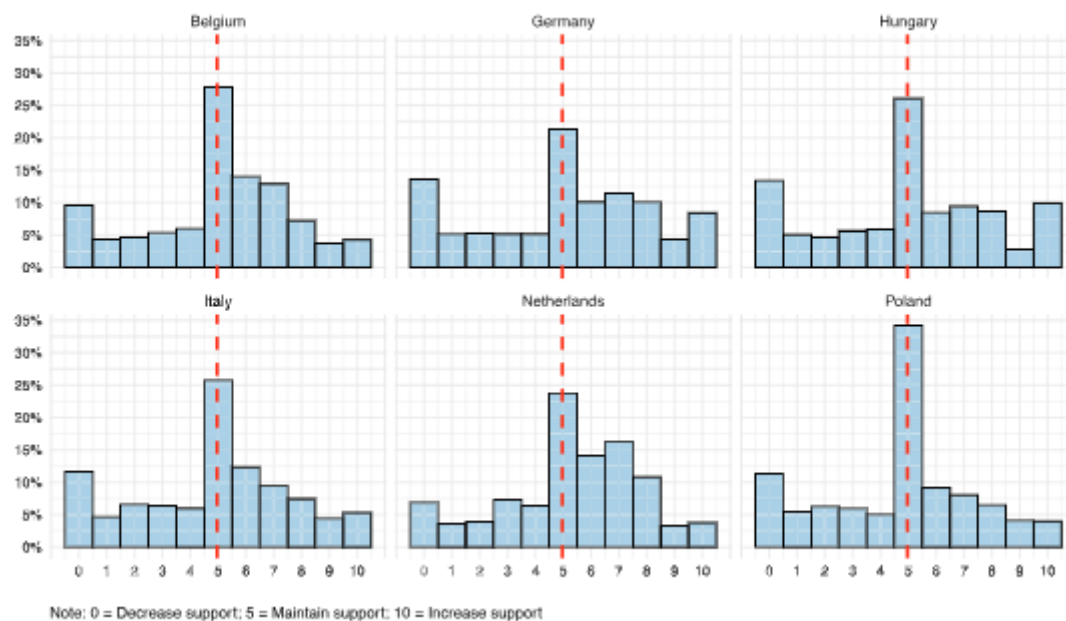

Рис. А. Розподіл відповідей респондентів про бажаний рівень допомоги Україні (0 – зменшити, 5 – зберегти, 10 – збільшити), %. Джерело: [10]

**Співвідношення внесків Європейського фонду миру та держав-членів у
військову підтримку України**

€66

billion

to support the Ukrainian armed forces

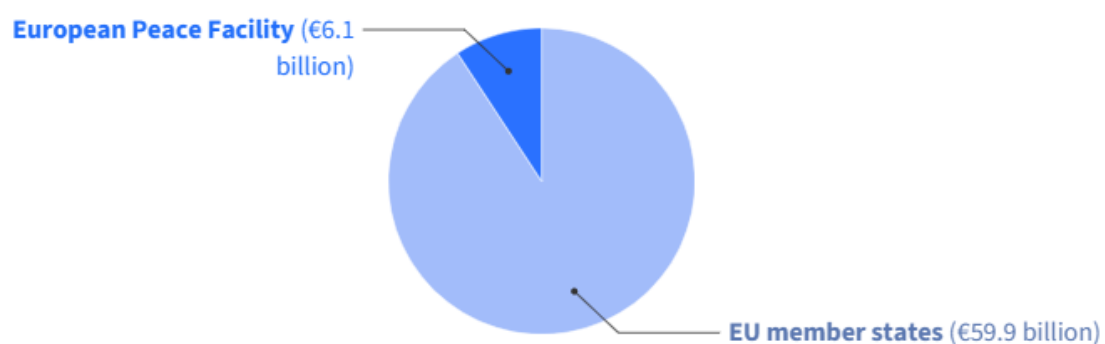

Рис. Б. Співвідношення внесків Європейського фонду миру та держав-членів у військову підтримку України, млрд. Джерело: [12]

Динаміка експорту агропродовольчих та несільськогосподарських товарів з України до ЄС

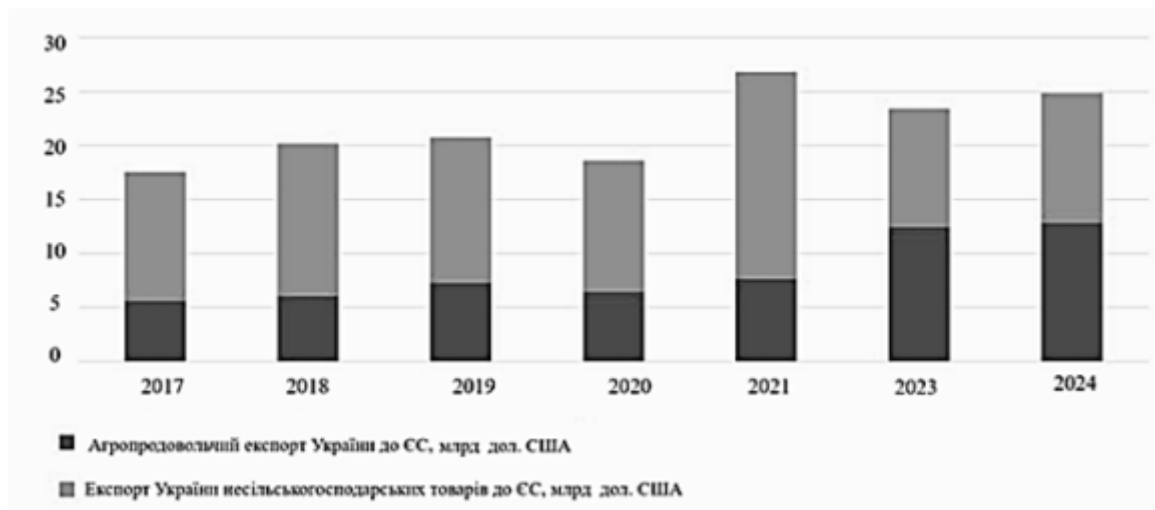

Рис. В. Динаміка експорту агропродовольчих та несільськогосподарських товарів з України до ЄС, 2017-2024 рр., млрд дол. США. Джерело: [78]

SUMMARY

The master's thesis consists of an introduction, three sections divided into subsections, conclusions, a list of references and appendices. The introduction substantiates the relevance and novelty of the chosen research topic, defines the main goal and objectives of the work, its structure, object, subject and chronological framework, describes the theoretical and methodological foundations of the study, and outlines its practical significance and empirical base. The object of the research is the cooperation between Ukraine and the European Union in the context of Russia's full-scale invasion, while the subject is the transformation of this cooperation in the political, economic, sectoral and security dimensions in 2022–2025.

The first section, “Theoretical and methodological foundations of the study”, is devoted to the conceptualisation of Ukraine–EU relations in wartime through the lens of contemporary theories of international relations and European integration, as well as to the analysis of the state of research and the source base.

The first subsection sets out the conceptual and methodological framework of the study. It justifies the choice of a combined theoretical approach that synthesises neoliberal institutionalism, neorealism, constructivism and the Europeanisation framework. Neoliberal institutionalism is used to analyse how EU institutions, formal rules and regimes structure cooperation with Ukraine, lower transaction costs and increase the predictability of interaction. Neorealism makes it possible to highlight the security and power-political dimension of Ukraine–EU relations, to show how the war has reframed Ukraine's European integration as an element of the broader balance of power between the Euro-Atlantic community and Russia. Constructivism is applied to explore the role of identities, norms and shared narratives in reshaping the perception of Ukraine within the EU. The concept of Europeanisation is used to interpret how EU rules, practices and policy logics are projected onto Ukraine through conditionality, assistance instruments

and integration mechanisms, and how Ukraine, in turn, influences the evolution of the Union's policies.

The second subsection provides a critical review of the scientific literature and identifies the main research gaps. It is shown that, despite a considerable body of work on the history and evolution of EU–Ukraine relations, there is still a lack of comprehensive studies that would systematically analyse the qualitative changes in cooperation triggered by the full-scale invasion. Much of the existing research focuses either on the pre-2022 phase of association-based integration, or on specific policy domains (sanctions, energy, migration) without offering an integrated view of war-time cooperation as a whole. This confirms the scientific relevance of the chosen topic and demonstrates the added value of analysing the period 2022–2025 as a distinct stage of “war-time Europeanisation” of Ukraine.

The third subsection characterises the empirical and source base and describes the methods employed. The thesis relies on EU and Ukrainian official documents, strategic communications, legal acts, decisions of EU institutions, macro-financial and sectoral assistance instruments, analytical reports of international organisations and think tanks, as well as statistical and sociological data. Methodologically, the research combines historical, comparative and system analysis with event-analysis, content analysis of official documents and case studies. This set of methods allows, on the one hand, to reconstruct the chronology and logic of EU decisions on Ukraine, and on the other hand, to compare individual instruments and policy domains, revealing their interconnections and cumulative effect.

The second section, “The institutional architecture of Ukraine–EU interaction in wartime (2022–2025)”, examines the practical dimension of political and institutional cooperation between Ukraine and the EU during the full-scale invasion.

The first subsection focuses on the unprecedented acceleration of Ukraine's accession process to the EU. It reconstructs the main stages: submission of the membership application in February 2022, granting of candidate status in June

2022, the implementation of the seven key recommendations of the European Commission, and the opening of accession negotiations at the end of 2023. The subsection shows that the logic of EU conditionality (“more for more”) remained operative even under war conditions, while at the same time the political interpretation of conditionality became more flexible and strategic. The EU used the accession track not only as a tool of long-term transformation, but also as a signal of political support and a mechanism for anchoring Ukraine in the European project.

The second subsection analyses the transformation of the EU’s financial and economic support architecture. It describes the evolution from urgent macro-financial assistance packages and trade liberalisation measures (such as the Autonomous Trade Measures and the suspension of tariffs and quotas) to the creation of the multi-year Ukraine Facility. This instrument institutionalises and consolidates EU budgetary support for Ukraine’s macroeconomic stability and reforms, linking financial flows to jointly agreed plans and benchmarks. The subsection demonstrates that the EU has de facto assumed the role of a key stabilising centre for Ukraine’s war-time economy, ensuring the functioning of critical state institutions and mitigating the shock of war-induced economic losses.

The third subsection examines the development of security and defence cooperation. It highlights the role of the European Peace Facility as a mechanism for financing military assistance, the establishment and evolution of the EU Military Assistance Mission (EUMAM Ukraine), as well as Ukraine’s involvement in selected Permanent Structured Cooperation (PESCO) projects and the broader Common Security and Defence Policy (CSDP) framework. The subsection shows that the war has stimulated a rethinking of the EU’s role as a security actor and has led to the gradual institutionalisation of Ukraine as a “de facto partner” within the emerging European defence architecture, even before formal membership.

The third section is devoted to the sectoral and functional dimensions of Ukraine–EU cooperation in 2022–2025. It analyses how the war has deepened

integration in key policy areas and increased the level of interdependence between Ukraine and the EU.

In particular, the section considers the evolution of trade and economic ties, the development of the “Solidarity Lanes” initiative and the impact of EU trade preferences on Ukraine’s export structure and logistics during the war. It examines how these measures helped to preserve Ukraine’s export potential, especially in the agricultural sector, and how they simultaneously generated new tensions with some EU member states, which had to be addressed through temporary safeguard mechanisms and political dialogue.

Another important focus is energy cooperation and the synchronisation of Ukraine’s power grid with the Continental European network. The section shows that this technical and regulatory integration step has had far-reaching political and strategic consequences: it increased the resilience of Ukraine’s energy system, opened up prospects for electricity trade with the EU and strengthened the Union’s position in the global energy transition, while also reducing Russia’s ability to use energy as a tool of pressure.

The section also examines humanitarian, social and people-to-people dimensions of cooperation. It analyses how the EU’s temporary protection regime for Ukrainian displaced persons, educational and research programmes, and support for civil society and municipalities contribute to the long-term Europeanisation of Ukrainian society and to building dense horizontal ties between Ukraine and EU member states.

On the basis of the conducted research, the author has arrived at the following main conclusions:

1. The full-scale invasion of Ukraine by Russia in 2022 has become a critical juncture that fundamentally transformed Ukraine–EU relations. It accelerated the transition from an association-based partnership to a candidate-country status and opened accession negotiations in record time. European integration has ceased to be a purely technocratic modernisation project and has become a central element of Europe’s security architecture and of Ukraine’s survival strategy.

2. The combination of neoliberal institutionalism, neorealism, constructivism and Europeanisation provides an adequate analytical framework for understanding wartime cooperation. It allows one to capture the interplay of institutional design, power-political calculations, identity-based narratives and rule transfer, and to explain why the EU has moved towards unprecedented levels of commitment vis-à-vis a non-member state under conditions of high risk and uncertainty.

3. In institutional terms, the EU has constructed a multi-layered architecture of support to Ukraine that spans political, financial, sectoral and security domains. The accession track, macro-financial assistance, the Ukraine Facility, the European Peace Facility, EUMAM Ukraine and sectoral initiatives (such as the Solidarity Lanes and grid synchronisation) together form an integrated framework that both stabilises Ukraine in wartime and prepares it for eventual membership.

4. The war has significantly deepened sectoral integration between Ukraine and the EU. In trade and economic relations, temporary suspension of tariffs and quotas, new transport corridors and the reorientation of export flows towards the EU market have increased mutual interdependence but also created distributional tensions within the Union. In the energy sphere, synchronisation of power grids and the gradual integration of Ukraine into the EU's energy market have enhanced resilience and reduced Russia's leverage. Humanitarian and social measures, including the activation of the temporary protection mechanism, have strengthened people-to-people links and supported the Europeanisation of Ukrainian society.

5. The EU's response to the war in Ukraine has also generated important internal changes within the Union. The large-scale mobilisation of financial resources, the use of the European Peace Facility for military support and the design of multi-year assistance frameworks indicate the gradual emergence of a more cohesive EU fiscal and security capacity. At the same time, the Ukrainian case has exposed persistent disagreements among member states regarding enlargement, sanctions, trade measures and security guarantees, which will need to be addressed in the course of future institutional reforms.

6. Ukraine's prospective membership will have profound consequences both for the country and for the EU. For Ukraine, successful accession would institutionalise the gains of wartime integration, anchor post-war reconstruction in a European framework and provide long-term security and development guarantees. For the EU, integrating a large post-war state at the frontline of a systemic confrontation with Russia will require rethinking its enlargement policy, internal governance and strategic priorities. Nevertheless, the thesis argues that, under realistic conditions, deepening cooperation and eventual accession of Ukraine can strengthen the Union's role as a geopolitical actor, enhance its resilience and contribute to a more stable and secure European order.